

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

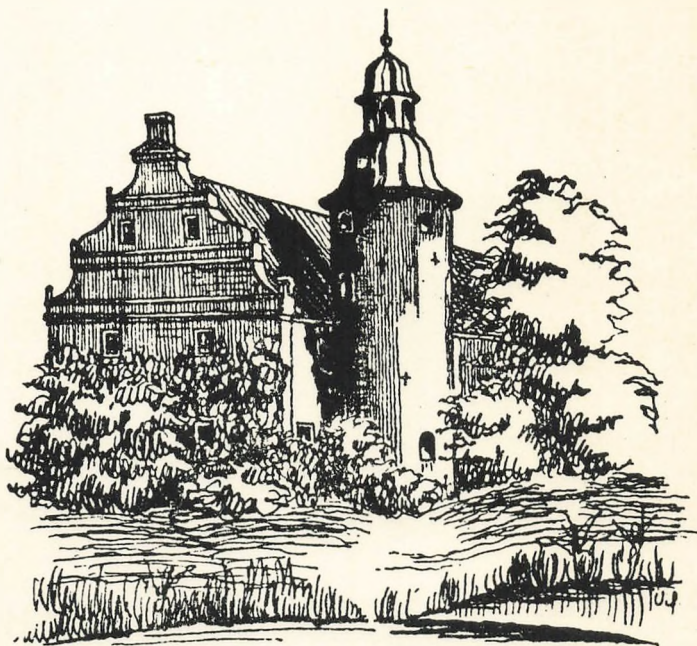
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BROHOLM-MØDET

*– og andre erindringer fra besættelsestiden
oplevet og fortalt af*

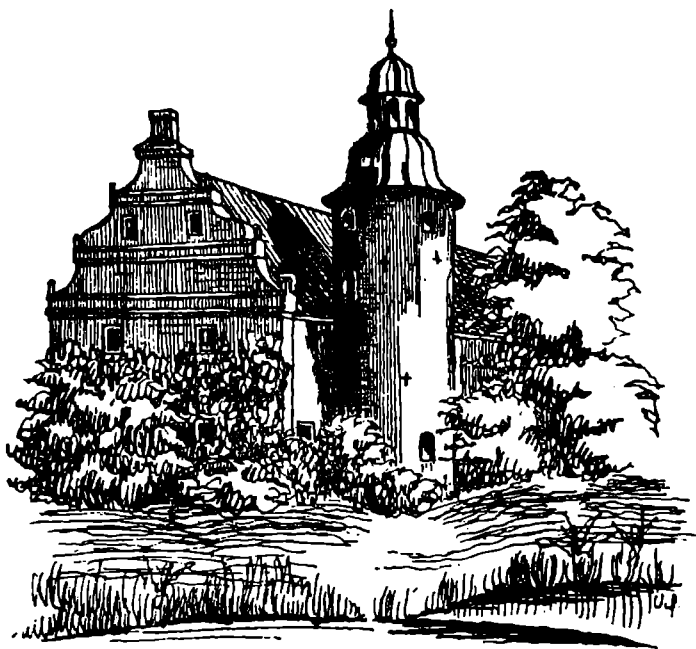
JØRGEN SEHESTED

JØRGEN SEHESTED
BROHOLM-MØDET

JØRGEN SEHESTED

BROHOLM-MØDET

STIG VENDELKÆRS FORLAG

Kommission

BROHOLM-MØDET
– og andre erindringer
fra besættelsestiden
oplevet og fortalt af
JØRGEN SEHESTED
Tryk: Trier Schou,
Bogtryk & offset, Odense
Bogen er sat med Times
1. oplag 1973

© Jørgen Sehested
Printed in Denmark

ISBN NR. 87 416 7573 8

Jørgen Schested før Bondetoget 1935.

Historiens melodi

Historien af slægtens tråd er spundet.
Man siger, graven læger alle sår,
dog ikke blot, hvad fortid slet har fundet,
engang med tiden nådig glemsel får.

Nej! Kleio drager frem med ædel snille
den skjulte dåd – den ingen talte om,
det gode forsæt, som blev virket stille, –
den høje kaldelse, som endte stumt,
som gennem propagandamagtens brille
blev farvet om til lumpent eller dumt.

Men musen sletter ud – i lysets klare kilde
den forsvarsløses lod: den falske dom.

Et tidehverv er endt! De mænd er døde,
som præget af dets væsen for os står.
Dog uforstyrret jordens esser gløde
og hvæsser sværd for tiden, som er vor.

Højt stormende i skyen sit forspand skæbnen skifter,
og under nye former magten retten stifter,
mens bølgen andagtsfuld mod stranden slår.

En uros ånd! Det gærer og det brister
i tidens halvt udformede kolos –
en torso, i hvis sider skælvende vi rister
det billed, som eftertid skal kendetegne os.

Bag ploven bonden bryder muldens tænder,
og nye fylker ungdomsbuen spænder!
Hvem følger pilen på dens vej med flid
i luften mod det land, som ingen kender?

Min muse! Stå mig bi, nu vejret vender!
Se til, at det må ske med rene hænder,
når jeg skal dømme om min egen tid.

Indholdsfortegnelse

1) Indledning	11
2) Besættelsens HVEM-HVAD-HVOR ..	22
3) Frits Clausen afværger det sønderjyske kupforsøg	37
4) »Nazismens« endeligt i Danmark	47
5) Stauning og det nye Europa	56
6) Januarkrisen og Hedtoft	69
7) Regeringen general With	80
8) Planer om tysk rigskommissær i Danmark	87
9) Da tyskerne gik over grænsen	102
10) Rostockmødet i ny belysning	125
11) Sehested-sagen	141
12) Et hemmeligt forlig om retsopgørets forløb	154
13) Sammenslutningen af de tyskvenlige grupper	159
14) Broholmmødet	175
15) Frikorps Danmark	182
16) Landbrugets exportpriser under besættelsen	193
17) Sammendrag	203
18) Historien i nyt lys	208

Anvendte forkortelser

- Besættelsens HVEM-HVAD-HVOR H.H.H.
Den parlamentariske kommission D.P.Kom.
Reichsicherheits Hauptamt R.S.H.A.
P. Munch: Optegnelser fra og med besættelsestiden: Munch I og II
Knud Nordentoft: »Den hemmelige Danmarkshistorie – Nordentoft. Med forord af Svenning Rytter og højesteretsdommer Poul Poulsen.
Forfatteren har tidligere udgivet »Jørgen Låsby's barndom«, som var årets bestseller.
Politiske dokumenter fra Sehestedsagen 1950: P.D.S.
Jørgen Sehested: En beretning om besættelsestidens første år 1947 Bog 1947.
Denne bog – 226 sider – er ikke trykt her i landet, men udkom i 1947 i Sverige i en af forfatteren ikke godkendt gengivelse: DANMARK OPPNAR PORTARNE.
I duplikeret form blev den uddelt til pressen og refereret i flere blade.
Man ser forskelligt på mange ting siden 1947, men da bogen for en stor del er skrevet efter »samtidige notater«, har den en vis betydning som kildekrift. I indledningen skriver forfatteren: »Der er mere sandhed i denne bog end i hele Den parlamentariske kommissions beretning«.
Der er indlagt digte – derimellem af Harald Bergstedt og Kristen Gundelach samt »politiske profiler« af forfatterens ikke udgivne digtsamling FØR RAGNAROK.

Indledning

I december 1966 blev en ekstrakt af dette skrift på ca. 40 sider fremsendt til »UDGIVERSELSKABET FOR DANMARKS NYESTE HISTORIE«. Dette arbejde er senere udvidet og omarbejdet, bl.a. for at en del oplysninger fra dr. P. Munchs senere udkomne »Optegnelser« kunne blive optaget i stoffet.

Den såkaldte Stauningkrise i december–februar 1940–41 er belyst ved nye oplysninger fra legationsråd Gustav Meissner.

På grundlag af nævnte skrift blev der på Broholm den 12. oktober 1966 indledt en forhandling med dr. Jørgen Hæstrup og amanuensis Henning Poulsen. Det omfattende politiske arkiv, som findes på Broholm, skulle stilles til rådighed for »Udgiverselskabet«, og det var meningen, at oplysninger om besættelsens første tid, som ikke var kommet med i selskabets tidligere skrifter, skulle indgå i planlagte arbejder af Henning Poulsen og Henrik S. Nissen, hhv. »Nazismen i Danmark« og »Den politiske udvikling 1940/41«.

Til førstnævnte forfatter blev der ved mødet på Broholm foreløbig udlånt Sehested-sagens akter, omfattende mere end 10.000 sider, et uundværligt håndskrevet registratur over alle sagens breve og senere tillige et hidtil ukendt aktstykke om Sønderjylland i maj/juni 1940.

Den straks efter besættelsen indtrådte krise i forholdet til tyskerne, havde hidtil kun været overfladisk beskrevet: man

syntes at have undgået historisk behandling af de bestræbelser, der fra tyskvenlige kredse blev udfoldet for at undgå en definitiv tysk magtovertagelse i maj 1940.

»Udgiverselskabet« synes at have skiftet karakter. Rigsarkivar Johan Hvidtfeldt er udtrådt af ledelsen, og man hører ikke meget fra dr. Hæstrup, efter at hans sidste arbejde om departementcheferne »Til landets bedste...« var blevet en best-seller*). Man tog muligvis anstød af, at departementchef Svenningsen, hvis forhandlinger med tyskerne af Christmas Møller blev kaldt »beskidt arbejde«, i bogen fremstilles som den, der havde gjort en livsvigtig indsats for landet gennem hele besættelsen.

Hvis frihedskæmperen Hæstrup ville fortsætte på den måde, kunne det udhule ikke alene hele udrensningen, men også de tilbagevirkende love. Man ønskede sikkert ikke, at »Broholm-møderne« skulle fortsætte som en forhandling om en ændret historieopfattelse.

»Udgiverselskabet« trak sig uden motivering ud af samarbejdet. Man ville have arkivet, men uden betingelser. Derfor udsendes min beretning nu som et selvstændigt arbejde. Fremstillingen er støttet på mine personlige oplevelser i besættelsestidens første måneder som et erindringsbillede i jeg-form og med en kortfattet dokumentation, der forstærkes, hvor forskningen hidtil ses at standse op og mytedannelser har bidt sig fast.

Det var Hæstrups navn, der borgede for en upartisk historie-fremstilling. Udgiverselskabet har medarbejdere af utvivlsom kvalitet, men er de stærke nok til at holde stand over for en kreds, der betragter tyskerhad som et statussymbol? Man savner et samlingsmærke, der kan styre selskabet uden påvirkning af de reaktionære kræfter. Man kan af pag. 180 se, hvorledes

*) Dr. Hæstrup er lovligt undskyldt for sin femårige tilbageholdenhed, der må være anvendt til andet bind om departementcheferne.

udvalgets formand, professor Povl Bagge, som ansvarlig kommentator til Munchs »Optegnelser« lader en af de gamle myter om Broholmmødet passere udelementeret.

Denk ich an Deutschland in der Nacht,
dann bin ich um den Schlaf gebracht.

Således citerer man hånligt Heinrich Heine. Men hvem var Heine? Var han ikke selv en tysker?

*Johan Hvidtfeldt, rigsantikvar,
tidligere formand for
UDGIVERSELSKABET, må anses
for en ærlig historiefortolker.*

Er det ikke absurd stadig at være fornærmet over en skæbne, som allerede vor beliggenhed på landkortet forudbestemte Danmark til? Et afrustet land betragtes som et militært tomrum,

der bliver taget i besiddelse af den nærmest-liggende stormagt, således som Island og Færøerne blev besat af de allierede. Vi ønskede ikke at betale prisen for vor frihed gennem et forsvar, på højde med de andre små europæiske lande, og er selv skyld i det tyske »overfald«, hvilket tilfulde vil blive belyst i det følgende.

Lad os ikke understrege vor lidenhed gennem et udækket hovmod, men se den nuværende situation i øjnene. Vi er i enhver henseende økonomisk afhængig af Tyskland – med vor handelsbalance, vort valutaunderskud, vort landbrugs prekære stilling, alle disse ting er momenter, der betegner en daglig plage, for ikke at tale om mulighederne i den militærpolitiske situation, hvis der i det hele taget er en mulighed.

De »gode danskere« og landsforræderne.

Der blev sluttet en aftale mellem politikerne og modstandsbevægelsen om retsudøvelsen efter befrielsen. Vil man nu søge at påtvinge historikerne en lignende forhåndsvurdering af dramaets personer som henholdsvis »gode danske« eller »landsforrædere«, vil det i hvert fald møde modstand. Det mangler ikke på vægtige fortalere for en kursændring med krav om en virkelighedstro fremstilling af besættelsestidens begivenheder.

Fremstillingen er ensidig.

Der er efter 1945 efterhånden kommet så meget frem om dansk politik under besættelsen, at der må kræves en revision af vore skolebøger.

Af de mange udtalelser, som danner baggrund for et sådant krav, er følgende et skønsomt udpluk af artikler i dagblade og tidsskrifter og af udsendte bøger med vurderinger af begivenheder under og efter besættelsen.

Således hævder *Roar Skovmand*, at besættelsens historie efter 1945 endnu var så følelsesmæssigt belastet, at historikerne

tøvede med at gå i gang med systematisk undersøgelse på dette felt. Han udtalte, at skolebøgerne må revideres. – Det dansk-tyske samarbejde gennem forhandlingspolitiken repræsenteres kun med en femtedel af stoffet til trods for den afgørende rolle, som denne politik spillede.

Svend Henningsen har udtalt sig både i T.V. og til dagbladene om »nationalistiske vildskud i danske historiebøger«, og at »Folkeskolens lærebøger er beretninger om danske modstandsfolks enkelt-bedrifter samtidig med, at man elegant går uden om samarbejdsperioden«.

W. E. von Eyben: »Thi kendes for ret. Retsopgøret efter besættelsen«. Bogen indeholder en oversigt over periodens lovgivning og domspraksis – en materialsamling om retsopgøret. Den tager kun i begrænset omfang stilling til retsopgørets juridiske forsvarlighed. Lovgiverne undskyldes med, at de stod under tryk af de lange knives nat. Problemet drøftes, om det havde været bedre at overlade modstandsbevægelsen et personligt opgør med modstanderne derimellem også politikerne, fremfor at iklæde udrensningen retslige former. Forfatteren hælder til den sidste opfattelse.

Ifølge den engelske jurist F. J. P. Weales bog »Skjulte krigsforbrydelser« med forord af lord Hankey side 111, blev flere franskmænd myrdet efter frigørelsen 1944 end under hele den franske revolution og fire gange så mange franskmænd blev myrdet i årene 1944 og 1945, end der omkom under hele den tyske okupation.

I sine anmeldelser af von Eybens bog går pressen med betydelig styrke ind for, at fakulteterne i fremtiden behandler udrensningsdommene. Her ville man sikkert med interesse studere klagen over Sehested-sagens behandling, indbragt for menneskeretskommissionen i 1956.

Modstandskampen må ikke nedvurderes.

Om Scavenius under verdenskrigen skriver departementchef Nils Svenningsen i Nordisk tidsskrift af international ret under titlen »Danmarks besættelse 1940/45«, forfatteren forsvarer forhandlingspolitikken og mener, at vi bl. a. opnåede, at Danmark, i stedet for at blive regeret af en rigskommissær eller militærdiktator, fik bevaret den danske administration i vidt omfang. Det blev von Ribbentrop og ikke Himmler, siges der, der bestemte farten.

Påstanden, om at det havde været til landets fordel, om modstandskampen aldrig var blevet sat ind, er mødt med kritik af Henrik S. Nissen: »Information«, den 7.3.1968: Man må helst undgå det helt hypotetiske. Modstandsbevægelsen må ikke nedvurderes, da den var et spontant udslag af fædrelandskærlighed og viljen til at hævde vor tusindårige sydgrænse. »Man kan ikke uden videre annullere en epoke af vort lands historie«, skriver forfatteren.

Man går dog ingen for nær ved at mene, at frihedskampen vil leve længere i mindet om sine unge idealistiske stridsmænd end ved FRIHEDSRÅDETS og PROPAGANDAENS og RETSOPGØRETS PERSONLIGHEDER. De tager sig selv højtideligt og er ganske uden humor. Tiden efter befrielsen blev en skuffelse: Vi fik ikke den lovede »nye politik«. Udrensningen blev ikke ført til tops, og Frode Jacobsen hygger sig nu indenfor socialdemokratiet. Man glemte også at opheve »Frihedsrådet«, der med mellemrum optræder som en stat i staten uden politisk mandat.

Scavenius under verdenskrigen – et tilbageblik.

I Johan Hvidtfeldts nye bog »4. april til 8. april 1940« vil blive omtalt alle advarsler, vi fik, og en »fremstilling af hele den politiske og militære idéverden«. Der er fotokopieret og hjembragt et utal af nye aktstykker, til dels af sensationel karak-

ter. Berlingske Tidende for den 15. august 19.. har et interview med Eskild Bram om denne bog, og derfra citeres følgende:

Under første verdenskrig spillede Scavenius et højt spil: for at undgå den forestående tyske besættelse »Fall J.« stillede han hærens efterretningsvæsen til rådighed for den tyske gesandt, således at eventuelle engelske fremstød i Kattegat blev meddelt tyskerne. P. Munch ville befæste Sprogø og skyde på englænderne, hvis de kom. Der er ingen tvivl om, at »Scavenius og Brockdorff-Rantzau reddede Danmark gennem den første verdenskrig uden tysk besættelse. Kongen var enig med dem i denne politik«.

Det må derfor ikke undre, at kongen før den 8. juli 1940 sammen med Stauning og P. Munch var med til at overtale Scavenius til påny at overtage udenrigsministerposten.

Der foreligger et senere tilfælde, hvor hærens og søværnets efterretningsvæsen blev stillet til rådighed for fremmed magt. I oktober 1940 sendtes et omfattende dokumenteret materiale over Nordsøen til England (Ebbe Munch: »Døren til den frie verden«, side 35).

Den frimodige og velskrevne bog fortjener nærmere omtale. Man er nu inde på, at historiske betragtninger skal være sandfærdige, også når det gælder besættelsestiden, og Ebbe Munchs bog har netop et virkelighedspræg.

Forfatteren valgte straks efter besættelsen at slutte sig til »den frie verden« og give de allierede adgang til vort militære efterretningsvæsen, og han fik ret i sit standpunkt, således som det endte, men hofchefen kan ikke være uenig med os andre i, at der måtte være nogen herhjemme, der sørgede for, at folket kom igennem de fem onde år, og efter den linie, som kongen og regeringen var enige om at fastholde.

Det var England, der forstyrrede freden i Norden.

Det var, citeret efter rigsarkivar Johan Hvidtfeldt, ikke Hit-

ler, men vestmagterne, der provokerede krigen mod Norge. Danmark fulgte bare med. Hitler talte sandt, da han under forhandlingerne i Berlin med Quisling i december 1939 flere gange udtalte, at han »intet højere ønske nærede end at bevare den nordiske neutralitet«. »Weserübung« blev først besluttet den 2. april 1940, og angrebet på Norge var en afværgeforanstaltning, efter at vestmagternes angreb var vedtaget.

Det er nye toner.

I historiebøgerne fremstilles Scavenius som den triste person, »der ikke kunne sige nej«, og som skæmmede billedet af vore politikeres sammenhold og påståede modstandsvilje.

Per Federspiel giver en vurdering af Nils Svenningsens synspunkter i sin bog »Forhandlingspolitikken og modstandsbevægelsen«: Der kunne ikke opstå nogen tvivl om den retningslinie, som regering og rigsdag havde stukket ud, og han skriver derom:

»Man erindrer det hykleri, der blev lagt for dagen efter den 5. maj 1945 af adskillige politikere, der havde ansvaret for forhandlingspolitikken«. Der citeres fra Svenningsens bog: »Hvis nogen vil hævde at regeringens advarsler og andre erklæringer ikke var alvorligt ment, men var på skrømt . . . da er det en efterrationalisering, som vidner om ukendskab til de virkelige forhold«.

P. Munch: »Erindringer – optegnelser fra og om besættelsestiden« bd. I og II, udgivet med støtte af Udgiverselskabet.

Bogen er mere udførlig og åbenhjertig end erindringsbøgerne, men den er tillige i høj grad afslørende og provokerende. Den indeholder ringeagtsytringer mod Munchs partifæller og ministerkolleger, mod medlemmer af ni-mandsudvalget og mod kongen. At disse angreb lægges andre i munden – det gælder særlig Scavenius – forringer ikke ansvaret, da vedkommende er borte og ikke kan tage til genmæle. Hvem mon er skyld i denne »taktløshed«, at bogen kommer ud nu? Man mener

at vide, at Munch i sit testamente bestemte, at hans »optegnelser« ikke måtte belægges med en længere tidsklausul, men at det blev overladt hans efterladte at bestemme tidspunktet for udgivelsen. Munch ville sikre sig, at han ikke blev glemt, og at der etableredes endnu et opgør med hans modstandere.

Det nye to-bindsværk betegnes som et næsten udtømmeligt kildemateriale for forskningen. Bortset fra anmeldelserne i dagspressen foreligger der en kommentar af Jens Tang, en kyndig vurdering af landets politik i ny belysning af Munchs erindringsværk (Venstres månedsblad, august 1968).

Efterhånden som forskningen beskæftiger sig med bogen, vil det vise sig, at den i adskillige tilfælde afslører helt nye momenter, og Munch giver udtryk for en opfattelse, der kommer i strid med den konventionelle fremstilling.

Eksempler herpå er bl.a. følgende:

- 1) Da kongen i juli 1940 ikke ville godkende Staunings ministerliste og forlangte nye mænd ind i regeringen, ønskede Venstres formand, dr. Krag, ikke at bøje sig, altså en konflikt i lighed med påskekrisen i 1920.
- 2) Munch ønskede ikke at stemme for de tilbagevirkende love og udeblev fra afstemningen. Med denne holdning dækkede han sit navn for eftertiden.

Munch skriver herom: »Jeg tænker undertiden på, at jeg uanset sygdommens vanskeligheder burde have mødt i folketinget for at tale og stemme imod denne lovgivning«.

Sådan var ordene. Munch veg tilbage for den betragtning, »at det i høj grad ville blive brugt mod vort parti, hvis flertal besluttede at gå med til denne lovgivning«. (Munch II, side 370–71).

Munch skriver videre under henvisning til en samtale med ambassadør Hvass: »Denne talte med megen uvilje om, at man

i 1945 var gået med til at give love med tilbagevirkende kraft og indføre dødsstraf. Jeg er enig deri«.

En anden frimodig sjæl, Hartvig Frisch, var imod de ukontrollerede likvideringer og skrev: »Mord er mord«. For denne udtalelse blev han degraderet efter befrielsen.

3) Mere væsentligt er det vel, at Munchs »Optegnelser« må føre til en omvurdering af, hvad der skete den 8. og 9. april 1940. Det var planlagt ikke at gøre modstand. Et særligt kapitel herom er indsat længere fremme i bogen, s. 102–120.

Polemik på Rådhuspladsen.

Som følge af den forskelsbehandling, der fandt sted under den politiske udrensning, kan det ikke undgås, at adskillige i dag angående deres forhold til besættelsesmagten bærer på en hemmelighed, der var kommet til offentligt kendskab, hvis retten var gået sin gang.

Dette gælder politikere, embedsmænd og private. Der var også frihedskæmpere, der så anderledes på sagen, dengang det gik tyskerne godt, men som behændigt nåede over på den rigtige side, de såkaldte »kolde fødders brigade«.

Disse personer behøver ikke i dag at føle sig truet. Både retsligt og moralsk må det være slut med krigen mellem landsmænd om besættelsen. På den anden side må historieforvanskningens tid også være forbi: således påstanden om en statsminister, der ikke mente, hvad han i sine offentlige erklæringer sagde.

Myten om kanoner, der nægtede at skyde, da tyskerne kom forbi, måtte man opfinde for at skåne vedkommende minister for ansvar, men nu må disse historier fjernes fra skolebøger og historiebøger som stridende mod de virkelige forhold.

Ved sidste mindefest for den 29. august 1943 erindrede Frode Jacobsen i sin tale på Rådhuspladsen om, at statsminister Buhl havde opfordret til angiveri af sabotører. Dette forekommer

at være uaktuelt efter det forlig, som samme Frode Jacobsen sluttede med politikerne, hvor man frafaldt udrensning til tops og dannede fælles regering.

Iøvrigt ville vel ingen af os ønske, at statsministeren eller viceadmiralen var blevet straffet. Det var forhandlingspolitiken og ikke frihedskæmperne, der bragte det danske folk gennem besættelsen bedre end i alle andre af Tyskland besatte lande.

Per Albin Hansson:

Lad os være fri for den opdeling i
Får og Bukke, Helte og Stakler, som man
hist og her har forsøgt sig med. Vi kommer
ikke til en forståelse med hinanden,
hvis den ene part sætter sig på en Piedestal
og ser medlidende eller foragtelig på den anden.
Sandheden er, at ingen af de nordiske Lande
havde indrettet sig på eller forberedt
en »heroisk« Politik.
Vor Politik var at holde os udenfor Magtkampen.
(Berl. Tid. 5/8 1946).

Besættelsens »hvem-hvad-hvor«

Man har forsøgt at samle besættelsens historie i et kortfattet samleværk. Dette og andre skrifter fra »Udgiverselskabet« må forstås således, at »ændrede synspunkter skulle præge fremstillingen af vor nyeste historie«.

Man turde regne med et forsøg på en objektiv fremstilling af besættelsestidens begivenheder, og efter hvad der meddeles, vil dette arbejde efterfølges af »en indgående bearbejdelse af periodens enkelte afsnit fordelt mellem flere forfattere«.

»HVEM-HVAD-HVOR« er udarbejdet af et team, hvor Jørgen Hæstrup var sjælen i redaktionen« (citeret fra »Hilsen til Hæstrup«, side 268).

Det er med denne situation for øje, at der påkaldes interesse for nogle supplerende oplysninger fra en kreds, der endnu ikke har haft ordet i den historiske debat, og som råder over hidtil ikke behandlet materiale. Bogen fremkommer også nu, fordi forfatteren vel er den nulevende, der ved mest om vore besværligheder med tyskerne i den første vanskelige tid, nærmere betegnet fra besættelsens første halve år.

Hovedaktørerne fra dengang er næsten alle borte: KONGEN, KRONPRINS FREDERIK, STAUNING, RENTHE-FINK, FRITS CLAUSEN og MUNCH. De få, der endnu har selvoplevede erfaringer af væsentlig historisk interesse, må have et vist ansvar for at få samlet og belyst de historiske kendsgerninger, således at de forskellige indslag får deres rette indbyrdes valør i forhold til det samlede hændelsesforløb.

Der er også endnu mulighed for kontakt med Gustav Meissner

og E. v. Löw – begge ansete og fritstående mænd i Tyskland i dag – hvis betydende viden om besættelsens forhold ikke har kunnet trænge igennem indenfor »Udgiverselskabet«s publikationer.

Selvoplevede erfaringer.

Man indskrænker sig i det følgende til at inddrage forhold, hvor jeg selv har medvirket, hvortil kommer oplysninger om personer og begivenheder, hvor en ændret bedømmelse måtte være på sin plads ud fra foreliggende nyt materiale.

Det er Jørgen Hæstrups fortjeneste, at modstandskampen er blevet genstand for en systematisk historisk behandling. Han betegnes som »inspirator« for et kuld af yngre historieskribere. Meget naturligt har denne periode ved sin heroiske indsats og dramatiske udløsning tiltrukket sig næsten hele opmærksomheden, mens man kun kender lidt til samarbejdsperioden. Besættelsen var ikke bare frihedskamp, men en del af vort folks historie på godt og ondt. Danmark var under besættelsen bedre stillet end alle andre besatte lande, en tilstand folket utvivlsomt ønskede at bevare.

Iøvrigt må det ikke glemmes, at regeringens politik havde parlamentarisk støtte og regnedes som den eneste realistiske og forsvarlige mulighed, selv om enkelte politikere som Hedtoft og Christmas Møller allerede på det tidspunkt gik deres egne veje. I bogen »Danmark besat og befriet« skriver *Jens Otto Krag*, at samarbejdspolitikken var den danske linie, »så længe den lod sig gennemføre«.

Også om landets almindelige politik under besættelsen finder man i »HVEM-HVAD-HVOR« en samlet fremstilling, der trods sin kortfattede form giver en hidtil savnet oversigt.

Her må også nævnes »Besættelsens historie« ved Hans Kirchhof, Henrik S. Nissen og Henning Poulsen. Det er dette team, der stadig går igen, og som i første omgang vil præge

vor viden om besættelsen. Hvis de svigter og skeler til frihedskæmpere og politikere, vil et andet kuld historieskrivere rykke frem, de er allerede på vej. Set ud fra kravet om en objektiv historieskrivning blev Henning Poulsens doktordisputats til trods for betydelige kvaliteter en skuffelse.

Meget få ved i dag, at de forholdsvis gunstige tilstande, der var tilsagt os den 9. april 1940, var i fare allerede i slutningen af april 1940, fordi *Bormann*, der stod Hitler nær, konsekvent forlangte indførelse af et styre i Danmark af lignende art som det norske. En lykkelig forudviden fra min side og kongens konsekvente handlemåde bidrog til, at vi blev sparet for den sandsynlige udsigt til sådanne tilstande gennem resten af besættelsen.

Hvor ved vi det fra?

I »HVEM-HVAD-HVOR«, side 381, anføres de væsentlige kilder til vor viden om besættelsen. Her kunne tilføjes, at en næsten enig presse var samstemmende om det betænkelige i, at den parlamentariske kommission, hvor kun politikere havde sæde, en lang tid havde sat sig på det dengang tilgængelige politiske arkivmateriale, og i vidt omfang kunne bestemme, hvilke dokumenter der måtte komme frem. I mindre omfang har det været påagtet, at en sådan vilkårlig sortering af kildematerialet måtte medføre en uheldig ensretning af vor historieskrivning på bekostning af den frie forskning. Meget blev henlagt, og dette stof vil historieforskningen først langsomt kunne trænge ind i, hvis det ikke er tilintetgjort. Et eksempel kunne nævnes:

En ung historiker, Per Brogaard, var igang med en afhandling om L.S.-bevægelsen før besættelsen. Det viste sig, at der ikke fandtes noget arkiv på L.S.s kontor. Det hele var beslaglagt under retssagen. Med støtte af universitetet henvendte man sig til vedkommende afdeling i byretten for at låne arkivalier

til studiebrug. Dette blev afslået. På Broholm findes et omfattende arkiv vedrørende Landbrugernes Sammenslutning – seks arkivkasser – og den studerende fik anledning til på stedet at benytte dette stof. Når det øvrige politiske materiale i min besiddelse, særlig det vedrørende besættelsestiden, undgik en lignende skæbne som L.S.-kontorets arkiv, skyldes det, at det i samlet stand og med påskrift på mapperne blev gravet ned under et karlekammergulv i to metalkasser, der vel oprindeligt var bestemt til begravelsesformål.

Dette skete nogle dage før befrielsen, da det trak op til forfølgelse af anderledes tænkende medborgere. Med begrænset skade overlevede akterne befrielsen, den retsløse tid, udrensningen og den farvede historieskrivning: Indholdet af arkivet vil i nogen grad afsvække fortsatte forsøg på urigtig fremstilling af besættelsens første tid.

En klage forsvinder i den parlamentariske kommission.

Angående den flom af bøger, der fremkom straks efter befrielsen, derunder »Danmark under verdenskrig og besættelse«, er at bemærke, at stoffet for en stor del blev redigeret af de tidligere ministre selv, mænd, der har stået i begivenhedernes brændpunkt, og som på det tidspunkt havde deres forhold til behandling i den parlamentariske kommission: Historieskrivningen blev fordrejet og tilskåret efter den situation, der opstod, efter at Tyskland tabte krigen.

For at gøre fremstillingen mere livsnær anføres følgende: En alvorlig klage var indgivet til den parlamentariske kommission angående den daværende justitsministers forhold under besættelsen. Det drejede sig om en påstået *bagvaskelsessag* – udførligt omtalt side 180. Skrivelse til den parlamentariske kommission af 4. november 1946.

Da denne klage forblev ubesvaret i fire år, henvendte jeg mig personligt på rigsdagen til kommissionens daværende for-

mand, civildommer Holm, og bragte sagen i erindring: Svaret var, at man intet kendte til sagen i kommissionen; men at de pågældende akter muligvis var forsvundet under en arkivordning. Fhv. justitsminister Elmquist skaffede mig på opfordring straks datoen på den skrivelse, hvormed den pågældende klage var videresendt til kommissionen. Det er vel her det eneste kendte tilfælde, hvor den parlamentariske kommission har forsøgt at fragå modtagelsen af en indsendt klage. Al ære for kommissionens formand, civildommer HOLM. Da han var pensioneret og i sikkerhed, udtalte han til pressen sin afsky overfor det, han havde måttet medvirke til som formand for kommissionen – *Viborg Stifts Folkeblad for den 29. april 1956*. Hos Vald. Thomsen, side finder man hele kommissionsformandens erklæring. Hvad er der tilbage af den parlamentariske kommission, når dens formand betegner det hele som fup?

En lignende svaghed knytter sig til RETSOPGØRET med de såkaldte »landsvigere«. Det skete efter forud aftalte retningslinier i henhold til det straks efter befrielsen indgåede »forlig«. Hvis en mand skulle dømmes, kunne det ikke være af interesse for anklageren at fremkomme med diskulperende materiale. Det blev holdt tilbage og må nu i passende tid i forvaring for ikke at undergrave tilliden til de afsagte domme.

Her er ikke tale om en mere eller mindre farvet historieskrivning for at gøre »myndighederne« tilpas, men om hvorvidt kilderne – det grundlæggende arkivmateriale – bevidst unddrages forskningen.

Ved en doktordisputats om Henrik Kauffmann ved Finn Løkegaard var dr. Hæstrup opponent og hævdede det uforsvarlige og urimelige i, at historien ofte blev hemmelig-stemplet på 35 eller endog 50 år. Der henvises her til side 209, hvor der fortælles om en svensk gesandt, der brød tavshedspligten og afslørede et helt ukendt historisk perspektiv. Herom senere.

Arkiver kan give hæren oprejsning.

Det er kendt, at fhv. statsminister Viggo Kampmann den 9. juni 1961 gennemførte en kongelig resolution, hvorefter »Udgiverselskabet« har fået adgang til de offentlige arkiver. Generalløjtnant Erik C. V. Møller påberåber sig denne oplysning og vil rense hæren for dens ansvar for den 9. april.

Generalen bebrejder den kendte sønderjyske redaktør Bjørn Svensson, at hans kildemateriale til bogen om besættelsen næsten udelukkende har været den parlamentariske kommissions betænkning og mener, at forfatteren skulle have studeret *forvarsministeriets og generalkommandoens arkiver for 1930–1940*; men nu opstår der vanskeligheder:

Der er arkiveret 72 pakker om emnet, hvoraf en stor del først måtte offentliggøres, når tidsklausulerne ophæves. Værre er det, at general V. Priors dagbog ikke kan skaffes tilveje. Den var i oberst Norups besiddelse, *men er nu forsvundet*. I alt for mange tilfælde er dokumenter, der har været i det offentliges besiddelse, sporløst forsvundet. Man må i det hele møde den forventede liberale indstilling med betydelig skepsis. Hvis yngre eller ældre historikere ønsker at skrive om besættelsen og nyde godt af statsmidlerne, som stilles i udsigt, så sker det på betingelser.

Privatarkivet på Broholm. (Blev begravet før befrielsen)

I 1905 byggede daværende ejer af Broholm en bygning til brug for stedets bibliotek og arkiv. Den er anlagt som en fjerde fløj af borganlægget og tilbygget en bevaret mur fra en senmiddelalderbygning. Biblioteket indeholder ikke store sjældenheder, men en nogenlunde fuldstændig samling af historie og arkæologi fra et vist tidsrum. Bogsamlingen er ligesom flere andre fra fynske herregårde stillet til disposition for Odense universitet i det omfang, det ønskes til studiebrug.

Arkivet på Broholm er ordnet med kyndig bistand af landsarkivar HARALD HATT. Det afspejler den aktivitet, der i tre generationer er udgået fra stedet, og som omfatter ikke uvæsentlige virksomhedsfelter. Dette arkiv er nu ved at blive splittet op for som endemål at blive placeret i Rigsarkivet.

Den kendte oldtidsforsker NIELS FREDERIK SEHESTED kom i sin ungdom til at opleve, at Danmarks største guldskat blev pløjet op af jorden – ca. 4,2 kg guld. I Sehesteds liv blev der fortsat gjort rige oldsagsfund, der er samlet i et særligt »museum«. Undersøgelserne af den såkaldte Møllegaardsmark er ført videre af ODENSE STIFTS MUSEUM ved dr. phil. ERLING ALBRECHTSEN og omtalt som den muligvis største gravplads i Norden fra den yngre jernalder. Materialet herom er stillet til rådighed for Fyns Stifts Museum og deponeres i Rigsarkivet.

Sønnen HANNIBAL SEHESTED var konseilpræsident 1901 og udenrigsminister i det sidste højreministerium. Alt, hvad der vedrører denne periode, er overgivet til og bearbejdet af cand. mag. *Sune Fredslund Andersen*, Jyske Samlinger, Ny række 7, 1967, side 526–546. Værdifuldt var notatet om en hidtil ukendt samtale med kongen, hvor CHRISTIAN IX opfordrede konseilpræsidenten til at indgive ministeriets demissionsbegæring. Sehested tillod sig at advare kongen imod at give folketingsflertallet frie tøjler. »Det var en vej, der aldrig kunne føre tilbage«, men udviklingen skulle gå sin gang. Ministeriet Sehested, der havde en estrupsk klang, var en anakronisme og I. C. Christensen kom til at regere landet i 7 år.

Da ministeriet DEUNTZER havde fungeret i nogen tid, udtalte kongen sig om sit indtryk af de nye ministre. Det var i det hele godt, når undtages »ham med det italienske navn«

(Alberti). Ved ministeriet Sehesteds fald var der også en slags kongekrise, som ikke tidligere har været omtalt, dog at kongen i dette tilfælde var i overensstemmelse med folketingets flertal ved det nylig stedfundne valg.

Arkivalier fra ministeriet REEDTZ THOTT, hvor min fader, KNUD SEHESTED, var den særdeles aktive første landbrugsminister, er overgivet til behandling af stud. mag. ANDERS MØLLER, Århus. Efter bearbejdelsen af de to ministeriers forhold bliver akterne henlagt i Rigsarkivet.

Dansk skovbrug under omlægning.

Herom findes der materiale på adskillige reolmeter, som man mener ikke at kunne henlægge for tiden, idet det indgår som erfaringsmateriale i en aktuel strid om retningslinierne for dansk skovdyrkning. I tre generationer har ejerne af Broholm – tildels uden forstlig medhjælp oparbejdet et skovbrug, der afviger fra det sædvanlige og med udpræget økonomisk målsætning. Distriktet er herved blevet et af de mest rentable og højest vurderede i landet. I almindelighed drives skovbruget efter mere videnskabelige og trationsbundne metoder, der i dag må betragtes som forældede.

Skovdistriktet blev for en stor del ødelagt ved stormene i 1967, men prøvefladerne er bevaret og dermed bevis for den økonomiske fordel ved at undgå det sædvanlige tab af tilvækst, der fremkommer ved, at træerne står for tæt.

Grundet på en ugunstig udvikling af forholdet mellem priser og udgifter (arbejdslønnens stigning) er skovbruget i dag i en kronisk likviditetskrise, der kræver en dybtgående omlægning. Adskillige distrikter er i gang hermed. Af litteratur om emnet henvises til BLANDINGSSKOVEN ved Jørgen Sehested, der

er anmeldt i Tyskland og Sverrige. Det hævdes, at bogen har betydning for bevarelsen af nogen løvskov i Sverige *).

Vor nyeste historie.

Arkivkasserne, hvis indhold omhandler tiden under og efter besættelsen, har endnu ikke kunnet henlægges. Det er ikke klarlagt, hvorfor det samarbejde, der blev begyndt på Broholm, den 12. oktober 1966 med dr. Jørgen Hæstrup, uden motivering blev afbrudt.

Medens UDGIVERSELSKABET tilsyneladende ikke ønsker kontakt, har der fra Rigsarkivet været opmuntrende udtalelser:

»Af hensyn til en objektiv historieskrivning om Danmark i den sidste menneskealder, finder jeg det særdeles vigtigt, at Deres arkiv sikres for eftertiden«. 30. maj 1947 Johan Hvidtfeldt. Afleveringen kan ske nårsomhelst på betingelse af, at arkivets indhold, forsåvidt det har historisk betydning, bliver tilgængeligt for offentligheden.

Ministeriel censur af manuskripter.

Spørgsmålet om almindelig arkivadgang har været genstand for en omfattende debat i presse, radio og fjernsyn – *Carl Madsen* beklager sig over at være nægtet adgang til akterne i en genoptagelsessag – Richard Jensen – som i 1941 blev idømt

*) Skogen, den 25. juni 1964.

Sehested, J. »BLANDINGSSKOVEN« Et forslag til forbedring af skovbrugets økonomi. 1963.

Var och en som är intresserad av blandskogsfrågan i syd och mellansverige har stor anledning studera denna bok, även för naturvården i dessa delar av vårt land är Sehesteds arbete av mycket stort intresse . . .

Lennart Nordström
(professor i skovdyrkning ved Skogshögskolan
i Stockholm)

6 års fængsel for sabotage. Dette, at der lægges hindringer i vejen for fri forskning af besættelsestidens historie, blev første gang oplyst i en artikel i EKSTRABLADET.

»Danmarkshistorien censureres«.

Bladet opsøgte mig tirsdag, den 1. december 1970 og skriver under ovenstående overskrift følgende:

»Rygter vil vide, at man fra højeste sted i U.S.A. ved ting om mordet på præsident Kennedy, som ikke kommer til at stå i historiebøgernes skildringer, afhængig af den siddende ledelse. I Danmark kendes den slags ikke – tror man da?

»Noget af det mest interessante i amanuensis Henning Poulsens doktordisputats: »Besættelsesmagten og de danske nazister« står på første side og er slet ikke skrevet af ham. Det fortæller om »ministerielt gennemsyn af publikationer fra Udgiverselskabet for Danmarks nyeste historie under kulturministeriet« . . . Hvorfor skal kulturministeriet sidde og censurere historikeres arbejde, spurgte vi i aftes kulturminister Helweg Petersen«. Såvidt Ekstrabladet, som var det første, der brød isen.

Carl Madsen vil have arkiv-indsigt.

Advokaten fra Lejre med den skarpe tunge og den spidse pen tog for sit vedkommende problemet op i sin almindelighed og fremstiller – kort fortalt – sagen på følgende måde.

»Adgang til det relevante arkivmateriale tilstedes kun Udgiverselskabets udpegede medarbejdere, der udstyres med et særligt legitimationskort og underskriver en håndfæstning om ubrydelig tavshed. Ved den kgl. resolution om arkivindsigt er der taget udtrykkeligt forbehold om ministeriel censur. Bemeldte Udgiverselskab består af 31 personer, hvoraf to er jurister, resten angiveligt historikere. Selskabet er selvbestaltet og selvsupplerende«.

*Carl Madsen.
Fik ved Højesteret
godkendt sine krav *).*

At Carl Madsen hører til dem, der stadig tror på »Stalins paradis«, skal ikke forringe hans betydning som officiel debat-

***) SENERE.**

Ved højesteretskendelse af 23. nov. 1972 er Carl Madsen tildelt fri adgang til samtlige akter i Rikard Jensen-sagen – også hvis materialet bliver benyttet i hans forfatterskab.

AKTUELT kalder det en »sejr over ministeriet«. Højesteret har dermed gengivet os troen på et upartisk retsvæsen, og kravet om officiel censur af historieskrivning om besættelsestiden har vel dermed fået grundskud.

tør. Spørgsmålet om adgang til de offentlige arkiver er af ham presset frem til afgørelse af rigsombudsmanden, og denne har henskudt spørgsmålet til justitsministerens resolution.

Justitsministeren har ordet og indrømmer censur.

Det fastslås principielt, at *ingen har noget krav på udskrift eller anden oplysning om indholdet af akter i sagerne vedrørende besættelsestiden*. Det oplyses, at der – ud over hensynet til statens sikkerhed og forholdet til fremmede magter – især lægges afgørende vægt på hensynet til »privatlivets fred« for de i sagerne omtalte personer, *herunder også de repræsentanter for offentlige myndigheder, der har været nævnt i sagerne*, men der gøres undtagelser:

Udgiverselskabets privilegium.

I forbindelse med folketingets behandling af visse forhold under besættersestiden besluttede regeringen at imødekomme *en ansøgning fra Udgiverselskabet for Danmarks nyeste historie om adgang til samtlige statens arkiver*. Der gives adgang til videnskabelige medarbejdere ved Udgiverselskabet.

Ministeriet har sikret sig mod misbrug af disse tilladelser ved kun at give dem på den betingelse, at resultaterne af undersøgelserne kun offentliggøres på en sådan måde, at det ikke er muligt at identificere enkeltpersoner. I flere tilfælde har ministeriet yderligere krævet, at manuskriptet blev indsendt til gennemsyn inden offentliggørelse under de vilkår, at videnskabsmanden skulle efterkomme eventuelle henstillinger om ændringer i manuskriptet.

Ministerens afgørelse synes i det hele at give medhold i den fremførte kritik. Der er meget få, der kan skrive bøger uden offentligt tilskud, og pengene gives altså kun på betingelser. Allerede dette giver faktisk monopol, hvortil kommer at de

velanskrevne bogforlag heller ikke vover at udgive bøger med kættersk indhold.

Frihedskæmperen Ole Kiilerich skriver den 1. oktober 1970, at vi fik »et rigtig beskidt retsopgør«.

»Det er en farlig æske, fjernsynet i aften lukker op for, når det præsenterer »Hævnens time« – det store retsopgør efter besættelsen. Medens det meste af besættelsesårene er blevet kulegravet og vendt op i dagslyset, *har retsopgøret været næsten tabu*. »Jeg er da ikke i tvivl om, at det er besættelsestidens sorteste kapitel. Der er ingen undskyldning for de fejl, der blev begået i »landsforræderi-processerne«, for da kunne samfundet jo handle frit igen og bevise sit retsinstinkt. Men uhyggeligt lod lovgivere sig påvirke af pøbelstemning og domstole af en »*besættelses-senilitet*«. Der skulle et Stalingrad til for at forvise danskerne om, at tyskerne alligevel ikke kunne vinde den krig . . .

Og hvad så med

De hemmelige kartoteker. *Har vi en politisk underverden?*

FRIT DANMARK fortæller, at frihedskæmperne har samlet materiale mod samarbejdsfolkene, nazier og politikere. Disse samlinger er blevet til *kartoteker*, som man senere har glemt at brænde. Man har folk i lommen, som ikke var »patriotiske«, og man kan nu på udemokratisk måde skaffe sig indflydelse overfor privatfolk, politikere og redaktører. En fraktion af frihedskæmpere, ledet af de gamle kommunister øver nu politisk indflydelse med fare for vort tyndslidte demokrati.

Der spørges ofte i bladene: *Har vi en politisk underverden?* CARL MADSEN besvarer dette benægtende: De skumle gestalter behøver ikke længere at skjule sig, men vandrer ugenert rundt imellem os. Man ved nok en hel del om dem, men kan det bevises? De bliver sandsynligvis dækket!

Min harme over, at vi stadig forsøger at fornægte vor historiske fortid, vil jeg – som modstander af stærke ord – ikke gerne give et uforbeholdent udtryk. Mon det vil gå bedre i bunden form:

Frit efter Esaias.

Hine fjerne tider:

Ondskabs sande sider,

Satans træk stod præget på hans ansigt for enhver.

Nu man ham gerne i det bedste selskab ser.

Læseren vil forstå min ulyst til at betro Broholm-arkivet til det offentlige. Man vil finde ting, som hverken må henlægges eller tilintetgøres, eksempel:

Harald Bergstedts brevveksling med statsminister Scavenius. Sidstnævnte og Anders Vigen gennemgik ark for ark Bergstedts bog:

Feberen falder.

Julebrev 1954.

»Kære Bergstedt. Nu da jeg har fuldendt læsningen af Deres bog, føler jeg trang til at sige Dem, hvor meget den har bevæget mig – særlig skildringen af menneskeskæbnerne i Hersted-Vester. De hæver Dem her til en højde i fremstillingen og til en menneskelig forståelse, der må beundres, hvad enten det gælder Deres egen skæbne, Deres politiske og kriminelle medfanger – ja, selv i omtalen af bagmændene og snylterne, uden hvis frygt-psykose det hele ikke havde kunnet lade sig gøre.

Med venlig hilsen Deres hengivne

Erik Scavenius.«

Som bekendt blev Bergstedt straffet, fordi han tillod sig at tale og skrive frit om sin opfattelse af tidens problemer og for at hævde, at Danmark og Europa havde sin skæbnetime

Harald Bergstedt – vor afholdte folkedigter – hævdede, at han som åndsperson måtte udtale sig offentlig i overensstemmelse med sin overbevisning.

i opgøret mod øst. Det bebrejdes ham særlig, at han ved Hitlers død skrev en nekrolog. Det samme gjorde SVEN HEDIN og HAMSUM.

Bergstedts bøger: SANGE FRA GITRET, FEBEREN FALDER og 12 BREVE TIL REDAKTØR HULE betegner et højdepunkt i hans produktion. Man finder vanskeligt disse bøger på bibliotekerne.

Angående CARL MADSEN er det mere ærligt, at han beken-der sig som kommunist, så ved man, hvor man har manden, frem for de såkaldte venstreorienterede, som dækker Ungarn og Tjekiet, og som støtter oprør i Grækenland og Portugal, men som alligevel samtidig nyder de med vort politiske system forbundne rige indtægter. Denne »nye adel« er ikke billigere end de gamle grever. I en fransk revy blev det engang sagt: De gamle konger havde ikke lige så mange elskerinder som republikken har elskere.

Frits Clausen afværger det sønderjyske kupforsøg

Efter Danmarks besættelse var det faren for flytning af den sønderjyske grænse, som blev et af vore mest nærgående problemer. Ganske vist var Danmarks integritet garanteret ved besættelsen, men om Sønderjylland mente man, at det var Hitlers opfattelse, at alle territoriale afståelser ifølge Versailles-traktaten skulle føres tilbage.

Efter besættelsen – den 15. april 1940 – gav Renthe-Fink en udførlig redegørelse til Ribbentrop, hvori han forklarede, hvorledes besættelsen var forløbet og om udsigterne for en rolig udvikling i Danmark. Samarbejdet ville kunne etableres, mente han, om end uden glæde fra dansk side. Om Sønderjylland tog han forbehold og skrev, at man havde grund til at frygte, at *den tysk-nationale gruppe i Nordslesvig ville udnytte den nye situation og forsøge at få Nordslesvig udskilt fra Danmark*. Der var i hvert fald grund til at tro, at Nordslesvig ville blive et uro-område. (Documents on German Foreign Policy 1918-1945, side 177).

Uroen begyndte allerede i *de første dage efter den 9. april 1940* (Munch I, side 36).

Man har brugt et poetisk udtryk i forbindelse med Sønderjyllands tilhørsforhold til Danmark og talt om »et levende grænseværn«, en betegnelse for sønderjydernes trofaste vedhængen ved vort fædreland. Fra besættelsens første dage, og så længe Frits Clausen havde indflydelse, følte man, at det var en sag, som han ville tage sig af og optræde, hvis grænsespørgsmålet skulle blive aktuelt som en trussel. Han havde den beslutsom-

*Frits Clausen,
formand for D.N.S.A.P.,
afværgede forsøg på Sønderjyllands
indlemmelse i Tyskland.*

hed, som politikerne manglede, og han havde mod til at optræde frontalt overfor tyskerne. Man kan godt sige, at det er notorisk, at Frits Clausen afværgede et forsøg på et farligt kup fra mindretallets side med det formål at få Sønderjylland forenet med »Riget«.

Sønderjylland var alvorligt truet.

I midten af juni var der en stærkt forgrenet bevægelse i Sønderjylland for landsdelens indlemmelse i Tyskland. Det var meningen, at man på Versailledagen ville erklære »Anschluss« til Tyskland. Hjemmetyskerne fik tilladelse til at gå i optog gennem byerne, og de meddelte de danske nationalsocialister, at de snart ville blive arresteret, ligesom det var planlagt at lade de tyske mindesmærker bombe som en provokation og give danskerne skylden.

I den anledning sendte Renthe-Fink en alarmerende indberetning til det tyske udenrigsministerium:

»Telegrafisk indberetning 20. juni 1940. Konsulatet i Åbenrå melder den 19. ds.:

»I folketyske kredse er der stærkt udbredte rygter om, at den gamle grænse mellem Tyskland og Danmark vil blive genoprettet i de nærmeste dage, og at dyrlæge MØLLER er kaldt til Berlin for at forhandle om grænsespørgsmålet. Anser det for rigtigt, at »Volkdeutsche Mittelstelle« informeres«.

signeret Renthe-Fink«.

(tysk arkivfund, supplerings-extrakt i Sehestedsagen, side 9).

Samme emne behandles senere i Renthe-Finks forklaringer i den parl. komm. (beretn. IV).

Frits Clausen og Bent Holstein hos Munch.

Fremstillingen af denne sag rykkes nu et par måneder tilbage i tiden. Lige efter besættelsen mødte Frits Clausen og Bent Holstein op hos udenrigsminister P. Munch, som skriver derom i sine Optegnelser (Munch I, side 36):

»De var begge skarpt mod mindretalsbevægelserne, ivrige for, at der skulle skrides ind, hvis noget forsøgtes.«

Munch lovede at søge oplysning om de formodede urovevægelser og at tale med Renthe-Fink derom. Det gjorde Munch, og Renthe-Fink svarede, at han ingen forbindelse havde med mindretallet, og at han derfor ikke kunne øve indflydelse på det, men han lovede dog at søge oplysning om, hvorvidt der var nogen tendens til uro *).

Frits Clausen var klar over, at man ikke ville gribe alvorligt ind i denne sag og fortsatte med at hamre løs på danske og tyske myndigheder. På et noget senere tidspunkt sammenkaldte

*) Til forståelse også af det følgende er det værd allerede nu at fastslå, at man ikke kunne regne med Renthe-Fink.

han til et møde med sine medarbejdere, og fra dette møde blev der telefoneret til kammerherre Bardenfleth med anmodning om audiens hos kongen »i et yderst vigtigt anliggende«, men kammerherren ringede tilbage, at hans majestæt var optaget den aften.

Jeg husker personligt Frits Clausen fortælle om dette, og hans udtalelse om, at han »nu var nødt til at tage sagen i sin egen hånd«. Senere søgte han gennem Munch at opnå audiens hos kongen.

Hvad foretog man sig på Rigsdagen.

Det kunne være af interesse at se, hvorledes der reageredes på Christiansborg. Frits Clausen blev øjensynlig anerkendt som en slags »expert« vedrørende Sønderjylland, mens man iøvrigt fralagde sig ansvaret. Munch siger derom i sine erindringer: *P. Munch: »Dansk politik under krig og besættelse 1939-45«*. Under redaktion af Aage Friis, Odense, 1946) I, side 137: »Den 16. juni 1940 havde Frits Clausen sagt til udenrigsministeren, at han havde været i Sønderjylland og følte sig meget foruroiliget. Han havde spurgt to af mindretallets ledere: Deichgräber og Lorenz Christensen, om der var noget i gære. En tysk SS-mand havde nævnt Gjenner bugt som en rimelig grænse«.

Denne fremstilling er øjensynlig identisk med Munchs Optegnelser, bd. I, side 40-41. Her siges der om tidspunktet: »Nogle dage før den 28. juni« og der fortsættes senere som følger:

»Den 25. juni telefonerede han til mig – vist fra Sønderjylland – mens Scavenius var her hos mig, for at sige, at hans bekymringer bekræftedes. Jeg refererede hans henvendelse i et ministermøde. Vi talte om, at kongen skulle svare, at han skulle modtage ham sammen med Stauning. Dette standpunkt billigedes af ministermødet og meddeltes af Stauning til Bardenfleth. Det viste sig, at kongen i alle tilfælde nægtede at modtage dem«.

Det var udenrigsministerens beretning om denne sag. Da det brændte på i Sønderjylland, blev det betragtet som »en politisk sag«, behandlet uden hjertelag og tanke på, hvad der stod på spil. Henrik Pontoppidans genforeningsdigt var åbenbart gået i glemme: »Seks tusind unge sønners liv var vore løsepenge«.

Et hoveddokument i sagen. v. Löws redegørelse af 8/5 1949.

I midten af juni 1940 fik Frits Clausen fat i von Löw i København og meddelte ham, at hvis bestræbelserne for et kupforsøg ikke standsede, ville DNSAP optræde åbenlyst mod Tyskland og bekæmpe det med alle midler samt opløse partiet. Af et notat fra den tid fremgår det, at han brugte følgende udtryk til en tysker:

»Mange beskylder os for landsforræderi, fordi vi samarbejder med jer, men hvis Tyskland indlemmer Sønderjylland i »Riget«, så gør I os til landsforrædere«. Foruden kongen var der i besættelsens første to år kun Frits Clausen, der kunne tale hårdt til tyskerne (B.B.F. side 115) (Jeg har påhørt denne udtalelse).

En trussel om brud med D.N.S.A.P. var dengang en sag, der måtte bringes højt op i Berlin, og resultatet blev, at aktionen i Sønderjylland blev standset ved tryk fra det tyske udenrigsministerium.

Dette er sandheden, som man nu forsøger at bortforklare ved politisk påvirket historieskrivning.

Der findes en sammenhængende fremstilling af v. Löw om, hvad der skete efter Frits Clausens henvendelse til ham (brev til mig af 8. maj 1949). Da Löw var mellemmand mellem Frits Clausen og Ausvärtiges Amt, er beretningen på en måde autentisk og må være et hoveddokument i sagen. Fremstillingen lyder som følger i ekstraktafskrift:

»Da jeg i midten af juni 1940 var i København, opsøgte Frits Clausen mig og meddelte, at han fra kredse indenfor

DNSAP i Nordslesvig havde modtaget alarmerende efterretninger, der gav udtryk for, at den tyske folkegruppe i Nordslesvig havde planlagt den 28. juni 1940 – årsdagen for fredsslutningen i Versailles – at foretage store opmarcher og mindefestligheder, og efter ytringer fra personer, der tilhørte den tyske folkegruppe, skulle der på den måde opnås en »kold« overtagelse fra besættelsesmagts side af politimyndighederne i Nordslesvig, og dette skulle så senere medføre en formel indføring af Nordslesvig i Tyskland . . .«

»Jeg lod Frits Clausens oplysninger efterprøve gennem vor efterretningstjeneste, og jeg indberettede stillingen og Frits Clausens standpunkt til det tyske udenrigsministerium og »Den Folketyiske Central«, som varetog de tyske folkegruppers interesser i udlandet. Min indberetning gik over R.S.H.A., og i udenrigsministeriet blev disse spørgsmål behandlet af gesandt Grundherr og understatssekretær Luther.

Udenrigsministeriet foranledigede derefter, at »Den folketyiske Central« lod en udsending afrejse til Nordslesvig for at pålægge den tyske folkegruppes ledelse i Nordslesvig, at den skulle kræve af sine medlemmer, at de viste den yderste tilbageholdenhed ved de planlagte festligheder og undgik enhver provokerende optræden. At Frits Clausen gentagne gange har forhandlet med von Renthe-Fink om dette anliggende, og at denne har indberettet det til det tyske udenrigsministerium ud fra samme synspunkt som sikkerhedstjenestens (S.D.), står endnu klart for min erindring«.

Von Löws fremstilling har ikke tidligere været kendt, men betydningen af Clausens indsats i Sønderjylland har stort set allerede været anerkendt. *K. K. Steincke* skriver til *Knud Nordentoft* den 20. juni 1950:

»De af Frits Clausen foretagne henvendelser til tysk side er omtalt og indgående belyst i straffesagen mod ham. Frits

Clausens virksomhed gjorde jo allerede i 1940 *ende på spørgsmålet om grænseflytning.*«

»Vi har en samtale mellem Renthe-Fink og von Ribbentrop den 18. december 1940, hvor sidstnævnte spørger om, »hvorvidt Frits Clausen ville være villig til at godkende mindre grænsekorrektioner«. Tyskerne syntes i denne sag at tage mere hensyn til Frits Clausen end til regeringen.

Outze i »Danmarks frihedskamp«, PAG 110

»Der findes i Frits Clausens liv og i Danmarkshistorien et aldrig opklaret punkt. Det er almindelig kendt, at hjemmetykkerne beredte sig til at vende hjem til riget . . . af forklaringer, som efter krigen er afgivet bl.a. af friherre von Löw, synes det at fremgå, at det ikke blot var Berlin, som stak en kæp i hjulet, men at en harmdirrende protest fra Frits Clausen var stærkt medvirkende. Han skal have truet med at gøre sit parti illegalt, hvis man forgreb sig mod dansk territorium«.

Argumentationen i denne sag må tages op påny. Anledningen er Henning Poulsens bog »Besættelsen og de danske nazister«, hvori der er gjort et forsøg på at bortforklare rækkevidden af Frits Clausens indgreb i den sønderjyske sag, side 78.

Forfatteren hævder, at Clausens henvendelse til udenrigsministeren den 25. juni 1940 kom for sent, idet der samme dag fra den sønderjyske partiledelse fremkom forbud mod flagning med hagekorsflag i »Nordschleswigche Zeitung«. Henvendelsen kom altså for sent? Således står der, og således må læserne forstå det. »Andre, såvel Renthe-Fink som von Löw og Deutsche Mittelstelle påberåber sig æren.«

Henning Poulsen kan ikke være ubekendt med, at der skete en henvendelse til Munch allerede den 16. juni og at von Löw modtog henvendelsen fra Clausen »i midten af juni«.

Som tidligere nævnt blev der efter Jørgen Hæstrups og Henning Poulsens besøg på Broholm den 12. oktober 1966 udlånt

sidstnævnte en del dokumenter fra det derværende arkiv, og i særligt brev sendte jeg senere von Löws beretning af 8. maj 1949. Der opstod herom en brevveksling.

Jeg var på forhånd klar over, at Henning Poulsen, bundet af sit forhold til Udgiverselskabet, vanskeligt kunne fastholde den tidligere gældende opfattelse af afviklingen af det truende sønderjyske kupforsøg. Denne formodning blev bekræftet, idet forfatteren end ikke nævner von Löws fremstilling af hændelsesforløbet, men afviser sagen med, at Clausens allersidste henvendelse den 25. juni (telefonisk, vistnok fra Sønderjylland) kom for sent.

Jeg ønsker ikke som Carl Madsen overfor pressen og fjernsynet: at beskyldte UDGIVERSELKABET og dets mænd for historieforskning. Det vil være nok at sige, at Henning Poulsen ved at koncentrere sin argumentation ensidigt om Clausens henvendelse den 25. juni har gjort forsøg på at bortforklare årsagen til, at det første og farligste forsøg på at få den sønderjyske grænse flyttet blev afværget.

Jeg betænker mig ikke på at citere Henning Poulsens brev til mig af 8. marts 1968, hvor han – hårdt provokeret – skriver følgende: *»Henvendelsen af 25. juni, mener jeg, kom for sent, men den henvendelse, som von Löw omtaler, er en henvendelse, som han fik allerede omkring midten af juni, og den mener jeg, må tillægges betydning«*.

I den fremtidige historieskrivning om Sønderjylland vil næppe nogen forfatter kunne undgå at drage Löws brev ind i argumentationen.

Hvad man end kan mene om denne sag – om rækkevidden af Clausens indsats for Sønderjylland, må man ikke – i sin formodede iver for at undervurdere Clausens stilling – tilbageholde et så vigtigt aktstykke i sagen. Rigsadvokaten ville i sin tid sørge for, at Clausen blev henrettet, og det ville være en altfor bitter pille for en af Udgiverselskabets loyale folk

nu at erkende, at Clausen havde været uundværlig for Sønderjyllands bevarelse.

Som det senere vil ses, blev han »henrettet« om end på ultraditionel måde og uden lov og dom, men netop derfor bør han overfor historien ydes fuld retfærdighed.

Sagen forelægges for Hitler.

Også i en anden henseende kan det bekræftes, at Frits Clausens aktion – med det frontale angreb på tyskerne – medførte en varig afspænding, og at der blev ro om Sønderjylland, vort mest sårbare område. Hitlers stillingtagen måtte i længden blive afgørende.

Der foreligger endnu en erklæring fra von Löw, dateret den 24. april 1949 til Knud Nordentoft, aftrykt i dennes bog *DEN HEMMELIGE DANMARKSHISTORIE*, side 44. Brevet slutter ligesom det til mig med følgende:

»Jeg er endvidere bekendt med, at udenrigsministeren på grundlag af min beretning har *forelagt Adolf Hitler problemerne vedrørende genindlemmelse af Nordslesvig i Tyskland* og de dermed sammenhængende farer for det dansk-tyske forhold.

Hitler, der tidligere havde forfægtet den opfattelse, at Nordslesvig også måtte blive tysk igen i forbindelse med annulleringen af alle de øvrige territoriale bestemmelser i Versailles-traktaten, bestemte herefter, at Tyskland gav afkald på en revision af den bestående dansk/tyske grænse, samt at enhver propaganda i Nordslesvig for en grænserevision blev forbudt.

Jeg er overbevist om, at hensynet til de danske nationalsocialister, hvis politiske betydning Hitler på dette tidspunkt måske overvurderede, har bidraget væsentlig til denne beslutning.«

Overensstemmende hermed udtalte Hitler den 26. september 1942, at han ikke var tilfreds med Danmarks politik overfor Tyskland. Danmark har ikke engang gjort forsøg på atter at tilbyde os det efter første verdenskrig røvede område. Det

ville i hvert fald have været en gestus. Jeg ville ikke have modtaget et sådant tilbud, thi jeg ville have taget mig i vare for under krigen at forsøge en sådan ny fastlæggelse af en grænse, fordi der derved ville være fremkaldt vidtgående forviklinger.

Nazismens endeligt i Danmark

Når man i »HVEM-HVAD-HVOR« hævder, at Frits Clausen ville have været »voks i tyskernes hænder«, så fortjener dette vistnok en nærmere prøvelse i forhold til situationen, som den var dengang. Hvis en upartisk historiker vil behandle sagen, er der til disposition en række udtalelser, der viser, at Frits Clausen veg tilbage, når han stod overfor en situation, hvor regeringsovertagelse kunne blive aktuel f.eks. med den bemærkning, at han »ikke egnede sig til at være minister«.

Man havde materiale nok mod ham, såsom breve til tyske myndigheder med anmodning om politisk og økonomisk hjælp, men det er min opfattelse, at man både dengang og nu overvurderer hans farlighed. Frits Clausens »aktioner« var for en stor del bravader og propaganda, samtidig beregnet for tyskerne og for partiet. Det har næppe på noget tidspunkt været tyskernes alvorlige hensigt at gøre ham til regeringschef, men truslen om en Clausen-regering var belejlig, når man ville fremtvinge indrømmelser hos den danske regering. Det forekommer for beskedent, når Scavenius hævdede, at »hans hovedopgave havde været at undgå en regering Clausen«. Det var først gennem samarbejdet med LS. Bondepartiet m. fl. (17. juni-erklæringen), at Frits Clausen en kort tid syntes at have nogen politisk baggrund.

En pensioneret revolutionær.

Henning Poulsen synes stort set enig med mig i foranstående. Vennen HANS KIRCHHOFF skriver i Politiken den 10. no-

vember 1970: »Poulsen kan således med en historikers bagklogskab påvise, at regeringens frygt for en nazistisk magtovertagelse i de første besættelsesår var ubegrundet, al den stund hverken værnemagten eller det tyske udenrigsministerium og i sidste instans naturligvis Hitler ønskede forhandlingspolitikken kompromitteret«.

Drøftelserne i oktober/november 1940 om en Clausen-regering, derunder at Renthe-Fink i memorandum af 22/10 1940 anbefalede en sådan, er tilstrækkelig kendt. Ligeledes Renthe-Finks samtale med Ribbentrop den 18. december 1940.

Der fables om et telegram fra Ribbentrop til Renthe-Fink af 10. november 1940, som spillede en rolle under doktordisputatsen. Dette telegram kendes kun derved, at Clausen har fortalt mig, at Ribbentrop den dato sendte ham et telegram for at forbyde ham under sin tale i Forum at omtale, hvordan Danmark blev besat, således som det var planlagt.

Poulsen skrev til mig før disputatsen og bad mig om nærmere oplysninger, idet man tænkte sig, at Ribbentrop samtidig havde givet Clausen afsked. Dette er ganske udelukket. Telegrammet kan ikke bruges til oplysning om, hvorledes en Clausen-regering blev afblæst. (Kirchhoff skriver med urette, at telegrammet aldrig har eksisteret. Politikken den 10.11.1970).

Den indstilling fra tyskernes side: at besættelsens hemmeligheder ikke måtte afsløres, stemmer med, at fru Renthe-Fink den 8. maj 1940 ved den side 92 omtalte sammenkomst i en noget uvenlig tone lod mig vide, at der ville komme represalier fra »Gross-Deutschland«, hvis jeg offentliggjorde noget om, hvorledes Danmark var blevet besat. Der må utvivlsomt have været et tilsagn fra tysk side, samtidig med at vi accepterede besættelsen – gående ud på diskretion fra begge sider om, hvor-

dan Danmark blev besat. Her tænker jeg ikke på forhåndsaf-
talerne*).

En Frits Clausen-regering blev udsat til efter Tysklands sejr
og derfor uden aktualitet, selv om tanken dukkede op med
mellemlum. »Nazismen«s endeligt i Danmark skete ikke ved
»Den lille Hornblæser« eller efter »Spadeslaget« i Haderslev.
Nationalsocialismen som livsanskuelse mistede sin tiltrækning
efter Tysklands nederlag ved Stalingrad og El Alamein.

Clausens chancer forspildes.

Straks efter besættelsen havde Frits Clausen en vis position.
Regeringen havde svigtet vort forsvar, og han havde på en
måde holdt på den rigtige hest. En officersgruppe, der arbejdede
med regeringsplaner, mødte hos kammerherre C. P. M. Hansen
og spurgte, hvorledes kongen stillede sig overfor Frits Clausen.
Svaret var positivt. »Clausen ansås på højeste sted for en god
dansk mand«. Officererne har bekræftet denne samtale til politi-
rapport P.D.S. side 78 a. Muligvis har C. P. M. Hansen sam-
menblandet kongens mening med sin egen velkendte opfattelse.

Hartel oplyser, at Stauning en af besættelsens første dage
i folketinget gik hen til Frits Clausens beskedne plads og havde
en længere samtale med ham, som ingen andre hørte. Men
Clausen var ikke situationen voksen, og hans anseelse gik hur-
tigt tabt under trykket af uheldige medarbejdere, der forlangte,
at »noget skulle ske straks«, ligesom fristelsen gennem de
mange tyske penge, som tilgik partiet, virkede nedbrydende
på hans ikke stærke karakter og førte til partiets opløsning
indefra.

*) I en tale i »Det konservative fond« den 4. okt. 1940 påstod CHRISTMAS MØL-
LER, at der den 9. april af regeringen var truffet en aftale med KAUPISCH og
RENTHE-FINK. Den skulle være i 13 punkter, der bl.a. gik ud på, at besættel-
sens enkeltheder ikke måtte afsløres. (Bog 1947«, side 194).

Retssagen mod Frits Clausen og hans mystiske død.

I fængslet genvandt Frits Clausen sin holdning. En af de kriminalmænd, der havde deltaget i forberedelsen af sagen mod ham, har til mig udtalt, at Frits Clausens overtrædelser i det højeste kunne retfærdiggøre en mindre straf efter de tilbagevirkende love, hvis han ikke som partifører havde taget alt på sig, hvad andre havde gjort.

Clausens optræden i retssagen var forberedt som den helt store forestilling. Kort forinden udtalte han til mig: »Du aner ikke, hvor jeg skal hænge dem op.« Det drejede sig formodentlig om at afsløre de mange medløbere, ansete folk i betydelige stillinger, der ville med i en tyskvenlig regeringsdannelse, men som senere blev dækket. En gruppe officerer med påstået tilslutning af 800 officerer fra hær og flåde havde søgt føling med Frits Clausen i et forsøg på at styrte den daværende regering.

Desværre faldt processen bort ved Frits Clausens pludselige og alt for belejlige død. Det kan ikke undre, at der straks opstod rygter. Man fandt dødsfaldet mistænkeligt. Der var et særligt kontor i Vesterport, hvor et omfattende personale arbejdede med sagens forberedelse, og Clausen synes at have forladt dette frisk og veloplagt, indtil han faldt død om på en gang i Vestre Fængsel. Således fortælles det.

Kort efter spurgte jeg en tysk kriminalmand: »Er det muligt at indrette et dødsfald således, at giftstoffet først virker på et senere nogenlunde beregnet tidspunkt?« Svaret var: »Gewiss, gewiss«. Der findes i historien talrige tilfælde, hvor en uønsket person menes at være bragt af vejen. I fransk kriminalogi regner man med, at af 9 giftmord bliver kun eet opklaret. Tidspunktet for obduktion er forlængst forpasset. Anklagemyndighed og politi er selvfølgelig uden for mistanke, men der var mange andre, der ville blive blamerede – måske straffede under en offentlig retshandling.

Rigsadvokaten ville påstå dødsstraf.

Baggrunden for rygten er vel nok den unormale måde, anklagen mod Clausen blev ført på: Formanden for et lovligt valgt parti på rigsdagen blev holdt 2½ år i fængsel, uden at der blev rejst nogen anklage, og uden at han offentlig fik lejlighed til at forsvare sig, hvorimod dele af anklagematerialet ulovligt sivede ud til pressen. Frits Clausen var en dygtig debattør og var rede til et større offentligt opgør, som var egnet til udvidelse af de fastsatte rammer for udrensningen og slå skår i en kreds, man havde vedtaget at skåne. Hvad ville man sige herhjemme og i udlandet, når det kom frem, at formanden for LO, Laurits Hansen, havde tilbudt tyskerne at indtræde i en »af Frits Clausen anvist overgangsregering«?

På et tidspunkt, hvor vidnerne var nogenlunde friske, såvel tyske som danske, måtte en sandfærdig fremstilling af hans optræden i den sønderjyske sag vanskeliggøre anklagerens stilling. I Norge undrede man sig over, at vi ikke kom videre i rettergangen mod »den danske Quisling«. På forespørgsel fra den norske presse svarede rigsadvokat Pihl: »Clausen skal have dødsstraf«. (B.B.F. side 115).

Man kunne nok opnå en dom, og den var muligvis allerede skrevet. Der fungerede som bekendt under udrensningen en slags sær-domstole, men man måtte søge med lys og lygte efter en anklager, der var stærk nok, og som havde nogen politisk forståelse, til at tage sig af netop denne sag. Man henvendte sig også til politiadvokat N. A. Poulsen, som afslog at blive anklager i Clausen-sagen. Det har N. A. Poulsen selv fortalt mig.

Hverken dengang eller senere var der en mulighed for at rejse tiltale endsige domfælde med en påstand om dødsstraf. Man var kørt fast i retssagen og trak tiden ud »indtil noget kunne indtræffe.«

Frits Clausens efterladte hustru har udtalt, »at han ikke var

død, hvis hans hjertesygdom havde fået den behandling, den behøvede, og mente, at *politiet anså hans død for meget ønskværdig for den bevis-knibe, det var kommet i*«. (D.H.D.) Man kunne ikke henrette en mand, der i to år med held havde værnet vor stats- og folkegrænse.

Psykopat i middelsvær grad.

Når vi engang er kommet såvidt, at det går an at nævne de bedsteborgere, der er medskyldige i Frits Clausens »forbrydelser«, vil kendskab til sagens aktmateriale være af betydelig historisk interesse, ikke mindst den psykologiske undersøgelse. Der var en modsætning i Frits Clausens liv: Den beskedne begavelse og de store mål, hvis fuldførelse han følte sig kaldet til at tjene. Med sit svingende temperament og periodiske forfald til spiritusnydelse, er han utvivlsomt af politiets hoflæge Max Smith blevet betegnet som psykopat. Det var noget, man rundhåndet delte ud til alle, der skulle dømmes. Forfatteren af dette skrift var betegnet som »psykopat i middelsvær grad«.

Af udrensnings-aktionens funktioner var vel den psykologiske behandling det, der var ringest forvaltet. Følgende er uddrag af »anklagerens tale« i en tænkt politisk sag:

Men så er der lægen, han skriver blot, at tiltalte er en lumpen og fejg psykopat.

Af læger er der flere, det kommer ud på eet, men særlig kan man stole på en mand, der hedder Smith.

Jacob Kronika om »Tykke Frits«.

Det vil muligvis have interesse for læserne at vide noget nærmere om en mand, der som Frits Clausen har spillet en betydelig rolle i dansk politik, såvel i 1930'erne som under besættelsen. Hos Richard Andersen: DANMARK I TREDIVERNE anføres følgende data:

»Han var født i Åbenrå i 1893, student fra Flensborg, havde studeret medicin i Freiburg, Heidelberg og Kiel. Han deltog i første verdenskrig, faldt i russisk fangenskab, virkede for oprettelse af en særlejr for sønderjyder ved Moskva, var underlæge ved russiske hospitaler til 1918. Siden kom han til København, hvor han tog medicinsk embedseksamen i 1923. Snart efter blev han praktiserende læge i Bovrup.«

Mellem hans skolekammerater i Flensborg var redaktør Jacob Kronika, der i sine »Slesvigske dagbogsblade« har søgt at forklare, »hvordan Frits Clausen blev nazist«:

»Jeg mindes fra drengsårene tykke Frits – det hed han allerede dengang – fra Åbenrå. Hele skolen vidste, at han var dansk. Jeg har kun set få, der med åben pande i en prøjsisk/tyisk/slesvigske/holstensk skole med ubøjelig fasthed har bekendt dansk kulør. Han brød sig ikke spor om prisen og mulige konsekvenser. Ingen skal komme og sige til den, der har kendt Frits Clausen i årtier, at han ikke var dansk, for det var han. Det må siges således, hvis der i denne retning i det hele taget skal siges noget: Frits Clausen gik den helt gale politiske vej, til trods for, at han virkelig var dansk.«

Ingeborg Refslund Thomsen, der også har kendt Frits Clausen godt, fortæller, at »han straks efter at være kommet til Bovrup fik skabt en stor national ungdomsbevægelse i sognet. Da han henimod 1930 blev interesseret i nazismen, sagde man om ham på egnen: »Ja, han har jo fået lidt ideer, men han er ellers god nok«. Han havde været en god kammerat i krigsfangetiden i Rusland, og alle kunne lide Frits.«

Det var udtalelser fra samtidige nære bekendte. Ligesom storebror Quisling havde Clausen en levende følelse af, hvad der truede os fra øst, det, som vi i vor blindhed opdagede

temmelig sent. Menneskelig var Clausen ret tiltalende. Medarbejderne, eller rettere anklagerne på Vesterport, syntes om ham og skød sammen til en egetræskiste, da han var død. Det hævdes, at alle Sønderjyllands klokker ringede ved hans begravelse. (Meddelt i et hovedstadsblad). Clausen var en afholdt og ganske dygtig læge og spillede smukt violin, og han var en enestående kender og fortolker af nordisk mytologi.

Henning Poulsens doktordisputats – besættelsen og de danske nazister.

Forfatteren har samlet et omfattende og vel tilrettelagt historisk materiale. Han har tjent sine sporer som historiker allerede i en afhandling om dagbladet »FÆDRELANDET«, – men bundet af sin afhængighed af UDGIVERSELSKABET måtte bogen helt igennem opretholde de under udrensningen fastlagte myter.

Anmelderen – Ib Damgaard Petersen – siger en del godt om Poulsens doktorafhandling, men foretager tillige en selvstændig opstilling af handlingsforløbet. Tillige slår anmelderen ned på forfatterens ukontrollerede anvendelse af ordet »nazist«, der efterhånden er sunket ned til et strafbart skældsord.

Historisk Tidsskrift 1971, hæfte 3, side 750.

»Jeg mener, at det er utilfredsstillende, at arbejde med et begreb som danske nazister uden at give det indhold eller nuancere det. Hvor er det antikommunistiske aspekt blevet af? Hvor finder vi det nationale aspekt markeret? . . . Hvad med officersgruppens opposition? der samarbejdede med nazisterne, og hvad med Sehested?«

Henning Poulsen vil kun støtte sig på aktstykker og har stort set forbigået det umådelig store historiske materiale, der findes i de tiltalte politikeres stenografiske referater. Lad gå, at det er farvet, men det måtte under kritisk bedømmelse alligevel give et samstemmende helhedsbillede. For at udfylde sin mang-

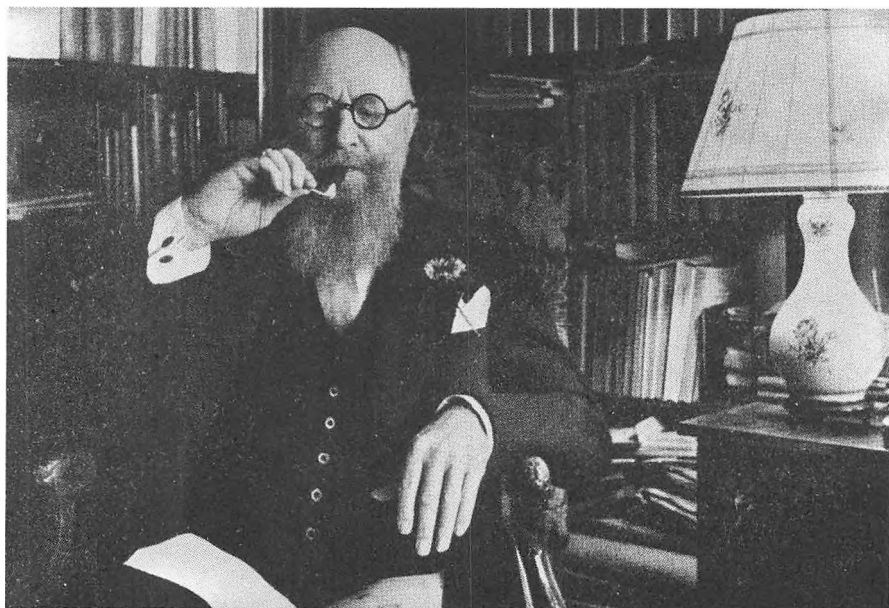
lende viden indsætter forfatteren sine egne fortolkninger, men har ikke format eller politisk forståelse til at vurdere de menneskers handlinger, som gennemspillede besættelsestidens drama i Danmark. Et blad skriver, at man læser bogen som en historisk roman. Vedrørende Heydrichs jagtbesøg på Lindenberg i december 1940 udarter fremstillingen til den rene fabulering – på et enkelt punkt med en bevislig urigtighed.

På eet punkt er der dog en ny indstilling. Poulsen gentager ingen steder sine forgængeres hævde af, at ministrene ikke mente, hvad de sagde i deres offentlige erklæringer! Som vidne i KNUTZEN-sagen hævdede Scavenius, at de alle dengang mente, hvad de sagde.

Stauning og det nye Europa

Alternativet fra tyskerne side i tilfælde af et endeligt brud med regeringen var næppe Frits Clausen, men indsættelsen af en rigskommissær. Hvad skulle tyskerne med en marionetregering, hvis den kun kunne opretholdes af besættelsesmagten i modstrid med befolkningen? Det gik ikke for godt i Norge.

En tredje mulighed, set fra tyskerne synspunkt, ville være en plan, der var under fuld opbygning af statsminister Thorvald Stauning. Han havde taget mål af Tysklands voksende magt

*»En god cigar gør tanken klar.«
Stauning hygger sig i hjemmet på Valeursvej.*

og fattet sin beslutning: At tilpasse sig og sit parti til at indtage en lederstilling i Danmark i det nye Europa. Under udrensningen kunne det selvfølgelig ikke gå an at fortælle om dette, men nu må det vel være tilladt at forsøge at tegne storheden i Staunings politik, derunder den dristighed, hvormed han førte afgørende forhandlinger ud over hovedet på sin regering.

Et forsøg på fra Staunings side at komme i kontakt med daværende ambassadør von Ribbentrop i London ved dr. Meissners hjælp blev opgivet, efter at sagen var røbet som et rygte i Berlingske Tidende, men der var interesse for sagen i Tyskland, og ved initiativ fra Berlin førtes i 1938 forhandlinger mellem Stauning og Renthe-Fink om en ikke-angrebspakt: Ved Gustav Meissners mellemkomst skete det hos den finske vicekonsul, bandagist Orla Thornam. Man nåede dog ikke noget resultat, bl.a. på grund af de stadig foreliggende muligheder for en grænserevision. Brev fra Meissner af 7. september 1971.

Disse yderst hemmelige forhandlinger blev røbet af Renthe-Fink under en politiafhøring under udrensningen – forhør den 23. juli 1946 Parl. kom. Det syntes at være en skandale, at Stauning havde ført forhandlinger med en fremmed magt udenom regeringen. Udenrigsminister Munch og direktør Mohr nægtede da også at kende noget til sådanne forhandlinger. Bilag til beretning II pag. 9-11.

Længere kom man ikke, så længe den parlamentariske kommission arbejdede. Renthe-Fink måtte huske fejl, mente man. I breve fra Axel Hartel og løjtnant Guldberg til den parlamentariske kommission søgte man i 1946 at bryde tavsheden (D.p.komm. bd. 3 A, side 86, 89 og 90, samt den stenografiske beretning spalte 78).

Hele sagen er senere oplyst i en afhandling af redaktør Jens Tang (Partiet Venstres Månedssblad nr. 5, oktober 1965), og her foreligger en samtidig dybtgående og oversigtlig behandling af emnet.

De manglende dokumenter er kommet frem under Sverre Hartmanns undersøgelser af arkiverne i Bonn og har været omtalt i Jyllandsposten i 1958. Det kan tilføjes, at Hartel i 1937 stillede forslag i folketinget om en ikke-angrebspagt under synlig interesse fra Staunings side. Da sagen i 1939 kom igennem på rigsdagen på tysk foranledning, præsenterede Renthe-Fink sig for Axel Hartel efter debatten.

I april 1937 var Stauning i London, hvor han fik utvetydig besked af daværende finansminister Baldwin og udenrigsminister Eden: 'at vi ikke kunne regne med hjælp derfra i en kommende krigssituation, men helt igennem måtte klare os selv. Denne beslutning blev senere bekræftet af Churchill i 1939 i hans tale til de skandinaviske journalister, idet han sagde: »I have written off Denmark«. (Tabor's bog om Stauning, side 76).

I sin tale i Lund den 8. marts 1937 – den såkaldte lænkehundtale – havde Stauning taget afstand fra den illusion, at Norden skulle danne sit eget forsvar. Norge havde således temmelig tydeligt afvist Staunings forsøg på fælles nordisk forsvar og endda henvist til bitre minder fra 1864.

Da det var klart, at vi heller ikke kunne vente hjælp fra England, sagde Stauning til Tabor: Sandheden er, at vi er alene – alene med en stadig stærkere og skrupelløs nabo i syd!«

I tilfælde af kamp måtte det være Danmark, der skulle tage det første og afgørende stød, men hverken Stauning eller kongen ønskede landet ødelagt. Danmark skulle ikke agere lænkehund. I denne tale fastslog Stauning faktisk den politik, der fra Danmarks side ville blive ført, når den forventede tyske indmarch fandt sted.

Hal Koch har med rette hævdet, at Stauning måtte antage, at tyskerne ville beholde magten i Europa i mindst to generationer, og det ville være forkert at holde på den hest, som havde mest udsigt til at tabe. Man må derfor ikke forbavses over

og allermindst bebrejde Stauning, at han tilstræbte at skabe en ordening med Tyskland, da stormen var over os, hvorved vi blev placeret med størst mulig selvstændighed, også under en kommende europæisk ordening.

Dunkle kontakter med Tyskland.

Allerede i 1937 modtog Stauning en uofficiel føler sydfra, idet Louis von Kohl henvendte sig til ham med en forespørgsel fra Berlin, om han i påkommende tilfælde kunne tænke sig at give det danske socialdemokrati »en sådan drejning, at det eventuelt kunne samarbejde med tyskerne«. Stauning var klar over forespørgsels betydning og kaldte von Kohl til København *).

Når indmarchen kom, ville et dansk/tysk samarbejde blive en uundgåelig nødvendighed. Et samarbejde mellem det mægtige tyske rige og Frits Clausens lille danske outsider-parti ville forvandle Danmark til en hvepserede, mens forståelse med et socialdemokrati under Staunings ledelse ville skabe tillid, også i Danmark. Sådan var ræsonnementerne. Stauning havde desuden lige siden Aalborgkongressen i 1935 opgivet den internationale marxisme og erklæret: »Vi må skabe en dansk socialisme – ellers kommer de andre og gør det for os.«

Stauning henviste von Kohl til videre forhandling med ledere indenfor den danske arbejderbevægelse og opgav navnene på de betydende politikere i rigsdagen, som han skulle tale med, samt gav ham introduktion til chefredaktør H. P. Sørensen ved Socialdemokraten, der på foranledning af Stauning bragte

*) En af Staunings gode personlige forbindelser i København før besættelsen var den daværende leder af »DER NSAP LANDESKREIS DANEMARK« Ritmester A. D. Haupt, som også repræsenterede Dienststelle Ribbentrop i Berlin, hvor skandinaviske referater blev varetaget af den senere lagationssekretær Gustav Meissner i København.

3–4 kroniker af von Kohl samt et større interview, optaget af Ernst Christiansen*).

Så kom besættelsen, og vi havde valget mellem at kæmpe eller blot konstatere vor neutralitet. Det første var forlængst opgivet – – –

Forståelsespolitikken indledes.

Herefter udviklede begivenhederne sig hurtigt. Da Belgien og senere Frankrig var faldet, tog Stauning sin endelige beslutning og indkaldte til et lukket partiråd den 21. september 1940 med følgende parole: »Venskabet med Tyskland skal uddybes og videreudvikles i et økonomisk og kulturelt samliv«, og derefter kom Staunings arbejde for forståelsespolitikken slag i slag, og han lod landets højeste embedsmænd træde i selskabelig omgangsforhold til besættelsesmagtens officerer.

Støttet af Politikken og Berlingske Tidende oprettedes på Staunings foranledning »Dansk/Tysk forening« med forgrundsnavne som Bramsnæs, Bomholt, Borberg, Bodil Ibsen og Rudolf Kraft. Derefter oprettedes på tysk foranledning »Dansk/Tysk kulturinstitut«, hvor Niels Bohr og Carsten Høgh var med til at indvi et kulturelt samarbejde med Tyskland.

Udadtil var Staunings linie således klart anlagt, men hjemme var vanskelighederne betydelige, ikke mindst i hans eget parti, hvor de unge socialdemokrater med Hedtoft i spidsen stod skarpt overfor Tyskland. Det gjaldt også for Stauning, der var overbevist om en tysk sejr, at udmanøvrere de grupper, der havde mulighed for at vinde sympati, og selv ved fornøden

*) Forfatteren Louis von Kohl var docent ved universitetet i Berlin med speciale i oldtidskultur – en ven af Steincke og senere medarbejder ved »Fædrelandet«.

Oplysningerne om hans henvendelse til Stauning kendes bl.a. fra straffesagen mod von Kohl. Han blev frifundet ved landsretten, idet både Scavenius og Steincke afgav erklæringer om hans danske loyalitet og nyttige oplysninger. Der henvises tillige til Harald Bergstedt: »Feberen falder«. Side 230.

tilpasning af partiet at skabe sig en position, der havde tysk støtte og tilstrækkeligt indre politisk grundlag.

Stauning havde ligesom de udenlandske statsmænd et privat-kancelli. Henning Dahlsgaard var hans efterretningsmand og Alex Christiansen en slags pressesekretær i dansk/tysk pressesekretariat. Henning Dahlsgaard havde forfattet et memorandum, der indeholder en fin politisk analyse af de grupper, der kunne tænkes at komme Stauning i vejen mod hans endelige mål, magten med eventuel tilslutning fra kongen eller tyskerne (B.B.F., side 78). BILAG.

»EN SØN AF HUSET«.

Det er en fejltagelse, hvis man vil hævde, at Stauning var tyskfiendtlig, og Vilh. Buhl var det heller ikke. Man fortæller således om ham, at han ligefrem nød selskabeligheden i ægteparret von Renthe-Finks gæstfri hjem, og det vakte forargelse i visse kredse, at han blev over tiden, når de andre danske gæster var gået. Han blev af den grund i et modstandsblad kaldt *»en søn af huset«* (med billede). Stauning var mere forsigtig, og der kom næppe en tysker i hans hjem, men vi mindes en aften på Bellevue, hvor det gik løs til ud på de små timer og endte på den for Stauning karakteristiske måde, når han var kommet i godt humør.

Direktør Rudolf Kraft fra Esso, der var medlem af Dansk-/Tysk forening, har fortalt mig, at han var sammen med Stauning den dag, meddelelsen kom om »Churchill-Klubben«s bedrifter – unge skoleelevers sabotagehandlinger i Ålborg. Det var direkte mod Staunings samarbejds-bestræbelse, og han betegnede af den grund dagen som »sin sorteste dag«.

Laurits Hansen og Gustav Meissner blev førende kontaktmænd med tyskerne udenom de officielle repræsentater.

Meissner lærte Laurits Hansen at kende gennem Henning Dahlsgaard efter opfordring af Scavenius. Henning Dahlsgaard

havde skrevet bogen »Den tyske planøkonomi«, som Scavenius var meget interesseret i og ønskede, at Dahlsgaard skulle være leder af det påtænkt oprettede »Dansk/Tysk Pressekontor«, der skulle fungere som en stødpude mellem det tyske gesandtskabs presse-afdeling og de danske blades redaktioner, et pressekontor, der havde Staunings velsignelse, ligesom han også skrev forordet til det tyskvenlige blad »Globus«, som skulle bidrage til forståelse også for fagforbundene.

»En af medarbejderne ved »Globus« var den senere danske statsminister Krag«.

Møde på Sandkroen mellem L.O. og tyskerne.

Velkendt er det historiske møde på Sandkroen ved Liseleje i oktober 1940. Der er ikke bevaret nogen protokol fra dette møde, hvor forhandlingerne måtte være fortrolige, men det er tilstrækkeligt dokumenteret, at man her trak hovedlinierne op for gensidig forståelse og gensidigt samarbejde *mellem arbejderbevægelsen og tyskerne*.

Der blev arrangeret »arbejderrejser« til Berlin og kontaktkoster med fagforbundenes ledende mænd, og venskabet fortsatte, da dr. Best kom her til landet.

Der var *præsentationsmiddag den 20. december 1942 i Meissners hjem i Hellerup*, hvortil alle spidser indenfor fagforbundene var indbudt. Mærkeligt nok var Eiler Jensen ikke blandt de indbudte, men det skyldtes en fejltagelse, fordi Meissners kvindelige sekretær forvekslede Eiler Jensen med Einer Jensen, så at førstnævnte ingen indbydelse fik tilsendt. Efter besættelsens ophør spurgte Hedtoft Meissner om, hvorfor Eiler Jensen ikke havde været med til middagen. Da Hedtoft fik forklaringen, smilede han og sagde: »Det reddede ham«. Brev fra Meissner, TIL Sehested den 18. okt. 1971.

Duckwitz kommer ind i billedet.

Dette var efter Staunings død den 3. maj 1942. Da senere Meissner ikke mere var her i landet, fortsattes samarbejdet med Duckwitz som mellemmand. Venskabet mellem socialdemokraterne og tyskerne var blevet en institution, der overlevede indtil krigens sidste dage. Vi har et hidtil ukendt memorandum fra dr. Best (arkivet på Broholm), der meddeler enkeltheder herom. Der forelå den aftale, at personer, om hvem man vidste, at de var socialdemokrater, ikke måtte likvideres, og Bovensiepen fik instruktion fra Best. Aftalen blev holdt undtagen i to tilfælde, der skyldtes fejltagelser*).

Det er ikke meningen her at uddybe og dokumentere omfanget af det samarbejde, der bestod mellem ledende socialdemokrater og tyskerne. Nogle få citater vil være tilstrækkeligt illustrerende, og hvis man ønsker indgang til det pågældende materiale, kan henvises til B.B.F., pag. 59, 77, 96–97, 114 og 123.

Under udrensningen var man letsindig nok til at fængsle flere fagforeningsfolk. Den tidligere ledende fagforeningsmand Ernst Berg, der stod Stauning nær, har i politirapporter til den ekstraordinære undersøgelseskomité givet indgående oplysninger om Staunings intime kontakt med tyskerne.

100 procent tilslutning til neuropa.

K. K. Steincke, der følte sig svigtet af sine tidligere ministerkolleger, besøgte den 13. oktober 1945 Henning Dalsgaard i fængslet, og vi har en rapport om denne samtale: »Stauning havde tilbudt dr. Meissner en 100% tilpasning af socialdemokratiet, hvis tyskerne ville undlade at blande sig i de interne forhold

*) Aftalen blev holdt undtagen i to tilfælde: Redaktør Thomsen og lektor Ibsen var blevet likvideret, men tyskerne undskyldte dette brud på aftalen med, at drabene skyldtes danske Schalburgfolk.

ved besættelsen af ministerposter etc.«. D.P.K., beretn. 8, bilagsh. side 141).

»Laurits Hansen var klar over, at den nationale socialisme var det eneste saliggørende, og at socialdemokraterne skulle repræsentere den nationale socialisme og blive eneste parti i diktaturstaten Danmark, når Tyskland havde vundet krigen. De andre partier skulle afskaffes (Meissners beretning, Sehested-sagens akter nr. 1463)«.

Af en skrivelse til Luther fra Renthe-Fink fremgår det, at Laurits Hansen under forhandlinger med Meissner har tilbudt at indtræde i et af Frits Clausen anbefalet overgangsministerium (Den parl. komm., beretn. 3, underbilag).

Staunings politiske mesterstykke.

Stauning må i sin politik have regnet med, at vor selvstændighed i hidtidig forstand måtte opgives. Han respekterede omhyggeligt de parlamentariske former udadtil, men fandt udveje for sin egen måde at følge de baner, hvor hans intuition viste vej. Hedtoft og Christmas Møller kunne han ikke fjerne, men det gjorde tyskerne tilsidst. Først efter deres afgang fik Stauning bevægelsesfrihed og kunne optræde offentligt med sit standpunkt.

Den 8. marts 1941 holdt han sin store tale i Studenterforeningen. Det var i beherskede ord tilslutningen til det nye Europa under tysk ledelse, og Socialdemokraten refererede: »Udviklingen nu under krigen viser, at *Tyskland indtager pladsen som den centrale magt*, og den vil også angive visse hovedlinier af både kulturel og økonomisk art«.

Stauning havde udført sit politiske mesterstykke: At slå alle sine konkurrenter ud og konsolidere sin magt, og på denne måde undgik Danmark alvorlige kriser med tyskerne i halvandet år.

Her går det godt.

Under denne overskrift refererer det svenske »Aftonbladet« en samtale med Stauning i juni 1941, senere gengivet i et dansk blad, hvorfra der citeres følgende:

»En lys stemning har hvilet over sammenkomsten mellem »Aftonbladet«s til Danmark udsendte medarbejder og Stauning. De to herrer mødtes i Langeliniepavillonen.

Statsministeren havde grund til at se lyst på sagerne. »Udsigten til B & W.s værfter, hvor store nybygninger er under udførelse, bragte ganske naturligt statsministeren ind på en omtale af det danske beskæftigelsesproblem. Der var ingen ængstelse for den nærmeste fremtid. Statsministeren berettede for den svenske pressemand om den »enorme tilbagegang«, antallet af arbejdsledige i løbet af forholdsvis kort tid havde kunnet opvise.«

På det tidspunkt den svenske interviewer besøgte Danmark, havde Tyskland netop modtaget de første 40.000 danske arbejdere til arbejde i den tyske krigsindustri. »Danmark havde aldeles ikke mistet sin selvstændighed«. Den svenske journalist gengav i sin avis et samlet indtryk af Stauning, landsfaderen, som han yndede at blive kaldt, med disse ord:

»— — — Statsminister Stauning var i form, det luste ut i det ljuse skägget, och han log mot den varma augustisolen och glat, at alt doch hade avlupit såpass gott, som det gjort — — —«

Stauning sejrede på sin overlegne politiske begavelse. Han havde ingen idealisme at sætte til, ingen ideologi at varetage – kun dette, at han og hans parti skulle have magten, men det var samtidig en løsning til gavn for landet, sikkert den eneste mulige.

Den indstilling, som vi fik under udrensningen efter det tyske nederlag, at det var en æressag at have været en fjende af Tyskland på et så tidligt tidspunkt som muligt, må ikke tilsløre betydningen af Staunings tyskorienterede politik. Han havde

i modsætning til oppositionen den fordel at være den, der i mange år havde haft den udøvende magt og derfor mere end nogen anden kunne være en støtte for tyskerne ved gennemførelsen af deres krav til landet. Det er vel dybest set forklaringen på, at tyskerne holdt på ham og kun lyttede til oppositionen i det omfang, det var nødvendigt i egne interesser. Hitler viste sin deltagelse ved Staunings begravelse med en stor blomsterdekoration.

Der er udkommet tre bøger om Stauning med bidrag af hans venner og medarbejdere. Den sidste bog har mest interesse gennem det indledende afsnit af Jens Otto Krag, der betegner Stauning som »en statsmand af gigantisk format«. Med baggrund i det her anførte indeholder bøgerne dog så afgørende fortællinger, at det samlede billede bliver fortegnet.

Stauning på Broholm.

Til slut en personlig oplevelse under en privat samtale med Stauning. Der havde været en festmiddag på Broholm den 27. maj 1930. Anledningen var overdragelsen af Lundeborg havn til det offentlige samt et initiativ fra godsejerne, hvorved størstedelen af landets privatskove ved en frivillig ordning blev åbnet for publikum, en sag som senere er blevet forkludret.

Til stede var bl.a. 15 medlemmer af rigsdagen. Senere på aftenen faldt på tomandshånd følgende bemærkninger:

»Hr. Stauning! De har tilslutning fra størstedelen af landets befolkning. Kunne det ikke indrettes således, at man slog en streg over alle mellemedene, så De regerede på vores alles vegne?«

Ikke helt uberørt af complimenten svarede Stauning: »Nå, ja, de andre må vel helst regne med, at de har noget med det at gøre.«

På dette tidspunkt var parlamentsleden, med Kaj Munk som fortæller, ved at blive en udbredt foreteelse. I de fleste europæi-

ske stater var autoritære styreformer fuldbyrdet eller på vej. Hvis der skulle ske noget herhjemme, måtte Stauning komme i betragtning.

Som en reaktion mod den sentimentale eller højtravende poesi, som har fundet indgang i bøger om besættelsen, vedføjtes digtet »En fører«. Jeg har søgt at gengive Staunings dybt pessimistiske livsindstilling – manden med de store muligheder, som kun i begrænset omfang kom til udfoldelse og på utallige områder mødtes af ydre hæmninger. Staunings nære ven, Eric Struckmann, vidste en del fra de sidste år om Staunings menneskelige tragedie. Enkelte af citaterne er autentiske.

En fører!

En topfigur blev Stauning! Dog høj're var hans agt.
Vi kender det vist alle: »omstændigheders magt«.
At nå til Staunings stade har kostet, det er sandt.
Kynisk – men aldrig ringe! Hans ord var kontant.

Vel noget af en kunstner – især i lystigt lag.
Natur og skønhed værne, var ham en hjertesag –
Forened Dyrehaven med Øresund som før.
Det gjorde han med Struckmann – den kåde charmør.

En dag var alt forandret: Han var ikke mer marxist.
I takt med tidens tanker: National og socialist.
Han gerne så Neuropa forenet led for led.
Når bare vi fik leve og ordne os i fred.

De skabende evner blev dæmpet med sordin.
Høvdingehjertets afmagt måtte trøstes med vin.
»De døde er kun støv på en kirkegaardsplads«.
Sving glasset, mens du lever – in vino veritas.

Ved Staunings død fra Hitler en krans der blev sendt.
Den største – i omfang to meter omtrent.
På båndets rand en inskription: Du røgted din dont.
Som FØRER! Fra Adolf til Thorvald! Dansk Front.
(Af digtsamlingen »FØR RAGNEROK« 1947)

Det sidste vers er naturligvis konstrueret. Tyskerne lagde som bekendt vægt på den store skikkelse fremfor ideologiske eller partimæssige tilhørsforhold. Da der således skulle vælges en ny landbrugsminister i Berlin i stedet for Darré, blev der sagt »at han skulle ligne Knud Bach«.

1930 ernes to store skikkelser i Danmark var STAUNING og KNUD BACH.

Januar-krisen og Hedtoft.

Kort tid efter besættelsen opstod der en spaltning i det socialdemokratiske parti som følge af den af regeringen førte samarbejdspolitik med tyskerne, en spaltning, der efterhånden udviklede sig til en uløselig konflikt mellem dens to hovedpersoner, Stauning og Hedtoft, mellem statsministeren og partiformanden.

I et andet af bogens afsnit ses, hvorledes Stauning efterhånden fik udmanøvreret alle sine konkurrenter, herunder også Frits Clausens parti, og tilsidst blev den af tyskerne ønskede og respekterede statsleder i Danmark.

En tid så det ud til, at tyskerne ville gå til yderligheder og overtage magten. Den fare mente jeg i maj/juni 1940 at have bidraget til at afværge, og kongen fik indsat Scavenius som udenrigsminister. Dette blev dog kun en foreløbig afspænding. Renthe-Fink indberetter på dette tidspunkt, at Scavenius er den eneste, han regner med i den omdannede regering. Det måtte efter min mening nu hindres, at Hedtoft og andre ophidse-re øgede spændingen. Med dette for øje udfoldede jeg i juli/august en umådelig aktivitet:

Jeg lod trykke to pjecer, der uddeltes til folketingets medlemmer og pressen, skrev til udenrigsminister Scavenius, foranledigede at to forespørgsler blev fremsat i folketinget, yderligere sendtes en skrivelse til folketingets præsidium, alt sammen med det formål at udvirke, at Hedtoft blev fjernet.

15. Juli 1940.

Herr Udenrigsminister Erik Scavenius.

Hoslagt tillader jeg mig at fremsende Gengivelse af Forespørgsel af 3. Juli d. A. til Justitsministeren fra Folketingsmand Aage Henriksen i Anledning af Sigtelse mod Folketingsmand Hedtoft-Hansen for Landsforræderi, Strfl. § 100. Ligeledes fremsendes Kopi af Skrivelse af 4. s. M. til Rigsdagens Præsidium, hvori Folketingsmand, Dr. Frits Clausen nedlægger Protest imod, at Folketingets Formand i Strid med Grundlovens § 61 har nægtet at oplæse og forelægge Forespørgslen for Tingets Medlemmer.

Foruden utilladelig Indblanding fra Hedtoft-Hansens Side i Tysklands indre Forhold har saavel Hedtoft-Hansen som Folketingsmand Hartvig Frisch gjort sig skyldig i grove Æresfor nærmelser mod det tyske Rige og dets ledende Mænd. Det behøver næppe nærmere at paavises, at de paagældende Personer, saalænge de beklæder ledende politiske Stillinger, kan betyde en Fare for vort Lands Frihed og Selvstændighed, og at det med Rette vil kunne bebrejdes Regeringen og Folketingets Formand, at man ved at beskytte og understøtte to landsfarlige Personer har handlet i Strid med givne Forudsætninger.

Under Henvisning til foranstaaende tillader jeg mig høfligst at henstille, hvorvidt De, Hr. Udenrigsminister, vil søge at udvirke, at de to nævnte Folketingsmænd omgaaende træder tilbage fra al offentlig Virksomhed.

*Deres ærbødige
sign: SEHESTED*

Hedtoft og Hipa.

Særlig efter nytår 1940/41 var der i »Arbejderbladet« en del angreb på Hedtoft for hans forbindelse med HIPA, en social-

demokratisk propagandacentral oprettet i 1935 under navnet »Hovedorganisationens informations-ogpropaganda-afdeling«.

Formålet med denne central var bl.a. at informere de socialdemokratiske vælgere om den politiske udvikling, i særlig grad den udenrigspolitiske.

*!!ans Hedtoft – satte vor selvstændighed
på spil i besættelsens første måneder.*

Hvad der imidlertid vakte offentlighedens særlige opmærksomhed og efterhånden som Tysklands magt voksede tillige en vis uro, var propagandacentralens såkaldte »Tysklandsberetninger«, der meget ofte indeholdt endda meget skarpe angreb

på den tyske regering og i det hele taget havde en tendens, der i kritiske situationer let ville kunne hidføre alvorlige udenrigspolitiske konflikter, også da der i »Tysklandsberetninger«s årgang 4, side 67 fortæltes, at »der består til underretning om Tysklands forhold en enestående godt organiseret socialdemokratisk efterretningstjeneste«.

I den tidligere socialdemokratiske organisationsleder Jens Strøms blad og pjecer var der offentliggjort detaljerede fremstillinger, der i skarpe udtryk sigtede Hedtoft for landsfarlig virksomhed, derunder for overtrædelse af straffelovens § 100, *der fastsætter straf for den, der »fremkalder øjensynlig fare for fremmed magts indblanding i den danske stats anliggender«.*

Skønt det var før krigen, foretog Hedtoft sig ikke noget for at slå disse beskyldninger ned og heller ikke, da de samme forhold blev omtalt i Wilfred Petersens blad »Stormen« og i Preben Wencks pjece »videant consules«.

Tyskerne kendte selvfølgelig disse ting, og efter besættelsen mente jeg, at der forelå en fare i, at mænd som Hedtoft og Hartvig Frisch stadig beklædte høje politiske poster, hvilket let kunne føre til, at de samarbejdsbestræbelser, som nu også regeringen gik ind for, skulle blive forgæves, hvis man i Berlin tog disse forhold som et påskud til et brud.

Det gemmes til regnskabets dag.

Under en samtale med Renthe-Fink i juli 1940 om den politiske situation gav jeg også overfor ham udtryk for mine bekymringer. Han svarede, at det var ting, som han godt kendte, men Tysklands mellemværende med Hedtoft ville han vente med til »regnskabets dag«, altså igen en hentydning til den dag, der skulle »blive værre end den 9. april«. Det var ikke særlig beroligende.

Da Renthe-Fink som vidne efter 1945 fik forelagt referat

af min samtale med ham om Hedtoft, svarede han: »Herr Sehested overdriver (überschätzt). Det var ting, som jeg selv talte med regeringen om«.

I august 1940 sagde Renthe-Fink til mig, at *man fra tysk side anså Hitlers løfte til Danmark som bortfaldet*, og i november samme år sagde Kantstein det samme under en middag i mit hjem sammen med Hartel.

I »Udgivnerselskabet«s skrifter nævner man stadig »urostifterne« og hentyder dermed til Knud Bach, Hartel, Frits Clausen og Sehested, og denne betegnelse er egentlig ikke urigtig, men vi handlede formentlig i Danmarks interesse. Udviklingen måtte ikke gå sin skæve gang.

Mine bestræbelser i juli 1940 virkede ikke tilstrækkeligt, og krakket kom i begyndelsen af november, da tyskerne stillede krav om Staunings fjernelse. Renthe-Fink – brev af 17. november 1940.

»Regeringskrisen synes foreløbig at tilspidse sig mod en demission af Stauning. Hvor lang tid krisen vil vare, lader sig endnu ikke forudse«. Det skønnes, at vi i hele 4 måneder var politisk ude af balance i vort forhold til besættelsesmagten.

Hvem tyskerne anså for urostiftere, og hvem de mente bragte vor selvstændighed i fare, fremgår af brev fra Renthe-Fink den 11. december 1940.

»Eksponent for de antityske nationale kredse er Christmas Møller og for de antityske internationale kredse socialdemokratiets formand Hedtoft Hansen«.

Gesandt von Renthe-Fink havde allerede i nogen tid været klar over, hvor det bar hen, hvorfor han i december 1940 forlod Danmark og tog ophold i Berlin, hvilket skulle tydes som en sidste advarsel til den danske regering.

Forinden gesandstens afrejse havde han til den danske regering konkluderet de tyske ønsker i fem punkter, der gik ud på en gennemgribende ændring af forholdet til Tyskland samt

en fjernelse af fremtrædende politiske modstandere som Hedtoft og Hartvig Frisch fra deres indflydelsesrige stillinger.

Konflikten mellem Stauning og Renthe-Fink syntes uløselig.

Gustav Meissner overtager ledelsen.

Det følgende støtter jeg på en redegørelse fra Gustav Meissner i brev af 7. september 1971 (Broholm arkiv):

»Gesandten kom tilbage i slutningen af december 1940, uden at krisen havde fundet sin løsning, og i januar 1941 forlangte man fra Berlin, at Stauning skulle træde tilbage fra posten som statsminister«.

*Gustav Meissner, tysk diplomat.
Gennemførte, at Stauning
forblev som statsminister.*

A handwritten signature in black ink, which appears to read 'Gustav Meissner'. The signature is written in a cursive, flowing style.

På dette tidspunkt blev Meissner særdeles aktiv. Ved en samtale med Stauning på Valeursvej spurgte Meissner, om han måtte forsøge at gennemføre Staunings forbliven som udenrigsminister, efter at han var blevet nødt til at træde tilbage som

statsminister. Stauning følte sig slået ud og bifaldt med tak, at forsøget blev gjort.

Efter forudgående aftale med understatssekretær Luther blev Meissner af Renthe-Fink sendt til Ribbentrop, der opholdt sig på sit slot Fuschel i Østrig, hvor man skulle søge at afspænde situationen. Denne var tilspidset, efter at Laurits Hansen kort tid forinden havde haft foretræde hos Renthe-Fink på Kastelsvej og der havde stillet i udsigt, at der ville komme generalstrejke, hvis Stauning fra tysk side ville blive tvunget til tilbagetræden.

Ved forhandlingen med v. Ribbentrop var også Luther til stede. Det lykkedes at gennemføre Staunings forbliven som udenrigsminister, og Luther sendte derpå en telegrafisk bekræftelse til Renthe-Fink, og den gode nyhed blev meddelt Stauning telefonisk af Meissner ved dennes ankomst til København.

På grundlag af telegrammet fra Luther henvendte Renthe-Fink sig tre dage senere til Stauning i statsministeriet.

Stauning fremhævede under denne samtale, som Renthe-Fink senere refererede til Meissner, at når man ville anerkende ham som udenrigsminister, måtte han hellere fortsætte som statsminister, hvilket »faldt ham mest naturligt«.

Renthe-Fink indberettede dette til udenrigsministeriet i Berlin og tilføjede, at han iøvrigt havde nået til en tilfredsstillende overensstemmelse vedrørende de af ham i 1940 fremsatte fem punkter, først og fremmest at Hedtoft trak sig ud af politik.

Alt dette er stort set kendt fra breve og forhør, men der har hidtil manglet et autentisk referat af hændelsesforløbet.

Hedtoft direktør i bryggeriet »Stjernen«.

Det er under forhørerne oplyst, at Stauning spontant udbrød: »Ja, men jeg kan da ikke støde ham ud i mørket«, da han drøftede sit forhold til Hedtoft med Meissner.

Så foreslog Meissner at gøre Hedtoft til direktør i bryggeriet

»Stjernen«, og det blev han. Denne samtale viser den idyl, der under samarbejdsperioden herskede mellem de tyske og de danske statsmænd.

Med al respekt for Hedtofts personlige modige optræden kan man dog ikke fragå, at han spillede et højt spil, som kunne have kostet os alt på et tidspunkt, da Danmark ikke havde mulighed for at tage kampen op mod den tyske stormagt og heller ikke var rede til at imødegå den dermed følgende terror og elendighed.

I Holland døde der gennemsnitlig 15 mennesker om dagen af sult i krigens sidste tid. Jeg forudså fire måneder forinden den fare, der truede, og gjorde mit yderste for at afværge den. På dette tidspunkt vidste man ikke noget om Staunings vidtgående realpolitiske samarbejdsplaner og kollaborationsvilje. Man troede, at regeringen ville tillade et ukontrolleret undergrundsarbejde, rettet mod tyskerne, hvilket på dette tidspunkt meget let kunne have berøvet os den sidste rest af vort selvstyre. Det var på dette tidspunkt, at jeg skrev mit første brev til Heydrich.

Hedtoft viste forøvrigt senere moderation ved kort før den 29. august 1943 at tage afstand fra optøjerne i Odense og ved at søge det endelige brud med tyskerne afværget. Sådan blev det i hvert fald fremstillet for mig dengang. Det fremgår også af et af mine breve (den 25. august 1943, nr. 756).

Best fortæller i sin før omtalte erklæring, at Bovensiepen i besættelsens allersidste fase var nødt til at arrestere Hedtoft, men at Best advarede ham i rette tid, hvorefter Hedtoft »gik under jorden«.

Da Hedtoft gik med i modstandskampen, fik han en hel anden baggrund end mange af de andre politikere, der mere eller mindre havde skelet til krigslykken, da det gik godt for tyskerne. Hedtoft kom derfor i toppen, da forholdene her og ude i den øvrige verden artede sig, som han havde ønsket det.

Bergstedt skriver, at Stauning var kommet i skammekrogen i de unges øjne. »Som en gammel hvidskægget nazist« sad han i snapstinget.

En god dreng, men umoden.

Hedtoft regnedes af de fleste at være Staunings »kronprins«, men Stauning selv turde ikke tage ansvaret for et sådant valg. I en samtale med Louis Kohl, der bragte emnet på bane og nævnede Hedtoft, svarede Stauning undvigende: »En god dreng, men umoden«.

Stauning måtte nære denne opfattelse, efter at Hedtoft omtrent havde ødelagt hans mesterværk: At føre Danmark frelst gennem de første og farligste år, hvor Tyskland var på højde af sin magt.

Om Hedtofts statsministerperioder kan man læse udførligt hos Tabor og i en nærgående kommentar af Harald Bergstedt. Hedtoft viste mod, da han satte sig op imod Aksel Larsens og kommunisternes forsøg på at infiltrere partiet, skønt det måtte indbringe ham et stort valgnederlag. Det tog han imod og sagde, at vi muligt var sparet for noget værre. Hedtoft var en dynamisk personlighed og virkede som taler i store forsamlinger, men han var langt fra en statsmand som Stauning, H. C. Hansen og Erik Eriksen, og mere end een gang styrede han os imod tiden og udviklingen.

For at undgå Danmarks indtræden i NATO, arbejdede han for tilslutning til et nordisk forsvarsforbund, der på dette tidspunkt nærmest må betegnes som en dødfødt sag.

Gustav Meissner.

I vor litteratur om besættelsen har man hidtil ikke turdet erkende, at der til det tyske gesandtskab var knyttet en så fremragende og alsidig diplomat som den kun 26-årige GUSTAV MEISSNER. Denne mands smidighed, forhandlingsev-

ne og handlekraft fejrede en sand triumf, da det lykkedes ham at bilægge konflikten og redde regeringen, efter at slaget faktisk var tabt for Stauning. I december 1940 havde vi efter Kansteins udtalelser til mig forspildt *Hitlers tilsagn fra den 9. april og stod foran tyskernes overtagelse af dansk jurisdiktion og et bestemt krav om Staunings fjernelse.*

Meissners funktioner var mangeartede. Vi vil se, at han i afgørende øjeblikke ledede gesandtskabets politik. Han var af Luther i oktober 1940 blevet indsat som mellemed imellem gesandtskabet og D.N.S.A.P. og var i de følgende år en nær ven af partiets ledende personer.

Meissner var dernæst presseattaché. Han bestemte for en stor del, hvad der måtte stå i bladene og førte forhandlinger med chefredaktørerne herom. Han var dus med en af dem. Forhandlingerne skete ofte ved små private sammenkomster eller middage, og det er under KNUTZEN-sagen fastslået, at *ideen til den dansk/tyske forening er udgået fra Meissner ved en sådan lejlighed.*

Hvem hjalp os gennem januar krisen.

Missners hjælpeaktion, der reddede Stauning, gennemførtes i intim forståelse med LAURITS HANSEN. Det er ikke for meget sagt, at Meissner det meste af 1941 regerede Danmark sammen med fagbevægelsens ledere, foruden at han kontrollerede pressen og D.N.S.A.P. Det var dengang, Stauning allerede var halvt ude af billedet.

Det var de to unge SS-mænd v. LÖW og MEISSNER, der henholdsvis med landbrugets og arbejdernes fagbevægelse skabte den forståelse med Tyskland, som de politiske partier ikke havde formået.

I 1940 opnåede L. S. en bæredygtig ordning af vor landbrugseksport og en venligere indstilling til Tyskland gennem L. S. – erklæringen af 17. juni, og i 1941 reddede Meissner og

*fagbevægelsen Staunings regering og ordnede de danske arbej-
deres beskæftigelse i Tyskland.*

Landbrugskrise og arbejdsløshed var overvundet. Begge byg-
gede en bro i forholdet mellem Danmark og Tyskland på et
tidspunkt, hvor det truende brud skulle undgås. Derved slap
vi i 3 år for terror og elendighed. Den, der i dag tør sige,
at vi skulle have haft frihedskampen i 1940, må have en temme-
lig tykhudet samvittighed.

Meissner havde højtflyvende planer. Han mente at kontrolle-
re fagbevægelsens ledelse. Det viser referatet af den tidligere
nævnte private samtale med Meissner, der findes i sag nr.
1453.

Meissners idé var, at L. S. skulle indmelde sig i de samvirken-
de fagforbund og bondepartiet i D.N.S.A.P. LAURITS HAN-
SEN, hævder Meissner, var klar over, at den nationale socialis-
me var det ene saliggørende. *Socialdemokraterne skulle repræ-
sentere den nationale socialisme og blive eneste parti i diktatur-
staten Danmark, når Tyskland vandt krigen. De andre partier
skulle afskaffes.*

På dette tidspunkt var det, at Stauning ifølge sin socialdemo-
kratiske tillidsmands skriftlige beretning tilbød, at han på par-
tiets vegne ville gå ind for *en 100% tilpasning til det nye
Europa*. Hermed gav Stauning et stort overbud over, hvad
Clausen kunne tænke sig at gøre.

En fimbulvinter i Rusland og ødelæggelsen af den tyske krigs-
maskine reddede Moskva og satte en stopper for alle disse
planer. På dette tidspunkt opsiger jeg min forbindelse med
Heydrich, side 171–74.

Regeringen general Erik With, august–oktober 1940

Der foreligger fra de tyske arkiver to dokumenter, der viser, at en gruppe officerer i eftersommeren 1940 havde henvendt sig til Frits Clausen med anmodning om hans støtte til dannelse af en regering og om hans personlige indtræden i regeringen. Frits Clausen ønskede ikke at deltage i den påtænkte regering, men henviste som mulige emner mænd, der enten var national-socialister eller dog havde vist forståelse for den europæiske nyordning. Derefter forelagde han sagen for det herværende tyske gesandtskab den 30. september 1940.

»Til gesandt Luther og gesandt von Grundherr.

Føreren for de danske nationalsocialister, Clausen, har i dag overfor mig oplyst, at et førerkorps fra hær og flåde havde søgt føling med ham for at styrte det nuværende ministerium og ved påvirkning af kongen og i fællesskab med nationalsocialisterne at danne en ny regering under ledelse af general With, den tidligere kommanderende general . . . Clausen sagde, at With allerede i morgen vil gå til kongen«. (Indberetning af 30. september fra Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium).

Om samme emne Gustav Meissners notits af 30. september 1940 om en samtale med Frits Clausen i gesandtskabets hjem, hvor tillige Kanntstein og Meissner var til stede:

»Officererne havde sat sig i forbindelse med ham for at tale åbent om general Withs hensigt at opsøge kongen og stille krav til ham; at kabinettet Stauning skulle afsættes. Der skal

stå 800 officerer fra hær og flåde bag dette krav. Samtidig skal general With fremføre det forslag overfor kongen, at han skal bifalde et kabinet, som general With står i spidsen for som statsminister . . .

Clausen vil få underretning om, hvorvidt general With i mellemtiden har opsøgt kongen, og hvilket resultat besøget har haft. Denne efterretning vil han få den 1.10.d.å. om eftermiddagen kl. 18.

København, den 30.9.1940.

Sign. Meissner«

At regeringsplanerne var vidt fremskredet, fremgik bl. a. af, at Renthe-Fink under en frokost for Knud Bach, givet af Reinhardt Heydrich i »Haus der Flieger« oktober 1940, meddelte Hartel, at han »ville modtage opfordring til at indtræde i et ministerium With, når han kom hjem«.

Det er ikke første gang, With har deltaget i intime forhandlinger med henblik på regeringsændring. Det vil erindres, at daværende oberstløjtnant Erik With var en af hovedmændene i den intrige, der gik forud for Liebes regeringsdannelse under Påskekrisen i 1920 (sagen berøres her side 95 i forbindelse med professor Tage Kaarsteds doktordisputats).

Indberetning af 13. oktober 1940
fra Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium.

I tilslutning til telegram af 30. – nr. 1072, ciffer 1. En aktion fra danske officerers side er endnu ikke foretaget, idet grundlaget åbenbart ikke var tilstrækkelig udbygget. Dog fortsættes bestræbelserne i den antydede retning. Det er dog endnu forhastet allerede nu at gøre bestemte forudsigelser om tempo og udviklingens resultat.

sign. Renthe-Fink.

Frits Clausen har forklaret til politirapport, at de nævnte officerer tog initiativ til forhandling om dannelse af en dansk regering, hvor han skulle indtræde.

I august 1940 skrev jeg til Hartel – brev nr. 143 –: »Det er ikke umuligt, at tendensen går imod en kombination (regering) Frits Clausen – officerer.« Det sigter til de her omhandlede forhandlinger.

Tyskland forlanger 6 kampklare divisioner som betingelse for dansk neutralitet.

Siden dette århundredes begyndelse har der været ført orienterende samtaler med højtstående tyske militære myndigheder, mere eller mindre officielt, om Danmarks forsvarsberedskab og Tysklands holdning under en stormagtskonflikt. De såkaldte »Lütken-forhandlinger« omtales ofte, uden at mange udenfor historikernes kreds ved, hvad det drejer sig om, derfor følgende:

Lütken-samtalerne.

Kaptajn L. C. F. Lütken, død som generalmajor i 1918, var departementschef i krigsministeriet. Efter aftale med I. C. Christensen og i forståelse med kongen og udenrigsminister Raben-Levetzau førte han i 1906/07 forhandlinger i Berlin med generalstabschef Moltke om velvillig neutralitet, evt. alliance med Tyskland under en mulig stormagtskonflikt. Sagen røbedes i bladene og blev dementeret.

Det synes at have undgået vore historikers opmærksomhed, at der også i 1937/38 blev ført orienterende samtaler med Tyskland af lignende art.

Samtalerne i 1937/38 mellem Tyskland og Danmark.

Af hensyn til den fare for en besættelse som følge af, at Danmark henlå som et militært tomrum, søgte general With gennem en mellemmand bl. a. at få oplyst, hvilket dansk forsvar

man fra tysk side ville anse for tilstrækkeligt som neutralitetsværn under en eventuel stormagtskonflikt.

General With anmodede derfor Gyldendals direktør Axel Garde om at stille sine gode forbindelser til disposition med det formål at komme i forbindelse med den tyske regering, idet han erkendte, at Danmark med sine 2 divisioner var et militært tomrum, der i tilfælde af en stormagtskonflikt kunne være en angrebsbasis mod Tysklands nordflanke, der let kunne misbruges. Følgerne deraf kunne være en militær besættelse af Danmark, og for at afværge denne truende fare måtte der træffes visse forsvarsforanstaltninger, hvorfor generalen ønskede forståelse og understøttelse af sine synspunkter hos den tyske regering.

Direktør Gardes søn, kaptajnløjtnant Niels Garde, satte sig i forbindelse med en af sine bekendte i ingeniørtropperne, kaptajn Holger Vinding-Christensen, der fik lejlighed til i efteråret 1937 på et møde i Kiel at forelægge general Withs synspunkter for repræsentanter for den tyske generalstab.

Fra tysk side erklærede man, at såfremt Danmark ikke i løbet af de næste år stillede mindst 6 divisioner på benene og et virksomt kystforsvar, måtte Danmark i krigstilfælde regne med en lynhurtig besættelse af tyske tropper. Yderligere tilbød tyskerne gennem levering af krigsmateriel at forcere en dansk oprustning, hvorved Danmark også kunne regne med en stigende eksport af landbrugsprodukter til udligning af betingelserne. Imidlertid ønskede den tyske generalstab et skriftligt memorandum, der var forsynet med general Withs underskrift, hvilket også skete efter lange overvejelser, og With var så forudseende, at han ville forberede Stauning på det tyske forslag.

I de første måneder af året 1938 syntes alle betingelser for en gunstig afslutning af disse betydningsfulde forhandlinger at være til stede, men så greb det danske politi og efterretningsvæsen ind og arresterede Vinding-Christensen og Niels

Garde. Den videre behandling fandt sted bag lukkede døre. Under dommer Myrdals ledelse i Københavns byret blev alle udsagn protokolleret, men der blev ikke fældet nogen dom, og Vinding-Christensen og Niels Garde vendte tilbage til deres tjeneste. Alsing Andersen sikrede sig imidlertid, at begge de nævnte officerer underskrev en erklæring, hvorved general Withs andel i de førte forhandlinger blev reduceret, og der blev iøvrigt pålagt dem tavshedspligt. I august 1938 måtte Vinding-Christensen tage sin afsked efter forlangende af forsvarsministeren.

Den parlamentariske kommission fik sagen til behandling.

I en skrivelse til justitsministeriet af 25. marts 1947 har Vinding-Christensen udførligt gjort rede for disse forhandlinger. Denne skrivelse blev den 26. november 1949 tilstillet den parlamentariske kommission. Kommissionen fandt det under sin værdighed at afhøre »landssvigere«.

Vinding-Christensen, der var i stand til at give enestående oplysninger om tiden før besættelsen, fik en hård skæbne, idet han efter befrielsen blev tiltalt som landssviger og dømt på et yderst spinkelt grundlag. Ved at fradømme ham almen tillid kunne man svække tiltroen til, hvad han havde erfaret i dansk hemmelig tjeneste.

I redegørelse til justitsministeriet skildrer Vinding-Christensen sine oplevelser den 9. april 1940 i Berlin, hvor han på det tidspunkt var ansat i Siemens & Halske. Han henvendte sig i den tyske overkommando på Tirpitzufer og spurgte, om de i bladene omtalte korte fægtninger betød, at der nu var krig mellem Danmark og Tyskland. Overalt fik han det samme svar:

»Krieg, ach was! Das sind ja nur Spielereien! Alles war ja mit den Dänen schon längst vereinbart!«

Som allerede nævnt, var det af vælgermæssige grunde umuligt

for regeringen Stauning-Munch at gennemføre en oprustning til sikring af vor neutralitet i henhold til de mindstekrav, man fra tysk side havde stillet under de nævnte samtaler i 1937/38. Stauning søgte derefter om at opnå en ikke-angrebspagt med Tyskland.

Et nærbillede af generalen.

General With var ikke bare en politisk intrigant eller politiserende officer. Han var Danmarks vågne samvittighed, der prøvede at vække folket af dets sløvhed og forsvarsnihilisme. Vi kender en enkelt replik fra ham efter katastrofen, idet han den 14. april 1940 i folketinget sagde til Hartel: »Den måde København blev besat på hører under rigsretten.«

Han skabte sig en stilling i landet som den, der med 20 års anciennitet som officer med autoritet kunne tale med om Danmarks forsvar, og han var respekteret af kongen og Stauning. Særlig i sommeren 1933 var der adskillige tegn på, at Stauning havde en positiv indstilling til forsvarsproblemerne. Det var ud fra en stemning, der stærkt betog ham efterhånden som de nationalsocialistiske kræfter fik overhånd i Tyskland. Han frygtede, at noget lignende kunne ske i Danmark, støttet af hjemlige kræfter. På det tidspunkt stod han general With temmelig nær i sine anskuelser (jfr. statsministerens tale den 17. oktober 1933), særlig da Hitler havde meldt Tyskland ud af folkeforbundet. Stauning holdt på, at vi skulle have et virkeligt forsvar, ikke blot en opstilling af »tinsoldater ved grænsen«.

Med sin åbne folkelige fremtræden optrådte general With gerne som foredragsholder ved møder rundt om i landet, og enkelte af hans rammende udtryk fra den tid er bevaret, bl.a.: Vi må stille et forsvar på benene, »hvis vi ikke vil risikere, at Danmark får en nazi-hær i pension, så længe krigen varer, og den kan komme til at strække sig over flere år« (Wilh. la Cour: Danmarks historie I, side 233, 1950)

I sine »optegnelser« II skyder Munch på sin uven ved at tillægge generalen følgende bemærkninger: »De radikale skulle udryddes som rotter«.

Man må sige, at det er heldigt, at det ikke kom til at virke i praksis. Vi ville nemlig have undværet Hilmer Baunsgaard.

Planer om tysk rigskommissær i Danmark

Man kunne begynde med at spørge, hvorfor det gik forskelligt i Norge og Danmark. Hvorfor kom rigskommissær TERBOVEN, indsat af Hitlers partikancelli, til at regere i Norge i 5 år, medens vi undgik en lignende skæbne. Hvorfor undgik vi en rigskommissær eller et militærdiktatur som i alle andre af Tyskland besatte lande. Dette vil man forsøge at udrede i det følgende.

Straks efter besættelsen viste det sig, at samlingsregeringen ikke beherskede situationen. Partierne var indbyrdes uenige med den følge, at der i to måneder var latent ministerkrise (HVEM-HVAD-HVOR side 40). Københavns kampløse besættelse virkede chokerende, og man ventede ikke, at regeringen kunne holde, derfor de mange »genrejsere« og planer om regeringsdannelser. Man siger, at der var 11 sådanne ialt, derimellem HØJGAARDGRUPPEN, DANMARKSKREDSSEN, REGERING KNUD BACH, D.N.S.A.P., OFFICERSKREDSSEN – general WITH.

Mere på et ideologisk plan end med aktuelt politisk formål havde højesteretssagfører GAMBORG ved et studentermøde i Gerløv i august 1940 angrebet parlamentarismen og anbefalet en koporativ statsform. K. K. STEINCKE holdt 30. november 1940 i studenterforeningen et foredrag »Tanker i tiden«, hvori han bl. a. angreb den idéløse materialisme og blinde fremtidstro og søgte at forklare den autoritære statsform og geopolitikkens succes. Munch I, noter side 426.

Regeringen KNUD BACH var et dødfødt projekt som hur-

tigt tabte interessen. Mere interessant er vel rygterne om en kombination NIELS BUKH, KAJ MUNK, ARNE SØRENSEN, der orienterede sig hos kulturattachéen, dr. WASCHÉ. Denne siger, at sagen faldt bort, fordi Arne Sørensen selv ville være fører*).

Af alle disse regeringsplaner, som går igen i talrige ministerlister, der findes både i tyske og danske arkiver, var det kun Clausen og Højgaardgruppen med prins AXEL som statsminister, der fremover spillede en rolle i praktisk politik.

Regeringen magter ikke den erhvervspolitiske omlægning.

Også fra tysk side var regeringen ilde set. Renthe-Fink skriver i et brev af 10. maj:

»Disse ministre, der stadig står os fjernt i deres anskuelser, er i grunden alle opportuniste, de vil i sidste instans vende sig derhen, hvor fordelene vinker og magten står«. (P. KOMM. XIII pag. 66).

Denne plan at lade regeringen sejle sig selv i sænk, findes omtalt i adskillige tyske notater. Ganske vist var der i memorandum af 9. april fra tysk side tilsagt os, »at Tyskland ikke har til hensigt, hverken nu eller i fremtiden at berøre kongeriget Danmarks territoriale integritet eller politiske uafhængighed«; men der måtte ske en tilpasning af vore forhold til den situation, at vi var et besat land, og at vi var blevet et led i det europæiske forsyningsområde. Der måtte ske en erhvervspolitisk omlægning. Vi kunne ikke have 180.000 arbejdsløse – ej heller oprettholde en prispolitik for landbruget, der bragte forsyning og eksport i fare. Alt dette forsømte regeringen at ordne med den indstilling til følge hos tyskerne, at så måtte de selv gribe ind.

*) KAJ MUNK fanger stadig interessen ved sit store talent og samtidig forvirrede politiske indstilling. Forsøg på en analyse i bundet form er indføjnet side 99.

I disse måneder, lige som i besættelsens sidste tid, var der opstået et politisk tomrum. Den tid nærmede sig, hvor Tyskland var på højden af sin magt. Vi kom snart til at opleve Frankrigs fald. I Norge reagerede biskop BERGGRAV og PÅL BERG ved at gå med til, at kong HÅKON eventuelt blev afsat.

Under disse forhold førte den skuffede befolknings indstilling til, at *kongemagten kom i forgrunden*. Når de begivenheder, hvori jeg har medvirket, engang vil kunne ses i den rette historiske sammenhæng, vil det vise sig i hvor høj grad kongen indenfor forfatningens snævre rammer har formået at øve indflydelse på udviklingen og hindret, at Danmark på et alt for tidligt tidspunkt blev berøvet frugten af de aftaler, som det forsvarsløse land opnåede den 9. april. I kraft af sin stilling kunne kongen dog ikke direkte gribe ind uden om den afmægtige regering og bidrage til den nødvendige afspænding overfor tyskernes tryk.

»Jeg kan ikke både holde tyskerne stangen og lægge mig ud med flertallet af det danske folk«. Overfor Højgaardgruppens tilnærmelser afviste kongen med disse ord prins Axels og ingeniør Kampmann's forslag om en uparlamentarisk regering. Dette skete ved en middag hos prins Axel, hvor kongen var til stede.

Det politiske tomrum, der var opstået, blev i nogen grad udfyldt ved selvbestaltet indsats af grupper og personer, der havde kontakt med og nød en vis tillid hos besættelsesmagten, og som havde tilstrækkelig sikkerhed og format til at gøre sig gældende. Der var en kortere vej til magten i Berlin end den, som regeringen kendte, og som gik over Renthe-Fink til A.A. Her var den nødvendige forudsætning, at man havde en virkelig forståelse – også overfor Tysklands standpunkt. En ren opportunistisk indstilling ville straks være gennemskuet.

Til the på Kastelsvej.

Det savner – trods alt foran anførte – en forklaring, at Tyskland kunne tænke sig allerede tre uger efter besættelsen at bryde sine aftaler, og det virkede på mig fuldstændig overraskende, at V. Renthe-Fink den 8. maj 1940 til mig udtalte: »TAG DEM I AGT, DER KOMMER EN DAG, DER BLIVER VÆRRE END DEN 9. APRIL«.

Den 8. maj 1940 var jeg uventet indbudt til the samme dag hos Renthe-Fink i anledning af den nylig afsluttede landbrugs-eksportaftale – herom side 196. Ved den lejlighed faldt den nævnte udtalelse. Det tyske riges befuldmægtigede vidste, hvad han talte om, og ordene måtte hentyde til en bestemt forestående begivenhed: AT DER MÅTTE TRUE ET KUP FRA TYSK SIDE MOD RESTEN AF VORT SELVSTYRE *).

Et par dage efter kom jeg ved K. A. MORTENSEN's hjælp illegalt i besiddelse af et dokument med den lovende overskrift »Geheimakt«. Det var ekstraktudskrift, hvoraf fremgik, at der forestod en ændring af de forfatningsmæssige forhold i Danmark. K. A. Mortensen havde tilegnet sig originalen på v. Löws kontor i Wilhelmsstrasse. Under retssagen udtalte v. Löw som vidne, at den pågældende skrivelse må have været

*) Jeg var tidligere 3 gange til nytårs-the hos fru Renthe-Fink – januar 1937, 1938 og 1939.

Jeg plejede at sende fru en opmærksomhed til jul og blev derefter tilsagt til at komme på besøg. Fruen talte ofte politik og spurgte mig en dag ganske overrumpende (1938):

»Hvad mener De hr. Sehested om Danmarks fremtid?« Det var nødvendigt at hente noget frem fra underbevidstheden og mit svar faldt omgående: »Danmark ligger så uhyggelig nær ved Tyskland og vores undermagt er så fuldstændig, at ingen dansk regering kan tillade sig at køre med en tyskvenlig politik. Vi må sammen med Norge og Sverige slutte os til AKSEN.«

I samme øjeblik kom gesandten hjem, og fru siger: »Hører De, hvad hr. Sehested mener?« og det blev gentaget.

Renthe-Fink svarede uvenligt: »Nej, det går ikke. Jeg kunne tænke mig Danmarks stilling noget i retning af »HANSEN«.

fra R.S.H.A. til A.A. eller omvendt. I besiddelse af dette dokument og efter Renthe-Finks udtalelser til mig om, »En dag, der ville blive værre end den 9. april«, måtte jeg føle mig pålagt et særligt ansvar og kunne nu *overfor Hans Majestæt møde med sikker underretning om en fare*, hvis omfang og nærhed ingen andre kendte.

Min første henvendelse var til kammerherre C. P. M. HANSEN, med hvem jeg under BONDETOGET havde nær kontakt som mellemmand mellem hoffet og bønderne. Denne bad mig indtrængende også tage en samtale med kammerherre BAR-DENFLETH, hvem jeg overgav et brev til kongen af 16. maj 1940, hvori der stod:

Siden lørdag den 4. maj har jeg fra mine forbindelser i Tyskland været oplyst om en overhængende fare for, at landet også vil miste adgangen til at styre sine indre anliggender, idet samlingsregeringen øjensynligt ikke magter den efter besættelsen nødvendige omordning af landets erhvervsliv og ikke indser nødvendigheden af de arbejdsløses beskæftigelse.

Siden i går er jeg oplyst om, at regeringens fjernelse må ske indenfor en kort frist, hvis man skal undgå krav om fundamentale ændringer af vort indre styre.

sign. Jørgen Sehested

Kongen lod mig næste dag meddele, at mit brev var videregivet til Stauning, »så kunne han se, hvor galt det stod til«. Meddelelsen fra Hans Majestæt til mig er bekræftet i brev til C. P. M. HANSEN af 20. maj 1940. Også dette brev er bevaret i retsakterne. Hvad der derefter skete er mig ikke bekendt.

Når der førtes samtaler med tyskerne på højt plan, måtte jeg ikke samtidig kontakte kongen personligt. Prins Axels intriger og forslag til kongen om egen regeringsovertagelse vakte

gentagne gange uro i folketinget med forsikringer fra kongen om, at der ikke ville blive uparlamentarisk indgriben.

Dokumentation.

Det skete ofte under retssagerne, at de anklagede forsvarede deres samarbejde med tyskerne med, at vi skulle undgå »protektorat«, hvilket der ikke blev taget hensyn til fra domstolens side. Politisk og historisk bevisførelse blev afskåret under retsforhandlingerne. Eksempel: Landsretssagfører KNUD NOR-DENTOFT var ikke »nazist«, men meldte sig ind i partiet, fordi han var blevet overbevist om, at Clausen havde reddet Sønderjylland. Dette måtte ikke fremføres i retten. Hans efterladte bog »Den hemmelige Danmarkshistorie« med forord bl. a. af højesteretsdommer POULSEN og SVENNING RYTTER er vanskelig at finde i de offentlige biblioteker. Hvis det skal lykkes her at bringe den historiske fremstilling ind i et nyt spor, må der lægges særlig vægt på bevisførelsen. I sagen mod K. A. MORTENSEN blev det ved dom fastslået, at der ikke på det tidspunkt havde været nogen fare i spændingsforholdet til Tyskland. Her er et af de områder, hvor historieskrivningen bevidst eller ubevidst har fulgt udrensningdommene uden en særskilt undersøgelse.

Min samtale med *Renthe-Fink* den 8. maj 1940 er bekræftet ved en vidneafhøring i byretten.

Politiadvokaten: »Er det rigtigt, at De har sagt til Sehested, at der ville komme en dag, der var værre end den 9. april?«

Renthe-Fink: »Ja! I maj/juni 1940 var der drøftelser i Berlin om, hvad der skulle ske med Danmark«. Pag. 27 i de trykte aktstykker – Sehested-sagen.

Staunings opfattelse:

Den bekymring, som jeg nærede for en umiddelbar tysk indgriben, bekræftes i fhv. statsminister SCAVENIUS's BOG: »Forhandlingspolitiken under besættelsen«. Pag. 51, om hans samtale den 6. juli med STATSMINISTEREN: »at indgreb i landets indre styreform alvorligt måtte befrygtes«. Dette blev for en tid afværget ved L.S.-erklæringen af 17. juni 1940 og derefter regeringsomdannelsen og regerings-erklæringen af 8. juli 1940.

Det er således rigtigt, når det skrives i »Besættelsens HVEM-HVAD-HVOR«, at jeg indtrængende søgte at overbevise kongen om nødvendigheden af en regeringsændring, dog kun med det, som her er anført, og mit brev indeholdt ingen forslag om, hvem der skulle træde i stedet. Det måtte kongen bestemme. Jeg havde tænkt mig noget i retning af et forretningsministerium generaldirektør P. KNUTZEN. *Von Löw's beretning* af 19. april 1957, som gengives i hovedtræk: »Von Löw var bekendt med bestræbelserne fra indflydelsesrige national-socialistiske kredse, der i maj/juni 1940 bestræbte sig for at indføre et tysk protektorat i Danmark eller endog et tysk rigskommissariat. Disse bestræbelser bør ikke undervurderes, fordi de udgik fra Bormann. Denne havde allerede dengang den største indflydelse hos HITLER. Han så i alle tyske erklæringer og forsikringer om at ville respektere de enkeltes staters selvstændighed kun taktiske manøvrer, ved hjælp af hvilke vedkommende land så hurtigt som muligt skulle inkorporeres i den tyske forvaltning. Derfor ville han, såvidt muligt *fortrænge A.A.s indflydelse fra de besatte områder, så hurtigt som muligt.*

Bormann foragtede Himmlers – vistnok oprigtig mente – »romantische grossgermanische Konzeption«. På dette tidspunkt delte Hitler i alt væsentligt Bormanns opfattelse. Efter

dannelsen af samlingsregeringen i Danmark mente Bormann og hans kreds, at tidspunktet var kommet til at slå til og bringe Danmarks forvaltning under indflydelse af Bormanns Partei-Dienststelle og samtidig fortrænge udenrigsministeriet. Von Löw havde fået disse oplysninger fra sine foresatte, gruppeleder i R.S.H.A. – amt 6 – Daufelt og fra legationsråd Luther og dennes personlige referent Rademacher.

Hitler traf til sidst afgørelsen i von Ribbentrops favør sikkert af taktiske grunde – i forbindelse med den udenrigspolitiske situation (1941), og idet han havde modtaget informationer af S.A.H. (Heydrich), at det ville komme til en regeringsomdannelselse med deltagelse af tyskvenlige kredse?

Det såkaldte statsakt kom til at spille en væsentlig rolle. Efter K. A. Mortensens beretning til mig kom han ind i sagen ved at overhøre en samtale mellem v. Löw og sturmbahnführer HANS PAHL, der handlede om Danmark. Mortensen blev spurgt, hvorledes det ville virke hos os, hvis tysk administration blev indført i landet. Derved kom Mortensen uvilkårligt på sporet af, at noget alvorligt var i gære og iværksatte på egen hånd en undersøgelse.

Han havde den dristighed at henvende sig til SS-brigadenführer OTTE OHLENDORFF, der hørte til førerklikken indenfor R.S.H.A. sammen med HIMMLER, HEYDRICH, SCHELLENBERG og ERNST KALTENBRUNNER. Mortensen spurgte, hvornår man kunne regne med, at protektoratet i Danmark kunne være en realitet. Svaret herpå blev en skarp afvisning. En time senere var Mortensen i Wilhelmsstrasse på v. Löws kontor, hvor han var tilsagt. I ventetiden benyttede han lejligheden til at gennemse nogle dokumenter, der lige var indbragt, her i mellem et memorandum indeholdende planer om de forestående forandringer i Danmark.

Efter min henvendelse til kongen, som blev bekendt i Berlin,

kom Mortensen i en alvorlig situation. Han havde på min udtrykkelige forespørgsel givet tilladelse til at vise afskriften til kabinetssekretæren og havde således afsløret tyske statshemmeligheder. Han blev særdeles ublidt behandlet, men overlevede, formodentlig fordi han evt. senere kunne være til nytte.

Som det vil ses, gav Mortensen indberetninger til begge sider, men da alting stod på spil, valgte han for Danmark med fare for sit liv. Ved frokosten i »Haus der Flieger« oktober 1940 udtalte Heydrich til mig, at Mortensen havde fået »auf dem Kopf« for sin indiskretion. Det var ikke billigt at være med i det store spil dengang. Politikerne fik deres hævn under udrensningen ved at fængsle og straffe dem, der førte forhandlinger med tyskerne, selv om det påviseligt havde været til gavn for landet.

K. A. Mortensen døde i 1966 i Norge som påskønnet leder af en talstærk religiøs bevægelse.

Påskekrisen 1920.

Det vakte landsomfattende opmærksomhed, da professor TAGE KAARSTED forsvarede sin doktordisputats: Beretningen om påskekrisen, der kunne have ført landet ud i revolution. Forfatteren giver i sin bog en vurdering af de dramatiske begivenheder, der udspillede omkring KONG CHRISTIAN X-endes afskedigelse den 29. marts 1920 af MINISTERIET ZAHLE, og som medførte dette århundredes mest alvorlige krise for vort politiske liv.

Opponenten, professor SVEN HENNINGSEN betegnede »Juni/juli 1940« som en parallel til den parlamentariske »proces« marts 1920, hvor adskillige personer går igen, der imellem general WITH, som vi senere møder arm i arm med Frits Clausen. Stauning fik sit politiske gennembrud under påskekrisen, da han bevarede hovedet koldt. »Han reddede kongen«,

siger Kaarsted. »I juli 1940 fik han takken herfor, idet den samme konge foreslog hans afgang med disse ord: De kan jo blive socialminister.«

Denne stærke tone i kongens ord havde baggrund i en helt forandret situation. Desuden var der stor forskel i kongens standpunkt fra den gang: I 1940 blev der ikke krævet en ny regering, den gamle kunne fortsætte, hvis den ønskede, men skulle der ske forandringer, måtte der mænd ind udenfor politikernes kreds, derimellem Scavenius. I modsætning til forløbet af påskekrisen, var det nu kongens standpunkt, der holdt, og som tiden har givet medhold. Styrkeforholdet havde ændret sig. Efter besættelsen var kongen blevet et samlingsmærke – den folket havde tillid til under den almindelige skuffelse og forvirring. Ved 70-års fødselsdagen den 26. september 1940 var der en jubel uden ende.

Desuden havde vi nu tyskerne i landet. De kunne ikke fejes af bordet med henvisning til dansk parlamentarisk skik eller vel-etableret praksis. Tyskerne vidste blot, at de ikke tolererede en regering STAUNING med anhang af tyskfiendtlige folk. Det ville være, som om Finland i dag kunne opretholde en regering med udtalte fjender af Sovjet. Denne gang kunne Stauning ikke som i 1920 slå i bordet. Han havde fra kongen modtaget brevet om, at der måtte ske en ændring af regeringen, hvis vi skulle bevare adgangen til at styre vore egne anliggender.

En ny doktordisputats om KONGEKRISEN 1940 ville forudsætte en analyse af baggrunden for og motiverne, der bestemte kongens urokkelige holdning. Denne sag foreligger hidtil uoplyst. Da Stauning kom tilbage med kongens afslag, vakte det harme. Den nye ministerliste havde allerede været omtalt i bladene. Det er først gennem Munchs optegnelser, at vi ved, at den konstitutionelle krise havde den skarphed, at formanden for vort næststørste parti ville tvinge kongen, og at denne trods

erindringen fra 1920 havde mod og kræfter til at modstå presset. Det hævdes, at professor Tage Kaarsteds doktordisputats, udgivet som bog, har været den foretrukne julegave i danske politiske hjem.

Kaarsted vil som professor i Odense fortsætte sin systematiske udforskning af alle danske regeringskriser i moderne tid. Man tør vel dermed forvente, at det her omhandlede emne også vil blive uddybet.

Kongens indgriben blev undervurderet.

Det kan altid være et spørgsmål, hvilken temperatur en krise har haft, som ikke kom til udløsning, eller hvor alvorlig en fare var, som blev afværget. Under processen anvendte anklageren megen møje for at bagatellisere sagen, og det var en skuffelse, at Renthe-Fink som vidne fastholdt sin opfattelse fra dengang om »dagen, der ville blive værre end den 9. april«! Under alle omstændigheder var der på det tidspunkt et urovækkende kaos i vort forhold til Tyskland, som ingen havde forsøgt at afværge.

Både ved denne lejlighed og under den anden alvorlige krise i september 1942, var det kongen, der under stor modstand måtte overtale politikerne til at anvende det nødvendige minimum af eftergiveness overfor Tyskland. Gennem hele besættelsestiden vil man bemærke en bevidst indsats fra kronens side, der har sat spor i det samlede resultat: Først en kold afvisning overfor de mange medløbere under Tysklands store magt og senere nøgtern moderation i begejstringen, da det gik Tyskland dårligt.

Historieskrivningen har hidtil søgt AT OPRETHOLDE FIKTION OM EN ENIGHED, SOM PÅ AFGØRENDE PUNKTER IKKE EKSISTEREDE. Når følelsesmæssige hensyn overfor tyskerhad og frihedskamp AFLØSES AF EN NØGTERN BEDØMMELSE, VIL MAN SE KONGENS IND-

SATS SOM UDTRYK FOR EN VIRKELIG LEDELSE, DER BLEV AF BETYDNING FOR LANDETS SKÆBNE. Ingen var mere modstandsmand mod tyskerne, men det kan ikke undgå at blive fastslået, at kongens opfattelse ikke altid faldt sammen med politikernes og slet ikke med modstandskampen. Hensynet til landets velfærd måtte komme i første række: Vi ville ikke have København slettet ud på nogle få timer ligesom Rotterdam. DER SKULLE IKKE VÆRE ALIERET INVASION, SÅ DANMARK BLEV KRIGSOMRÅDE. Dette var kongens linie til krigens sidste dag.

Kongen vort samlingsmærke.

Under krisen i september 1942, da Tyskland hjemkaldte sin gesandt, ville de fleste af vore landsmænd endnu på dette tidspunkt anse det for en ulykke, om der var kommet et brud med Tyskland. Efter fem døgn kriser havde kronprinsen den 7. november 1942 en samtale med statsministeren og gruppeformændene. På kongens vegne henstillede kronprinsen indtrængende, at man tiltrådte dannelsen af et ministerium Scavenius og henledte opmærksomheden på, hvad der stod på spil, hvis det ikke lykkedes at etablere en regering, som tyskerne kunne godkende inden den næste dag, der var stillet som sidste frist. Det er fastslået, at det var kongens henstilling, der afgjorde sagen. Viggo Sjøquist, side .

BJØRN KRAFTS RADIOFOREDRAG (14. nov. 1965). Her henledes opmærksomheden på, hvorledes de konservative vægrede sig ved at godkende Scavenius som statsminister under telegramkrisen – efter at de andre partier havde givet tilslutning. De bøjede sig først for kronprinsens indtrængende henstilling. Man kan ikke i særlig grad beundre Bjørn Krafts »modstandsvilje« overfor Tyskland som en ære med den risiko, at det gik ud over Sønderjylland – en mulighed Bjørn Kraft erindrede var til stede på det tidspunkt.

Når vi undgik Norges skæbne med indsættelse af rigskommissær og en række ulykkelige år, skyldes det vel, at vi beholdt kongen her i landet. Det var kongens personlige holdning og befolkningens spontane tilslutning, der gjorde det muligt at holde en linie imod de herskende stemninger, og derfor vil fremtiden se Christian den Tiende som Danmarks store konge.

*Digterpræsten Kaj Munk,
der skiftede fra førerdyrkelse til frihedskæmper.*

Det bødes der for

Kaj Munk, i dit Indre hver Time var Strid,
et Splittelsens Tegn i en Splittelsens Tid!
På Skuldrene Kappen han skiftevis bar,
den vestjyske Præst og den shakespearske Nar.

I kirken som Gøgler, på Scenen en Præst,
og hele Folket klappede og mødte til den Fest.
Hans blændende Evner kom os alle til Gavn;
Munk lyste op i Taagen og blev et nordisk Navn.
Men selv da Munk paa Toppen af Berømmelse sig fandt,
han blev en uforbederlig respektløs Dilettant.

Med Livet han leged og med sit Talent,
som flagrende Fugle kom Tankerne paa Prent.
Han bandt sig til intet – et rullende Baand,
og loddet sin Evne i Publikums Dom.

Som søgende Høg over Folkehavets Spejl,
han haaned vore Dyder og revsed vore Fejl.
Men Bunden ramtes ikke, han sløred paa sin Vis,
fordi han bare prøvede den farefulde Is.

Han saa vort Samfunds Revne – det politiske Kævl,
men vise os Vejen han evnede ej selv.
Han fulgtes med de store mod Højden med et Gys,
hvis Tanke var Handling, hvis Ord var: Bliv Lys.

Munk levede paa Tidens Puls, den store Journalist –
og lovpriste Hitler, som var Handling først og sidst.
I hans Fører-Komplekser vel Tanken var sand:
Lad Danmark een Gang vælge den allerbedste Mand,
derfor i sin Konge – Kong Christian han saa
den Mand, der engang i Stormen skulde staa.

Munk løfted ikke Skatten, dog hvem fik den tildelt,
men han fatted en Beslutning og fik Lov at dø som Helt,
THI KRAFTEN FULDBYRDES I AFMAGT:

– HERREN GAV!

Den tunge Tornekroner mod Hitlers Herskerstav.

Man fandt ham en Morgen ved Himmelbjergets Fod.
Den mørke Granskovs Naale havde drukket ud hans Blod.
Kun en Vintergæks Kærte stod som Vagt ved hans Lig,
men al Vinterskovens Smerte var i Krageflokkens Skrig.

Kaj Munk over Danmark lad flyve dine Frø,
du prøvede at leve og evnede at dø.

Da Tyskerne gik over grænsen

»Den tyske værnemagts indmarch var forudkendt på dag og klokkeslet – alt andet er løgn.«
(Information i sin leder 16/10 1951)

Man kan vanskeligt skrive om besættelsestidens første måneder, således som det her forsøges, med mindre man er nogenlunde klar over, hvorledes landet blev besat.

Det lader til, at netop dagene lige før den 9. april 1940 har fristet adskillige historikere til at skrive: AAGE DELEURANs og VIGGO SJØQUISTs bøger er stort set lagt til grund for det følgende, og man imødeser med særlig forventning rigsarkivar JOHAN HVIDTFELDTs bog om »4. april til 8. april«, men det er alligevel udenrigsminister P. MUNCHs »OPTEGNELSER«, der lukker nye døre op og baner vej for en ændret bedømmelse af regeringens indstilling til muligheden af at føre et forsvar.

Når vi retter søgelyset specielt mod dagen den 8. april, så er det klart, at vi havde besluttet os til ikke at kæmpe.

Vi var gennem flere meddelelser gjort bekendt med, at der forestod en besættelse af Danmark. Den danske gesandt i Berlin HERLUF ZAHLE, skrev således den 4. april, at der kunne ventes »en aggression mod Danmark«, hvilket han havde fra absolut pålidelig kilde, *nemlig fra den tyske værnemagts overkommando*.

Handlingsforløbet for denne og den følgende dag fremstilles udførligt i Deleurans bog side 44–59, og man bemærker særligt Zahles brev, overbragt med kurér til Munch den 4. april (side 45–46) og KJØLSENs brev til marineministeriet (side 59–60). Der var ikke noget at tage fejl af.

Den 8. april vidste vi med sikkerhed, at invasionen var umiddelbart forestående og måtte tage stilling til, om vi ville forsøge at gøre modstand.

Tanken om forsvar var opgivet.

General GØRTZ meddelte, at en motorkolonne af en længde på 50–60 km. befandt sig på vej fra Rendsborg mod Flensborg og senere meddeltes, at kolonnen var standset for natten ved Flensborg, og at det drejede sig om en tysk division. Senere meddelte general PRIOR det samme med bemærkningen om, *at den kun kunne være bestemt for Danmark*, så hvorfor fortsætte med det hykleri, at vi intet vidste om den forestående besættelse.

Et forsvar for Danmark i egentlig forstand var udelukket på grund af vor geografiske beliggenhed, som også Stauning havde udtrykt det i sin tale i Studenterforeningen den 1. januar 1939.

Således som Munch i sine »Optegnelser« fremstiller sagen, må det have været hans hensigt at fastslå, at vi ligeså godt nu kan erkende, at *hans ønske faktisk var virkeliggjort, at Danmark ikke skulle forsøge et forsvar*. I denne forbindelse henvises til en depeche, sendt af Renthe-Fink til hans regering kl. 19 den 8. april, formentlig i det allermest kritiske øjeblik, da tyskerne skulle tage stilling til, om man kunne vente modstand fra dansk side. Det drejer sig om en samtale, som Renthe-Fink havde haft med udenrigsminister Munch. Renthe-Finks telegram slutter på følgende måde:

»Munch vil søge udvirket, at den danske regering – hvis

den skulle stå overfor tyske militære krav – i sidste instans ville give efter for disse under protest, *men uden at gøre militær modstand.*«

Der blev holdt et ministermøde, hvor man foreløbig var indstillet på, at der alligevel skulle ydes skin-modstand, og resultatet blev altså, at Sønderjyllands jord skulle vædes af endnu en del unge mænds blod.

Christmas Møller kræver en forklaring.

Straks efter den 9. april opstod der en sværm af rygter om disse begivenheder, og Munch skrev herom:

»Der bredte sig det hårdnakkede rygte, *at vi i forvejen havde aftalt med tyskerne, at de skulle komme her*«. (Munch I, side 48).

Christmas Møllers brev til Munch af 18. maj 1940 har bidraget stærkt til at forstærke disse rygter. I dette brev skriver Christmas Møller:

»Det hævdes, stadig fra samme kilde, at opfattelsen i Berlin – vel i udenrigsministeriet – er den, at der vitterligt har foreligget *en klar aftale mellem det danske og det tyske udenrigsministerium* om, at den danske regering ikke skulle modsætte sig, hvis Tyskland på et eller andet tidspunkt under krigens forløb så sig nødsaget til at tage Danmarks neutralitet under sin beskyttelse.«

Udenrigsminister Munch besvarede ikke dette brev, og da Christmas Møller skrev igen og spurgte, om han kunne forvente en redegørelse, fik han heller ikke svar på denne henvendelse.

Udenrigsminister P. Munchs redegørelse.

Da både det konservative parti og partiet Venstre kom i bevægelse og forlangte en redegørelse af udenrigsministeren, udarbejdede Munch en fremstilling af begivenhederne fra den 4. til den 9. april og oplæste den i ministeriet (Munch I, side

49). En lidt mere udførlig beretning med oplysning om kongens og kronprinsens udtalelser mente han ikke, at han var berettiget til at fremlægge ved ministermødet.

»**Højeste alarmberedskab.**« Den 8. april var der efter samtaler mellem kong Christian den Tiende, Stauning, Alsing Andersen og Munch givet ordre om »højeste alarmberedskab«, men det kan straks bemærkes, at chefen for søværnet overhørte denne ordre, og at *Middelgrundsførtet fra den 8. april til den 9. april systematisk blev afbrudt.*

Udenrigsminister Munch omtaler dette forhold i et notat af 24. april 1940. (Munch I, side 50):

»Først langt senere kom hærens beretning. Den viste, at der om mandagen, den 8. april, var givet ordre til »højeste alarmberedskab« i overensstemmelse med Alsing Andersens besked, men at overkommandoen senere på dagen havde stillet det frit med det resultat, at det opretholdtes for Jylland-Fyn, mens overkommandoen gik *ned til næste beredskabsgrad for Sjælland m.m.* Mandskabet var følgelig i seng, og resultatet blev, at det overalt på Sjælland tog lang tid at komme på benene efter de opgivne tider, og det gjaldt således også for de gardere, der sendtes fra deres kaserne til Amalienborg.«

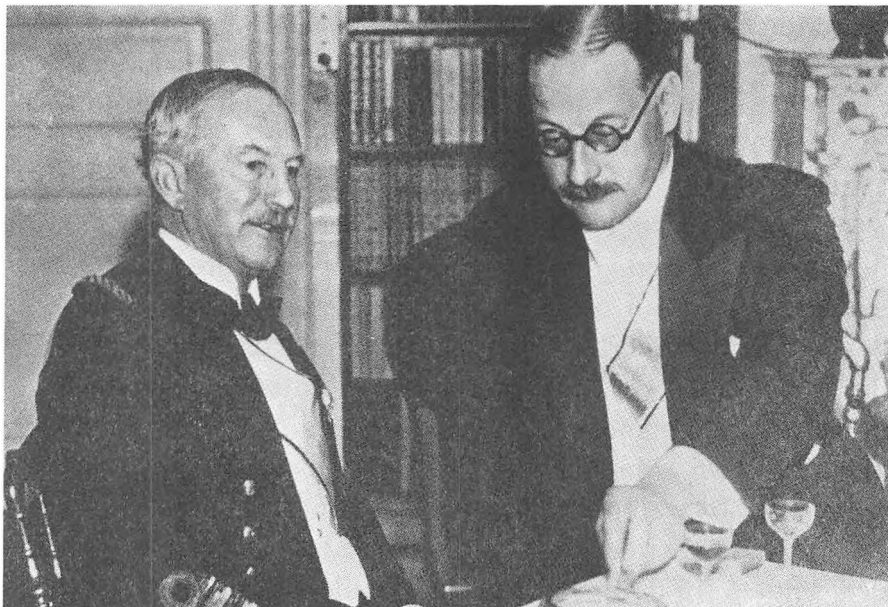
Kendte Howard Smith Rostockmødet.

Den britiske ambassadør i København i 1940, HOWARD SMITH; vidste fra pålidelige kilder allerede den 5. april, at Danmark ville blive besat af tyske tropper få dage senere, men han fandt ikke, at hans forhold til den danske udenrigsminister, dr. Peter Munch, var sådant, at han følte sig kaldet til at meddele den danske regering fortroligt, hvad der ville ske.

Det er en af de afsløringer, der kommer frem ved gennemgangen af *hidtil hemmelige britiske arkiver fra det første krigså.*

»Secret service« var utvivlsomt bekendt med Munchs besøg i Rostock.

»Forklaringen på begivenhederne på Sjælland er åbenbart den, at overkommandoen overhovedet ikke havde tænkt sig den mulighed, at der kunne ske noget her, og overkommandoen giver selv den grund for nedsættelsen af beredskabet, at »den ønskede at give mandskabet hvile«.«

Viceadmiral Hjalmar Rechinzer. Renthe-Fink kaldte ham »Vor Mand».

»Men ganske bortset herfra gælder det, at ved overraskende landgang, iscenesat af en hærmagt som den tyske, er det på forhånd udelukket, at enten hær eller flåde kan yde virkelig modstand.«

Det var udenrigsminister Munchs syn på denne sag, og er det ikke, som om han i denne naive fremstilling ønsker at understrege, at vore forsvarsforberedelser var *helt paradiske*. Vi ville selvfølgelig ikke gå i krig mod den tyske værnemagt.

Middelgrundsfortet.

Hvis der ønskes yderligere argumenter, kan henvises til søløjtnant HELGE SCHAT-HOLMs forklaring til den parlamentariske kommission den 4. april 1946 om Middelgrundsfortet:

»Chefen for fortet var sendt i land den 8. april. Også det artillerikyndige mandskab var fjernet den dag. »Vi havde ikke en mand, der kunne passe en kanon – ikke een af dem, der gik vagt deroppe, havde prøvet det for andet end for fornøjelse«. »Det var folk, der havde været beskæftiget i køkken eller ved servering.«

Interimchef LANGHORN viste sig slet ikke på fortet den morgen. Han blev i sengen, og da de to tyske skibe blev rapporteret, gav han den ordre, *at der ikke måtte skydes.*«

Schat Holm har fredag, den 9. april 1965 på 25 års-dagen forklaret om sine oplevelser til *Berlingske Tidende*. Han er nu blevet direktør, men taler stadig sit friske sømandssprog: »Den 9. april opholdt jeg mig på Middelgrundsfortet – jeg vil snarere sige den 8. april. Denne dag skete der mange ting, som man på det tidspunkt ikke tillagde større betydning, da man jo egentlig ikke var blevet orienteret om, hvad der foregik inde i byen med »rygter og sager«.

Den 8. april blev chefen på fortet, orlogskaptajn TOPSØE JENSEN, kaldt væk fra fortet. Det var vi alle kede af.

Næste meddelelse var, at »der skulle gives landlov til samtlige soldater og således, at de skulle have landlov til næste dags morgen.«

»Om aftenen kl. 24 var det min tur til at gå vagt. Der var desuden en vagtpost ved kanonen, en vagtpost ved flaget og en, der skulle se og melde til den vagthavende løjtnant.

Mellem kl. halv fire og fire kom en af vagtposterne og fortalte, at der kom to skibe nordfra, som ikke havde lodslanternerne tændt. Så hejstes der internationalt stopflag, der belystes. Da

skibene ikke reagerede, men nærmede sig fortet, tændtes projektørlyset, og *man konstaterede det tyske orlogsflag agter på skibet*. Nu ved vi, at det var HANSESTADT DANZIG propfuld af soldater.

Jeg gav straks ordre til, at varselsskud skulle affyres og sprang ned til telefonen for at meddele chefen for fortet, at der var tyske orlogsfartøjer på vej mod København og spurgte, om der måtte skydes?

Svaret var, at det måtte der ikke. Kommandostationen på LYNETTEN gav samme svar: Der måtte ikke skydes. Derefter ringedes besked til »Holmen«, hvor man fik samme besked.

I mellemtiden var varselsskudet ikke faldet, og jeg fløj ud til kanonen og spurgte, hvorfor det skud ikke var faldet?

Vagten havde stået og leget med kanonen. Han havde ikke begreb om, hvad det var for noget. Mekanismen var bragt i uorden, således at bundstykket ikke kunne lukkes rigtigt.

Mens alt dette foregik, var skibene langsomt sejlet ind mod Københavns havn, og der var ikke tid til at gå hen til de andre kanoner. Vi havde på fortet et batteri på 12 kanoner, der stod klar til at skyde, men der var ingen besætning på fortet, der overhovedet havde begreb om betjeningen.«

Såvidt den danske søløjtnants beretning. En time efter var København besat.

Man mindes uvilkårligt den samme morgen i Oslofjorden, da fæstningen Oscarsborg sænkede den store tyske krydser »Blücher« fremfor at lade den passere. Derved ændredes Norges historie, idet kongen og regeringen nåede at flygte, skønt det var Hitlers ordre, at der ikke måtte gives de to landes konger mulighed for flugt.

Om forholdene på Dragørfortet fortæller arveprins KNUD i sin erindringsbog. Prinsen var chef for fortet i april 1940 og fik den 8. april ordre til at sende mandskabet på orlov. Han protesterede, men lige meget hjalp det.

Forterne blev afvæbnet den 8. april.

I princippet tiltrædes det her beskrevne handlingsforløb i folketingsmand JØRGEN JØRGENSENs erindringer, blot med den forskel, at Københavns udlevering skete af militæret, uden at politikerne vidste det og mod givne instrukser.

*Jørgen Jørgensen
var den første politiker,
der officielt godkender, at
adgangen til København blev
åbnet planmæssigt af militæret.*

»Det kunne vel heller ikke være politikernes opgave efter beslutningen at gå ud og se efter, om nu militæret var der, hvor det skulle være, eller passe på ved Toldboden«. Den kendte og agtede daværende folketingsmand skriver i sine »Erindringer« derom:

»I flåden undlod man at efterkomme ordren om alarmberedskab, ligesom det var militærets ansvar, at der på forterne var sket udskiftning til et mindre øvet mandskab. De her begæde fejl blev årsagen til, at besættelsen blev *omgivet af et latter-*

ligt skær, ved at 200 mand kunne sejle ind, besætte København, lamme regeringen og tage militæret på sengen.

Ingen af os, som om formiddagen havde været med til at træffe den afgørende beslutning om, at hær og flåde skulle sættes i den højeste alarmberedskab, kunne tænke, at militæret ikke var hjemme om morgenen, og at man på forterne havde udskiftet til et mandskab, som ikke kunne skyde kanonen af «*».

»Vor mand, viceadmiral Hjalmar Rechnitzer.«

Det var Renthe-Finks betegnelse af viceadmiralen, der ved den tyske besættelse af Danmark var direktør for marineministeriet og chef for søværnskommandoen, og som selvfølgelig havde deltaget i alle statslige rådslagninger.

Endnu den 6. april gav han efter Zahles indberetning udtryk for, at et angreb på Danmark var usandsynligt.

Hvad var hans motiv?

I »Politikens Danmarkshistorie« siges for første gang uforbeholdent, at Rechnitzer på forhånd anså det for nyttesløst at modstå et tysk angreb. I det hele taget forekommer Rechnitzers forbindelse med storadmiral RAEDER som en af besættelsestidens alvorligste anklager.

Det er vist kun lidt kendt, at tre danske søofficerer henvendte sig til kongen den 9. april om morgenen og forlangte, at viceadmiralen omgående blev fjernet fra sin post. De tre søofficerer var *Vedel, Ibsen og Brian de Creveceaur*, og anmodningen blev efterkommet, dog således at afskedsansøgningen først skulle indgives en måned senere – den 10.5.1940.

Dekorationsaffæren.

Storadmiral Raeder fik den ide at indbyde Rechnitzer og

*) Kunne der være grund til påny at sammenkalde en parlamentarisk kommission, hvor det hidtil er blevet hævdet, at kanonen på Middelgrundstortet svigtede på grund af tekniske fejl – at der var en tændstik i låsen eller fedt i løbet.

ham alene til et besøg i Berlin den 20. april 1939 i anledning af Hitlers 50-års fødselsdag. Renthe-Fink forlangte, at general With også skulle med.

Omtrent samtidig blev Rechnitzer indstillet til »*Storkorset af den tyske Ørn*«. Renthe-Fink afviste forgæves denne tanke med den motivering, at Rechnitzer ikke var af arisk afstamning, og fordi han frygtede, at en sådan udmærkelse i for høj grad ville stemple den danske marinechef »als unseren mann«. I hvert fald måtte man samtidig dekorere general With, mente Renthe-Fink.

Dette afviste Raeder og gennemførte decorationen under trussel om ellers at ville »henvende sig til føreren«, og Rechnitzer modtog derefter den ærefulde udnævnelse i november 1939.

De to danske forsvarschefers samtale med Hitler på fødselsdagen forløb harmonisk, og Hitler udtalte, at han engang ville komme til Danmark, og at hans store ønske var at se Hamlets grav. (Sjøquist, side 282)

Modstandsviljen under besættelsens første timer.

Generalløjtnant W. W. Prior repræsenterede på en værdig måde modstandsviljen under besættelsens første timer. Han var alarmeret af ministeriet og kørte ud af Kastellet, inden tyskerne kom, og ind til et møde i krigsministeriet, hvor Gørtz, Rechnitzer og Stemann var til stede.

Priors første tanke var, at kongens residens måtte forsvares, og han bad Stemann telefonere til livgarden med ordren: »Klar til modstand«. Derefter deltog han i mødet kl. 5 i kongens forværelse. Vi har Priors eget referat af forhandlingerne hos kongen, Deleuran skriver derom:

»Der blev ringet fra Holmen, at tyskerne gik i land. Viceadmiralen gik til telefonen og beordrede, at der ikke måtte skydes, og man foreslog general Prior, at hæren fik en tilsvarende besked, men svaret var, at man måtte afvente kongens ordre.

Prior mente, at der ikke var gjort modstand nok, men forsvarsministeren erklærede sig rede til at tage ansvaret. Mens forhandlingerne med kongen foregik, hørtes en kraftig skydning fra slotspladsen. Man opfordrede general Prior til at standse skydningen, *men det kunne han ikke få sig selv til*, og kongens adjutant viderebragte ordren.«

Kampen på slotspladsen.

Et øjenvidne beretter fra et vindue i palæet, hvorledes den korte kamp på Amalienborg slotsplads forløb: Man hørte maskingeværild fra en tysk kolonne, der kom fra Toldbodvej og rykkede frem ad Amaliegade og Bredgade.

På et givet signal styrtede garden frem fra Kolonaden. Man bemærkede kaptajn Henningsen i spidsen med geværet foran sig. De kastede sig i dækning bag rampen foran rytterstatuen og åbnede ild. På vejen derhen faldt tre gardere. Derefter blev kampen afblæst.

Generalmajor von Stemann og den tyske besættelse.

Den tyske luftattache E. E. Petersen, senere generalmajor, har afgivet en erklæring af 7. oktober til bladet Revision. Deraf fremgår det, at Petersen den 2. april 1940 blev kaldt til krigsministeriets direktør von Stemann, der meddelte ham følgende:

Den danske regering havde besluttet at indkalde to divisioner og placere dem ved den dansk/tyske grænse. På et landkort, som hang på væggen, var der indtegnet de regioner, i hvilke disse divisioner skulle sættes ind.

Den danske regering ville derigennem undgå, at den tyske regering skulle drage falske slutninger og betragte vore dispositioner som »uvenlig handling« overfor Tyskland. Petersen spurgte, *om dette måtte videregives til Berlin*, og svaret var, at det ønskede man.

Det var Petersens erklæring om mødet med Stemann. Den

magt, hvis aggression vi ventede, skulle altså kunne indtegne på deres kort, hvor de danske tropper var anbragt.

Overfor den parlamentariske kommission har Stemann siden oplyst, at den tyske luftattaché var kommet på eget initiativ, og at de bl.a. havde drøftet, hvorvidt Petersens moder, som boede i Nordslesvig, skulle have indkvartering af danske soldater. Petersen betegner Stemanns forklaring som en lodret løgn (frei erfunden).

Man ser, at man også indenfor hæren bestræbte sig for, at besættelsen skulle foregå så mildt som muligt. Vejene ved grænsen var ikke spærret og broerne ikke sprængt, da tyskerne rykkede frem.

Oberst Harild fortæller, at tyskerne marcherede i ro gennem Falster, uden at *garnisonen i Vordingborg*, som skulle have holdt Storstrømsbroen, blev alarmeret, og da trafikassistenten i Nykøbing blev klar over landsætningen ved Gedser og derfor spurgte, om han skulle slå alarm i Vordingborg, fik han den besked, at han bare skulle passe sig selv.

Har besættelsen været aftalt på forhånd?

Forhåndsftaler har næppe fundet sted, i hvert fald ikke på regeringsplan, som det hårdnakket er blevet hævdet. P. Munch har ikke haft nogen bemyndigelse dertil af regeringen, som var bundet bl.a. af folketingsbeslutningen af 19. januar 1940, og en aftale uden gyldig fuldmagt kunne ikke have tilstrækkelig interesse for tyskerne, så der kan højst have været tale om en orientering.

Angående forhåndsftaler fremhæver *Viggo Starcke*, at de ikke behøver at være sket med tyskerne. »Der er visse tegn på, at der mellem en snæver kreds af politikere har været forhåndsftaler indenfor Danmarks grænser, at det nødvendige forsvarsberedskab ikke skulle stilles på benene«, siger han.

Man vil måske spørge, hvem der havde det politiske ansvar

for en sådan beslutning, og svaret kan kun være det, at det selvfølgelig var regeringen, men hvor mange, der kendte de afgørende beslutninger, vides ikke. Det har i hvert fald været Stauning, Munch, og Alsing Andersen, og Munch synes som udenrigsminister at have været den mest aktive. Det er blevet sagt af Bøgholm, at det ikke mere var en regering Stauning/Munch, men en regering Munch/Stauning. (Vald. Thomsen: »En fældende anklage«, side 30).

De konservative kan melde hus forbi. Det fremgår bl.a. af Ole Bjørn Krafts redegørelse i Berlingske Tidende af 7. december 1969. De konservative ville den 8. april kræve de hjemsendte soldater-årgange indkaldt øjeblikkelig. Det fremgår også af hans udtalelser til bladet: »Halvdan Hendriksen sagde til mig, at Jylland bliver besat i nat«, og vore repræsentanter havde gjort det klart, at »vi måtte kæmpe på en sådan måde, at det ville føre til krigstilstand med Tyskland.«

Dr. O. Kragh var på Venstres vegne mere forbeholden. Han sagde, at »den 4. april kunne man have talt om sagen, men den 8. april var det for sent.«

Ole Bjørn Kraft har ved flere lejligheder vist sig som supernational. Vi genfinder det under diskussionen om en regering Scavenius, som tyskerne krævede det under telegramkrisen i 1942.

Som det er fremhævet andetsteds, måtte den daværende kronprins overtale de konservative til solidaritet med de øvrige partier, under henvisning til de store ulykker der kunne opstå, hvis der ikke opnåedes enighed.

Under telegramkrisen 1942 lod Scavenius mig forespørge, om det var muligt gennem mine tyske forbindelser at bidrage til en afspænding af den indtrådte krise i vort forhold til Tyskland. Mit svar var, at jeg ikke længere havde mulighed derfor. Heydrich var død, og jeg var udtrådt af aktiv politik.

Mon ikke vi kunne vænne os til den tanke, at regeringens

holdning var den eneste realistiske. I et julebrev til Hedtoft skriver *Harald Bergstedt* angående den løsning, der blev truffet den 9. april: »Vi betaler i år kun prisen for 40 års pacifistisk statshusholdning«, og han fortsætter: »*Det er socialdemokratiet, som med fuldt ansvar og med fast hånd førte Danmark ind i fordragelighedspolitikken – dets koldblodighed og ro, der førte til hele aftalepolitikken.*«

»Efter Staunings besøg hos Eden i London i 1937 var Danmarks stilling på forhånd lagt til rette mellem de to stormagter, England og Tyskland.«

Når vi nu har fejret 25 års befrielsesdag, kunne vi så ikke lægge os til hvile på nogenlunde afklarede standpunkter om, hvad der skete den 9. april 1940.

Galstersagen.

Munchs angriber Jon B. Galster synes ikke i sine skrifter at have ført et historisk bevis for, at forhandlingerne har været ført om en gnidningsfri besættelse. Ved højesteret blev han dømt for bagvaskelse mod Munchs efterladte og for at have beskyldt Stauning, Munch, Buhl og Alsing Andersen »for at have gjort sig skyldig i højforræderi.«

Det er et spørgsmål, om denne dom var retfærdig. Galster vil næppe have forudsætning for at kunne bedømme, om en forhåndsforhandling var ensbetydende med forræderi, eller om det var de ansvarliges pligt at sørge for, at vi ikke kom i kamp med Tyskland.

Om et møde har fundet sted er en anden sag*).

Der var iøvrigt også en del »knas« med Galsters vidner.

*) Hvad skal der nu ske med Galster. Det synes at være med urette, at han har beskyldt P. Munch for forræderi, og sagen kan derfor næppe genoptages, men det offentlige må skyldte Galster noget for den uværdige måde, hvorpå sagen blev ført. At de fleste af hans vidner ikke måtte afhøres, har i hvert fald givet Galster et retstab.

Hovedvidnet pastor Smidt, der havde mødt Munch den 17. marts 1940, syntes at have været til konfirmation i Celle samme dag. Det må dog tilføjes, at bevisførelsen i denne sag ikke skete normalt. Af 130 vidner nægtede landsretten af høre de 100, og folketingsmand, civildommer Holm skriver således i Viborg Stifts Folkeblad den 29. april 1956:

»Efter alt hvad der foreligger, er det klart, at der i Galstersagen er mange interesser udover den at få ham dømt for bagvaskelse, bl.a. den at få en upartisk og grundig undersøgelse af hele problemet, og det er i hvert fald ikke sket – tværtimod.«

Under Galstersagen påstod statsadvokaten i strid med virkeligheden, at der i Munchs testamente var en bestemmelse om båndlæggelse i 50 år.

På foranledning af byretsdommer RICHTER blev testamentet fremlagt i retten. Heraf fremgår, at Munch har overdraget bestemmelsen om offentliggørelse af de efterladte arkivalier til følgende personer: sønnen EBBE MUNCH, højesteretsdommer JESPER SIMONSEN og BERTEL DAHLGAARD. Ved Jesper Simonsens død gjorde »Berlingske Tidende« i sin nekrolog opmærksom på, at Bertel Dahlgaard var Munchs executor hvad angår de politiske sager.

Gøring advarer Stauning.

Jon Galster ønskede gerne, at andre førte de beviser, som han selv manglede, og lod mig kalde som vidne i sagen ved Vestre Landsret. Det var uønsket fra min side, da det samme emne – altså om forhåndsaftaler – blev berørt under genoptagelsesprocessen for Strasbourg-kommissionen, som dengang verserede. Der var mødt mange repræsentanter fra pressen, og som dagens eneste sensation udleveredes den såkaldte Trairupsag.

Den gik ud på, at *Gøring den sidste uge af marts 1940 sendte en privat ven til Stauning med en alvorlig advarsel om, hvad*

der ville ske, hvis Danmark forsøgte at gøre modstand.

Trairup var en bondesøn fra Tandrup med en eventyrlig karriere i udlandet. Han var i sin tid en rig våbenhandler med særlige forbindelser til Zarens Rusland, hvor han var blevet adlet.

Det er vel ikke usædvanligt, at der mellem statsmænd sker orienteringer af dybt fortrolig art, som sjældent bliver røbet, men når man 10 år efter begivenhederne kunne få en udførlig erklæring om de nævnte forhandlinger, så skyldtes det, at Trairup tog sig gæstfrit af en elite af danske udrensede, der kom i hans hjem i Madrid, og gerne ville give sit bidrag til oplysning om de mystiske forhåndsftaler.

Pastor Strøbech, broder til chefen for efterretningsvæsenet, fortalte mig, at Trairup havde en særlig viden om disse forhåndsftaler, og jeg formåede derfor min ven, *nordmanden* H. Franklin Knudsen, der jævnligt gæstede Spanien, til at tage til Madrid og opsøge Trairup.

En udførlig erklæring fra denne har været offentliggjort i sin helhed i det norske blad »Folk og Land«. Bilag nr. 1.

Franklin Knudsen er forfatter til bogen »Jeg var Quislings sekretær«, der blev oversat i England og USA og formodentlig er forgænger for Ralph Hewins bog »Quisling, prophet without honour«, senere oversat til norsk under titlen »Quisling. profet uten ære«.

Som det vil ses af erklæringen, nægtede Stauning enhver forhandling med Trairup og tog meget ublidt på sagen. Efter den i Venstre Landsret stedfundne afsløring af dette hidtil ganske ukendte forhold, blev det danske politi mobiliseret; man konstaterede rigtigheden af Trairups hotelophold og kortvarige arrestation. Der blev derefter foretaget en afhøring i Madrid, og Trairup indvilgede i at komme til Danmark til forklaring i Galstersagen. Trairup blev dog ikke afhørt ved denne lejlighed, og det hele løb på en mystisk måde ud i sandet.

Trairup havde på daværende tidspunkt endnu en vis selskabelig og forretningsmæssig position i Madrid, og selv om han næppe husker alle enkeltheder, er der ingen grund til at betvivle, at han virkelig mødte som Gørings repræsentant hos Stauning.

»Weserübung süd«.

Det er vistnok en dårlig spøg, at general Kaupisch skulle have tilbudt at gå i land og med et militærorkester i spidsen tage opstilling på Kongens Nytorv, for forberedelsen til »Weserübung Süd« viser, at tyskerne regnede med at skulle bryde en betydelig modstand ved besættelsen af Danmark. Da det var vedtaget, at aktionen skulle udvides til også at omfatte Danmark, blev det nødvendigt at skaffe flere tropper end beregnet til det norske felttog.

På Hitlers personlige foranledning blev der frigjort en politidivision, en landeværnsdivision, en motoriseret skyttebrigade og en batallion luftlandetropper til anvendelse i »Weserübung Süd«, ialt ca. 38.000 mand, og flyvergeneral Leonhard Kaupisch overtog ledelsen af denne styrke.

Den 21. marts 1940 havde general Kaupisch sine planer færdige for besættelsen af Danmark, og en forstærket batallion skulle lande i København for at give den tyske gesandts fordring særlig vægt. General Kaupisch skrev i sin ordre, at hvis Københavns vestfront blev alvorligt forsvaret, skulle den ikke angribes, men indesluttet.

Man måtte regne med modforholdsregler i København, der var Danmarks stærkeste garnison. Bindende garanti for, at der ikke blev ydet modstand, kan således ikke have været de tyske generaler bevidst (Deleuran, side 16–19).

Som allerede påvist, har forsvarscheferne eller en del af dem ført orienterende samtaler med tyskerne. Disse vidste, at vi ikke ville forsvare os, hvorimod der ikke kan have foreligget

en regeringsaftale. Opklaring af Rostockrygterne følger lidt senere.

Danmarks gesandt i Berlin.

Herluf Zahle havde været gesandt i Berlin lige siden 1924. Han ansås for at være en af vore mest fremstående diplomater, der havde forstået at bevare sin position i Berlin, uanset de store omskiftelser.

Da Hitler byggede et »diplomat-kvarter« i Berlin, fik Danmarks repræsentation en særdeles præsentabel placering, og her indfandt Hitler sig, *da den danske konge som den første suveræn ønskede at aflægge en visit på gennemrejsen i 1937.*

Zahle var ved besættelsen 67 år og ikke helt rask, men gennem sine kloge, korrekte beretninger til København var han vel den, der mest prægede udviklingen i den sidste tid før tyskernes ankomst eller burde have gjort det.

Ved Hindenburgs begravelse vakte Zahle opsigt med sin ranke skikkelse i den flotte diplomatuniform og med de utallige ordner, som han satte stor pris på.

Besættelsen, og hvad der gik forud, gik ham til hjertet som en personlig sorg. Han var ikke blot embedsmanden, som gjorde sin pligt og derefter kunne sove roligt. *Den norske legationsråd Ulrich Stang* fortalte mig som en uforglemmelig oplevelse, at han den 8. april 1940 var kaldt til den danske legation. Da han kom ind, stod Zahle dybt grebet i lyset ved vinduet og sagde til sin ven, nordmanden: »Godt, at du kommer. Denne gang er det alvor. Gud bevare Danmark.«

Herluf Zahle kom til Danmark ca. 14 dage efter besættelsen og opsøgte Munch. Han havde hørt rygterne og var forbavset over, at et tysk skib kunne sejle ind i havnen uden at blive angrebet. I Munchs Optegnelser har vi et referat af samtalen med Zahle:

»Han understregede meget, at han havde advaret. Han mente

ikke, at vi efter hans advarsler skulle have indkaldt soldater. Det, han havde tænkt sig, var, at man kunne have forhandlet og derved undgået begivenheder af den art som Langelinie, idet det hele da kunne have gået ordentligt til. Jeg spurgte ham, hvorledes han havde tænkt sig en forhandling, han havde jo allerede om fredagen (den 5. april) sagt, at han ikke kunne henvende sig til Weizsäcker. Dette syntes han at have glemt.«

Man har endnu ikke hørt det sidste ord fra Zahle. Der hersker nogen usikkerhed om tilstedeværelse i udenrigsministeriets arkiv af de forskellige alarmrapporter til regeringen om tiden umiddelbart før besættelsen. Zahles håndskrevne beretning af *1. april 1940 til Munch er således ikke mere til at finde.*

Aksel Dahlerup skriver i sine »Radioeventyr«, at Zahle har fortalt ham, at et særligt eksemplar af alle hans indberetninger om den forestående besættelse »er bragt i sikkerhed«, og på Dahlerups spørgsmål om, hvor længe man kunne regne med, at et eksemplar af disse papirer ville kunne findes i udenrigsministeriets arkiv, fik han det overraskende svar af Zahle:

»Jeg forlader mig heller ikke på det. Jeg har sørget for, at et eksemplar af disse indberetninger er bragt i sikkerhed et andet sted«*).

Jefsen Christensen kom til Munch samme dag og spurgte, om rygterne var rigtige vedrørende en forhåndsftale? Han sagde endvidere, at de tyske tilsagn havde været sikrere, hvis det havde været aftalt i forvejen.

Der var altså vægtige fortalere for, at det var bedre, om man havde ordnet det hele med tyskerne som en strategisk

*) Under et ophold i København kort før sin død lettede Zahle sin samvittighed overfor en ven – en kendt mand – ved at udtale sig privat om sine advarsler. Udenom de sædvanlige kanaler havde han meldt dag og time, når tyskerne kunne ventes.

Min hjemmelsmand bemyndiger mig ikke til at offentliggøre indholdet af den under samtalen nedskrevne beretning. Broholm arkiv.

nødvendighed, frem for at give det udseende af en overrumpling.

England havde også stillet os frit, bl.a. gennem Churchills tale i 1939, hvor han sagde, at Danmark måtte ordne sine forhold, som vi bedst kunne det.

Hellere forhandling end overrumpling.

Det var af indenrigspolitiske grunde, at vi trods alt besluttede os til at kæmpe en tid. Der var jo ofret mange hundrede millioner på vort forsvar, som nu viste sig at være helt værdiløst, og hertil kom folketingets vedtagelse 19. januar 1940, at vi ville forsvare os.

Det blev betragtet som billigst at etablere et skinforsvar i Sønderjylland, selv om det ikke kunne blive ublodigt.

I samme retning går faktisk *Christmas Møllers* førnævnte brev af 18. maj 1940, hvori det hævdes, at aftalen »kun utilstrækkeligt er blevet overholdt af den danske regering, og den skulle – således siges det – ved sin utilstrækkelige beherskelse af situationen have løst *den tyske regering fra dens tilsagn om Danmarks suverænitet og uafhængighed, der havde til forudsætning, at modstand ikke blev ydet mod den tyske militære indmarch.*«

Som det ses, er det fleres opfattelse, at man skulle have ordnet sig med tyskerne ved forhandling om landets besættelse. Man har med urette gjort det til en højforræderisag, hvis sådanne forhandlinger har fundet sted, mens man snarere kan bebrejde regeringen, at den lod besættelsen ske ved den klodsede overrumpling, som ingen tror på.

Ved en forhåndsordning tyder en del på, at tyske baser i Nordjylland kunne have været accepteret som en løsning, således som det oprindeligt var planlagt af den tyske værnemagt.

Var det en drøm?

Det følgende er et forsøg på at finde et digterisk udtryk for den sorg og harme, man følte ved, at illusionen om vor folkelige selvhævdelse helt skulle svigtes, da tyskerne i løbet af et par timer besatte Danmark. Det gjorde ondt værre, at man i stedet for straks at erkende situationen, som den var, forsøgte at give forklaringer, som ingen troede på.

Man må forestille sig, at GRUNTVIG – vor gamle skjald – i Danmarks skæbnetime ikke kan finde hvile, men rører på sig i sin gravhøj i parken på GAMMEL KØGEGAARD.

Det går ham dog ligesom HOLGER DANSKE: At han har sovet for længe og ikke rigtig kan komme igang. Han sammenblander minderne fra slaget på Reden den 2. april 1801 med det, som nu er ved at foregå. Han mener at se nogle skibe – måske en flåde – på vej mod Danmark og undrer sig over, at man ikke forsvarer sig. Nu tager han ordet med noget af sin gamle kraft. Forhåbentlig mener læseren det samme.

Var det en drøm?

At Gruntvig sov roligt, må tro, hvem der vil,
han havde onde drømme den 9. april.

Hvad er det, som truer og røver mig min fred?
Noget ondt er på vandring, noget frygteligt i skred.
Jeg tror, der gik et hundred år-tiden jeg sanser ej; –
men jætterne rådslår: Der er skibe på vej!

Er det Nelson? Nej, denne gang fra syd er der bud.
Når falde det? Det nøler – det befriende skud?
Aah nej! De sejler videre, nu myldrer folk i land!
Lad budstikken løbe – sæt bavnerne i brand!
Og videre mod Norge – henover Nordens lig –
Hvorfor skyder de dog ikke? Pas på! Aah – der er sviig!

Og tusmørke tale ved rigsdagens bord,
nedrullede gardiner – forblommede ord:

»Slet ingen grund til ængstelse – det hele er sket –
Admiralen var dernede – rapporten har I set:
At kæmpe! Kan det nytte? Kun hvis nogen har lyst!
De fæstede den sorte ørn med stjerne på hans bryst.
Lidt rumleri ved grænsen bliver ikke påtalt,
men sænke deres skibe – ville koste os alt.«

Og Topsøe Jensen, Middelgrundens tapre kommandant –
til at fjerne i går aftes et påskud man fandt.
Interimchef Langhorn, som blev sat i hans sted,
garanteres endnu aldrig har gjort en kat fortræd –

Det gnistrer fra forterne, vi stilling tage må!
Nu ringer det fra grænsen, læg hel're røret på.

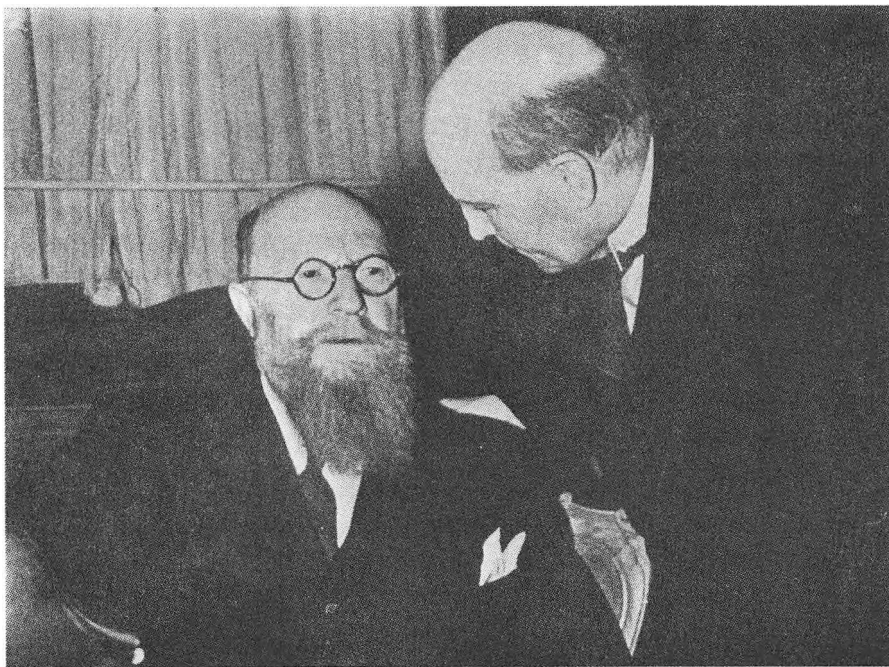
Den tale var ikke for Stauning tilpas:
Han fandt den uværdig. Nu hører vi hans bas:
»FORSVARE OS SKAL VI – BLOT HOLDE ET DØGN,
HVAD JEG LOVEDE KONGEN,
SKAL IKKE BLIVE LØGN,
DET YDERSTE BEREDSKAB VI AFTALER JO,
MANDSKABET VENTER BARE?
HVER MAND ER DANMARK TRO.«

»Tys Stauning – tal forsigtigt, til at kæmpe er ej tid,
den militære sagskundskab har gransket det med flid.
Den bedste foranstaltning i en så alvorlig stund:
Alsing!
ET SOVEPULVER TIL NORDENS LÆNKEHUND!«

Min skildring af den 8. april er som nævnt kun et billede. Der var intet møde på rigsdagen den nat. Alsing Andersen tilbragte natten i forsvarsministeriet, Munch og Stauning i deres hjem, men digtet er vel nogenlunde udtryk for følelserne i det danske folk på det tidspunkt. Man forstod ikke, at forsvaret af det afrustedede land måtte opgives, da det ikke kunne føre til andet end Københavns ødelæggelse på nogle få timer. Forhåndsforhandlingerne kan vi godt stryge af historieskrivningen, men samtidig erkende, at overgivelsen af landet skete efter forudviden og planmæssigt.

Rostockmødet i ny belysning

Når rygterne om forhåndsftaler har fået en så umådelig udbredelse og hærget vort offentlige liv gennem mere end 25 år, skyldes det først og fremmest, at regeringens forklaringer om besættelsen var helt utroværdige, og dertil kommer, at den parlamentariske kommission gjorde den fejl længst muligt at forsøge at skjule, at der var indgået beretninger om forhåndsftaler, som normalt måtte føre til en undersøgelse og blive genstand for afhøringer.

P. Munch i forhandling med Stauning om besættelsen.

Munch havde intet alibi for søndag den 17. marts 1940. Kan det tænkes, at han som aflastning for sine mange bekymringer har foretaget en søndagsudflugt?

Blandt de mange rygter, der har verseret, er man altid gået ud fra, at det måtte dreje sig om højpolitiske forhandlinger. Et andet forlydende har dog villet vide, at rejsen, hvis den har fundet sted, *slet ikke havde politisk formål*. Hvis Munch i et sådant tilfælde samtidig havde truffet fremstående tyskere, og talen er faldet på Danmarks anliggender, er det kun naturligt og forsvarligt, om han har givet udtryk for sit standpunkt, som var kendt både her og i Tyskland, nemlig at vi hverken ville eller kunne forsvare os. Men hvis rejsen har fundet sted, måtte den under alle omstændigheder ikke erkendes, mente man, da den utvivlsomt ville blive mistydet.

Man erindrer *J. C. Christensens dementi af Lützens forhandlinger* med den tyske generalstab, og at Brandes hævdede, at han var nødt til at lyve i sagen om salget af de vestindiske øer.

Erklæringer af den art må ikke tages alt for alvorligt.

Munchs egen fremstilling. Han har intet alibi.

Munchs egen fremstilling af begivenhederne findes i hans Optegnelser (Munch II) og lyder således:

»I går tirsdag telefoneredes der til mig fra rigsdagens bureau, om jeg samme dag kunne komme ind til en samtale med formanden og næstformanden i den parlamentariske kommission kl. 14.

Holm viste mig en skrivelse fra Hartel, som justitsministeren havde oversendt til kommissionen. Den gik ud på, at jeg den 17. marts 1940 skulle have haft en samtale med *Himmeler i Rostock*. I kommissionen var man klar over, at det var det rene opspind, men man havde ikke villet bede mig komme til et møde i kommissionen, da det hele jo ville gå ind i det

stenografiske referat, og man ønskede ikke, at det måtte komme til offentligheden – – – man kunne aldrig vide, om en eller anden i udlandet kunne finde på at lave sensation herom.

Rasmus Hansen spurgte, om jeg havde ført dagbog, der kunne vise, hvor jeg var den dag. Jeg svarede, at det havde jeg ikke.«

Det var Munchs forklaring, men der gik to år, før denne Munchs første forklaring blev indført i den parlamentariske kommissions bøger, *og uden min indgriben var der muligvis ikke sket mere i denne sag.*

Erik Scavenius som vidne.

Erik Scavenius afløste Munch som udenrigsminister og kan ikke have været uvidende om alt for mange statshemmeligheder fra sin forgængers tid.

På forespørgsel, om der havde været et Rostockmøde, svarede han: »Det er ganske utænkeligt.«

Formodentlig mente han, at der ikke var nogen mulighed for bemyndigelse for Munch til at afslutte en aftale om Danmarks stilling ved en tysk indmarch. *Derimod ville han ikke benægte Munchs rejse med ukendt formål.*

Om formålet med en sådan eventuel rejse verserede der mange rygter, der iblandt også noget om, at vor guldbeholdning skulle bringes i sikkerhed, men dette kan dementeres. Munch havde ikke guld med i sin week-end kuffert.

ERIK SCAVENIUS stod i sine sidste år HARALD BERGSTEDT ret nær. Jeg er i besiddelse af kopi af et brev af 8/9 1957 fra Bergstedt til Scavenius, indeholdende referat fra et møde hos GUDMUND HATT. Ifølge dette referat havde Scavenius under mødet givet den også tilstedeværende *redaktør FREDE JORDAN tilladelse til at offentliggøre den af Scavenius fremsatte teori, at Munch faktisk havde været på rejse i*

privat anliggende. (Jordan i bladet REVISION den 1. juli og 1. august 1956).

Scavenius' erklæring er afgivet i nærværelse af 5 vidner der imellem fhv. justitsminister Svenning Rytter. Begge Jordans artikler er godkendt af Scavenius, før de blev trykt.

Sidstnævnte hævder, at der ikke kan have været forhandlinger, men hans teori går ud på, at Munch af bestemte private årsager har været i Rostock og muligvis har talt med Himmler.

»Vi forstår allesammen Deres vanskeligheder, kære Scavenius«, skriver Bergstedt. »Ligesom en kirkemand i ornat må holde sig til de officielle »sandheder« og kun i hverdagstøjet tør lufte sin private viden »under fire øjne«, således må også diplomaten gang på gang balancere mellem den officielle viden og sin virkelige viden.

Fejl og mangler kan jeg have nok af, men redelig har jeg altid været. Det var derfor, jeg så spontant protesterede den aften hos Hatt, den 23. september 1956, da De lidt ærgerlig udbrød: »Vi lyver jo allesammen«.

Der er sikkert kun få, som i dag erindrer, at Scavenius ikke ville nægte GALSTER en vis imødekommenhed, da han stod for at blive dømt for bagvaskelse. I et brev til Galster antyder Scavenius, at Munch havde været i Tyskland, men i privat anledning, *hvilket kom frem i bladene*. Henvisende hertil skrev jeg den 26. september 1957 til Scavenius og tilbød at bevise hans teori »med fuldgyldige erklæringer« – altså ikke om forhåndsftaler, men om Munchs rejse.

Gustav Meissner tillader mig at offentliggøre hans viden herom.

Den af Scavenius fremsatte antagelse, at Munch havde været på rejse på det pågældende tidspunkt – en privat rejse uden

politisk formål – deles af et af de bedst orienterede medlemmer af den tyske legation, GUSTAV MEISSNER.

I et brev til mig af 7. september 1971 skriver Meissner: »Hvad angår udenrigsminister Munchs rejse til Rostock, erindrer jeg tydeligt i overensstemmelse med Deres opfattelse, at gesandt v. Renthe-Fink under interneringstiden engang har fortalt mig, at *Munchs rejse virkelig intet havde med politik at gøre, men var af ren privat natur.* Det var på det tidspunkt, da de for Munch så alvorlige rygter var kommet frem. Jeg har intet imod, at De benytter dette i Deres bog.«

Kommentar: Når Renthe-Fink har sagt, at rejsen var privat, er rejsen givet en kendsgerning.

I et brev af 18. oktober 1971 fra Meissner har jeg dernæst fået bemyndigelse til at offentliggøre indholdet af et af Meissner efter befrielsen udarbejdet memorandum, betegnet »Ikke-angrebspagten«. *Meissner har påny gennemset dette memorandum og sendt mig det tilbage med få sproglige rettelser.*

Inkognitopas under navnet Petersen.

Jeg gengiver indholdet, såvidt angår Rostockmødet: »Dagen den 17. marts 1940 har været omgivet af mystik, da mødet MUNCH/HIMMLER skulle have fundet sted, idet Munch faktisk ikke synes at have opholdt sig i Danmark den dag. Gesandt v. Renthe-Fink har stillet sig uvidende i denne sag, og førende gesandtskabsmedlemmer har nægtet at vide noget om Rostockmødet, skønt det jo havde været en ikke overskuelig politisk fordel, om det virkelig havde fundet sted, men mere orienterede gesandtsskabsmedlemmer mener dog at erindre, at Munch på den tid havde bekymringer.«

»Der var en menneskelig hemmelighed mellem Munch og friherre v. Renthe-Fink, altså noget, som ikke havde at gøre

med funktionerne mellem en dansk udenrigsminister og en tysk gesandt. Det gjaldt *kun om at få viseret et pas på det neutrale inkognitonavn »Petersen« for på den måde at muliggøre en privat rejse til Tyskland.*«

»At man behøvede dette hemmelighedskræmmeri (geheimnisteuerei) er klart, da den danske udenrigsminister ved en tysklandsrejse, ligegyldigt hvordan han motiverede den, ville vække mistanke hos de allierede.«

De i afhandlingen antydede årsager til Munchs bekymringer mener jeg ikke at måtte oplyse af hensyn til endnu levende privatpersoner – på samme måde som UDGIVERSELSKABET for sit vedkommende tager forbehold overfor indiskretion.

Kan vi komme til enighed?

Kan der slås en handel af på følgende grundlag: Ingen landsmænd må i fremtiden kalde hinanden landsforrædere, når man har handlet efter sin overbevisning og slet ikke, hvis der føres bevis for, at man har gavnet vort land.

Det gælder både Munch og Frits Clausen, hver på sin måde. Nedrustningen var godkendt af et stort flertal i folket, og det kan ikke bebrejdes de ansvarlige, at væbnet modstand på forhånd var opgivet. Det måtte være en pligt at drage omsorg for, at den uundgåelige besættelse skete med så få ofre som muligt. Det var regeringens »forbandede pligt« at tage følgerne af, at landet var nedrustet. Under folketingsdebatten i 1955 om, hvorvidt der skulle rejses tiltale mod nogle politikere for deres forhold under besættelsen, mente *Poul Møller og Tesdorph*, at der burde være rejst sigtelse, hvis ikke der var forløbet så lang tid med undersøgelsen.

Den forhenværende justitsminister *Knud Thestrup* mente nok, at der kunne bebrejdes forsvarsminister *Alsing Andersen*

et eller andet, men »at det jo ikke er strafbart efter dansk ret at føre en forkert politik.«

I et demokratisk land er der for at føre en forkert politik kun et politisk ansvar. Dette standpunkt må formentlig kunne tiltrædes af os alle. Kravet om at vi skulle kæmpe et par timer, var bare en efterrationalisering fra frihedskæmpernes side, blot med den forskel i situationen på de to tidspunkter, at modstandskampen først tog fart, da Tyskland var så godt som slået, mens vi – konge og regering – i 1940 stod overfor presset af en almægtig europæisk magt, men når politikerne, som Thestrup ønskede det, skal kunne handle frit indenfor deres beføjelser uden risiko for rigsretsanklage, så må det tilføjes, at *grundloven må respekteres*.

Hvilken anden garanti har vi almindelige mennesker mod magtmisbrug fra myndighedernes side – beskyttelse for liv og ejendom – end netop forfatningen?

Derfor kan det heller ikke frafalde, at *frikorpsets* officerer og andre, der har kæmpet på østfronten, får den pension, som regeringen havde tilsikret dem. Der er her blevet begået et klart grundlovsbrud, ligesom fragåelsen af regeringens løfter overfor frontkæmperne var direkte uhæderlig.

Det må også nu være slut med påstanden om, at ministrene under besættelsen ikke mente, hvad de sagde i deres officielle erklæringer, og »modparten« – vort politiske system, de autoriserede historieskrivere og pressen må erkende, at *man vidste dag og time, når tyskerne ville komme*, og at vi – regering og militærledelsen – havde vedtaget ikke at kæmpe.

Når forfatteren af dette skrift føler sig autoriseret til at optræde som kontrakt-partner i en aftale om rigtigere historiefremstilling, henvises til, at *Rostocksagen og modpartens fortvivlede*

forsøg på bortforklaring, på min foranledning blev inddraget som politisk baggrund under forsvaret i Sehestedsagen).*

Hvis dørene på forhånd var lukket op for den tyske besættelse, så kunne man ikke bebrejde mig mine forhandlinger, som førte til heldige resultater. Det håb nærer jeg, at i hvert tilfælde nogle vil erkende under læsningen af denne fremstilling. Et sammendrag findes på side 206.

Der var kort efter besættelsen nogle rygter om forhåndsaftaler, der vel oprindeligt kom fra Bent Holsteins særlige viden gennem hans gode forbindelser, og de gik videre i Christmas Møllers førnævnte breve til Munch, men man kendte end ikke stedet for det påståede møde, og det hele var så løst underbygget, at man i den parlamentariske kommission med føje mente, at sagen kunne ties ihjel. Bent Holstein fik man livet af i en opsamlingslejr på Hendriksholm skole. Enkelthederne herom kan man læse bl. a. i Valdemar Thomsens og Bergstedts bøger.

Jeg går til modangreb.

Man havde sat mig i fængsel og ville konfiskere min formue. På sidstnævnte punkt var den tilbagevirkende lov i strid med grundloven, og som dansk borger måtte jeg sætte mig op mod uretten både på egne og andres vegne.

Jeg så som i en slags »vision«, at gennem retsvæsenet kunne man ikke komme frem. Det havde politikerne lagt hånden på, men offentligheden måtte kunne råbes op. Der måtte være en makaber hemmelighed bag den måde, hvorpå Danmark blev besat.

Når de virkelig skyldige kom frem i søgelyset, ville hele udrensningen falde som et korthus, både anklagen mod mig og de andre sager af politisk art. Det var gennem forhåndsaf-

*) MOGENS GLISTRUP siger: »Den eneste rets beskyttelse, jeg kan forvente, er den urgamle: Offentlighedens.«

lerne, at sagen måtte vindes. Selv frihedsbladet »Information« ville ikke gå af vejen for at lufte en landsomfattende skandale.

Der blev intet sparet under retssagen af den udmærkede forsvarer POUL G. COHN for at føre bevis for vor viden om besættelsen. *Cohn var den første, der nævnte ordet Rostock i den parlamentariske kommission den 14. august 1947.*

»Da jeg var syg, kom dette frem til kommissionen om det ulyksalige Rostockmøde den 17. marts – ja, og jeg havde intet at gøre med, at det kom videre, men jeg har grund til at tro, at *det var nogle fjer, der er blevet til hønen*«, og han sluttede sin tale således: »Jeg bærer brigademærket. Jeg var Danmarks ældste soldat, men der er noget, der hedder ret.«

Ejendommeligt nok er det *to danske af jødisk afstamning*, Cohn og højesteretssagfører Henriques, som mest modigt og uforbeholdent tog til orde imod retsuvæsenet).

Jeg skyede i 15 år ingen anstrengelse for at få det hele afklaret. Det lykkedes ikke under retssagen, fordi ethvert krav om vidneførsel strandede på domstolene.

Den 4. november 1946 sendte jeg skriftlig henvendelse til den parlamentariske kommission og tilbød at anvise vidner, der »ganske nøje kan berette om omfanget af den underretning, den danske regering havde fået i tiden forud for besættelsen.«

Denne henvendelse var livsfarlig, hvis kommissionen skulle gennemføre sin fortielsespolitik. Man henlagde sagen, og under min personlige henvendelse til kommissionens formand i april 1950 hævdede man, at skrivelsen aldrig var modtaget. I byretten og landsretten afslog man min vidneførsel under henvisning til den parlamentariske kommission – altså en ren svikmølle.

*) »Vi kan ikke finde os i, at de folk, der har handlet efter regeringens bestemte standpunkt, nu bagefter skal stemples som landsforrædere. Vi lever i et juridisk galehus.«

Jeg udsender en bog fra fængslet.

Det lykkedes mig i 1946 at få en bog ud: »Sandheden om den 9. april«, som svenskerne offentliggjorde med titlen: »Danmark öppnar portarna.«

Det var iøvrigt ublide arbejdsforhold i fængslerne dengang. Harald Bergstedt fortæller derom i sit skrift »Før revisionen«:

»Mange af os blev skudt bl.a. Gudmundur Kamban, andre døde i fængslerne, Bent Holstein, Frits Clausen m.fl. – og andre græmmede sig ihjel under forfølgelserne, Knutsen, Knud Bach, Thune Jacobsen, Borberg, Knud Nordentoft m.fl.

Alle, i massevis, blev fradømt ære, gods og borgerrettigheder – afskåret og udelukket fra offentligheden som ikke eksisterende, og det var kun meget få af os, som Sehested og Olesen, hvis stemmer i længden kunne trænge frem til offentligheden påny.«

Bergstedt havde en cellekammerat, der ikke ville »tilstå« og havde fået pupillerne brændt med cigaretter. Han havde også fået øret revet af, så det hele måtte bortamputeres – – –

I min besiddelse findes en beretning fra en dødsdømt, *William Møller Rasmussen*, der skildrer, hvorledes han to dage i træk var blevet tortureret til at afgive en tilståelse på opfordring af to kendte københavnere, hvoraf den ene beklædte retten. Han holdt ud. Man forstår ikke hvordan, men blev alligevel henrettet.

Fyens Tidende skriver om *Mogens Fog*, at han udholdt en hård tortur. Det er ikke rigtigt. Han blev fri for personlig overlast og fik et nogenlunde behageligt ophold hos tyskerne, efter at man havde talt sig til rette.

Der foreligger en beskrivelse fra hipomanden *Ib Birkedahl Hansen* om, hvorledes det var gået til fra det øjeblik, da Fog blev indbragt på SHELLHUSET. Denne beretning kan dog næppe have offentlighedens interesse og forbigås, særlig da Mogens Fog engang i fjernsynet var hæderlig nok til at hævde,

at ingen kunne undgå at blive knækket af tortur, og at blot udsigten hertil i næsten alle tilfælde bragte munden på gлед.

Den store norske sonetdiger, KRISTEN GUNDELACH, der ligeledes blev ramt af udrensningen, skriver til sin forhenværende veninde, som nu igen ønsker at optage forbindelsen med den kendte og højt skattede kunstner:

Forsonlighed, – ja vist, men ikke glem,
– før du, med sirup-søde ord bedærer –
at gengi os de mange livets vårer, –
dem som I stjal, tryl tabte dage frem!

Og retsopgørets ofre, hvad med dem?
Kan frisk blod gydes i de dræbtes årer,
og hvad med hustruers og mødres tårer,
de knuste lykkes, ødelagte hjem?

Harald Bergstedt er blevet udrensningsperiodens historiker, og hans »Sange fra gitteret« er allerede litteratur.

Hverken Danmark eller Norge kan melde hus forbi, når det gælder forbrydelser, begået i de tilbagevirkende straffeloves atmosfære mod hidtil ustraffede personer.

»Fra utrykte kilder.«

Først i 1951 kunne stoffet samles i en bog af A. Olesen med en formgivning, indhold og dokumentation, som ikke var mig ubekendt.

Her blev regeringen direkte sigtet for at have kendt landets besættelse inden 9. april 1940. Man nåede ikke at beslaglægge bogen, da indholdet allerede var nået ud i pressen. Man kunne ikke længere undgå en undersøgelse for åbent tæppe, og nu gik det slag i slag:

Den parlamentariske kommission måtte gøre noget alvorligt ved sagen.

Der blev nedsat en kommissionsdomstol til at undersøge aftalerne under ledelse af civildommer Elias Olrik og med Hans Hækkerup som forhørsleder.

Beretning til statsministeren fra »Udvalget til gennemgang af afdøde udenrigsminister Munchs efterladte papirer og endelig kom:

Galstersagen.

Samtale med Aksel Møller, der ikke mener, at folk vil tro sandheden.

Oppositionen ville forlange et undersøgelsesudvalg angående Munchs dagbog: Om der var et møde mellem Himmler og Munch i Rostock?

Jeg opsøgte Aksel Møller den 7. januar 1958 og foreslog, at man indrømmede, at Munchs rejse havde fundet sted, men at det ikke havde med politik at gøre, hvorved man mulig kunne spare at appellere Galstersagen til Vestre landsret.

Efter en udførlig og oplysende meningsudveksling fremkom følgende bemærkning fra Aksel Møller:

»Hvis Munch har været dernede, så er der ingen, der vil tro, at de ikke har talt politik.«

Dernæst kom man ind på, at der var udstedt *inkognitopas* til Munch, som jeg allerede dengang kendte. Samtalen med Aksel Møller blev nedskrevet udførligt straks efter, at den havde fundet sted og er bevaret.

I Norge vakte afsløringerne umådelig opsigt. Man mente nu at kunne forstå, hvorfor tyskerne var kommet så hurtigt til Norge, og P. HARSEM skrev i sin bog »UTROLIGT, MEN SANDT«:

»Skulle påstanden om Rostockmødet blive bekræftet, spillede de danske politikere et langt farligere spil end det, QUISLING er blevet dømt og skudt for.«

Det var den norske reaktion. Jeg havde bidt fra mig. Det var muligvis taktløst at sætte sig op mod de mægtige, men det slog igennem. I et fransk menageri stod der på et af burene: »Dette dyr er meget ondskabsfuldt. Det forsvarer sig, hvis det angribes«. (Cet animal est très méchant, quand on l'attaque, il se defend!).

Højesteretskendelse tilsidesættes.

Forsøgene på fra det offentlige side at modbevise historiske kendsgerninger førte til en stadig dybere mistillid til retsvæsenet som et redskab i politisk tjeneste. Jo mere man søgte at slukke ilden, des værre osede den.

Som forhørsleder drev *Hans Hækkerup* samtidig propaganda i bladene for sit standpunkt, støttet af oplysninger fra kommissionens lukkede møder, skønt det ved en kendelse af Højesteret var fastslået, at dørene skulle være lukkede.

Der blev indgivet anmeldelse til justitsministeren om sagen, og Hans Hækkerup tilstod frimodigt at være årsag til »utæthederne«. Jeg opsøgte så den daværende *justitsminister Helga Petersen* i ministeriet og spurgte, hvad der kunne gøres i anledning af den erkendte lovovertrædelse?

Justitsministeren svarede overbærende:

»Der er ikke noget her i landet, der er fortroligt. Hver gang en sag forlader dette skrivebord, kender hele København indholdet kort efter.«

Jeg måtte trække mig tilbage med uforrettet sag, men så meget klogere. Sammenholdet nåede til toppen.

Der fulgte et officielt svar fra justitsministeren af 11. marts 1952: »Ved sagens tilbagesendelse hertil har rigsadvokaten ind-

stillet, at der ikke foretages videre i sagen fra anklagemyndighedens side. Justitsministeriet har tiltrådt denne indstilling.

Helga Petersen/ sign Ludvigsen.«

Ved en anden lejlighed var HELGA PEDERSEN mere frisk. Efter at Galster havde fået 16 måneders fængsel for bagvaskelse, hævdede bladet SOCIALDEMOKRATEN, at det dermed var fastslået, at der intet Rostockmøde havde fundet sted, og da redaktør A. OLESEN blev ved at gentage sin opfattelse af Munchs rejse, forlangte man, at der skulle rejses tiltale. Hertil svarede Helga Petersen – INFORMATION fra 29. marts:

»At man hellere – altså i et helt slægtled – bør tolerere »bagvaskelsen«, indtil den dør ud i få og små blade – i stedet for at påkalde hele nationens opmærksomhed ved en offentlig retssag«. Helga Petersen tilføjede ved en anden lejlighed, at hun ikke ville rejse en sådan sag, *fordi man risikerede at tabe den*.

Spørgsmålet kan måske blive aktuelt igen: Jeg hævder, at Munch var i Rostock den 17. marts 1940!

Munch rejste uden politisk formål.

Der er endnu en grund, hvorfor jeg kunne finde tilskyndelse til en dyst med de offentlige historieskrivere og med den kreds herhjemme, der føler sig forpligtede som arvtagere til de seneste årtiers danmarkshistorie, nemlig denne: At jeg i dag er den eneste *udenforstående*, der kendte de begivenheder, man efterhånden sammenfatter under begrebet »Rostockmødet«.

DOKUMENTATION

- I I skrivelse af 7. maj 1953 til den parlamentariske kommission.
- II Bilag I – Skrivelse af 31. oktober 1951 til justitsministeren.
- III Underbilag a) Skrivelse af 31. august 1951 til kommissionsdomstolen.
- IV Underbilag b) Artikel i INFORMATION af 25. september 1951.
- V Bilag II Skrivelse af 11. marts 1952 fra justitsministeriet.
- VI Bilag III Skrivelse af 28. februar 1953 til justitsministeren.

Folk siger om rygterne: »selvfølgelig har det fundet sted, men det får aldrig lov at komme frem«. Sagen må imidlertid ikke begraves med denne tarvelige og fejge begrundelse, særlig da der intet skete i Rostock, som ikke kan forsvares.

På det tidspunkt, hvor baggrunden for Munchs rejse var mig bekendt, var der stilhed i nogle år. Det havde været en billig form for oprejsning at skrive: »Nyt fra Rostockmødet« – med forsider i mange blade.

Et eller andet advarede mig dog mod at tage ansvaret for et sådant skridt, som ville blamere det offentlige straks efter, at man havde slået Galster ned. Selv om man er blevet fornærmet, må man ikke skade sit land, som er både ens far og mor.

Marsk Stig-myten falder mig ind: Heises og Chr. Richardts »Drot og Marsk« og Ingemanns »Kong Erik og de fredløse«: Om kongens tro tjener Marsk Stig, som der blev gjort uret imod, og som tog sig selv til rette: »Marsk Stig haver blodig dåd fuldbragt, som aldrig vil gange af minde«.

Det personlige drama kender vi kun fra folkevisen. Kongen havde forført Marskens unge hustru, men stormagtsopgøret er blevet historie. Marsk Stig hærgede de danske kyster i forståelse med den norske konge. Landet kom i våde. Marsken blev fredløs, også efter sin død, så man måtte skjule hans grav.

Harald Bergstedt siger det på sin egen måde. Vor afholdte folkedigter blev bagvasket og ruineret, men undgik at føle bitterhed. Forsonet med sin skæbne skrev han med sin utrolig fabulerende evne kort før sin død »Lille mor Danmark«:

Lille mor Danmark, du er nu så sød,
tør jeg vove at nærme mig nu?
Om så du er vred – nej, så pinende død!
Der er ingen i verden som du!

De fornemme freuer er fanden i vold.
Det er dem, der forvildet dig. Ja!
Men selv om din ildrager ramte min knold . . .
Du er sød – du er yndig endda!

Den, der har sat lunten til hele Rostock-postyret, er vel den nærmeste til igen at rede trådene ud og rense Munchs minde. Foreløbig kan det bevises, at Munchs rejse ikke havde politisk formål af nogen art. Har offentligheden krav på mere? PRIVAT ER PRIVAT.

Da vi nu kender den virkelige historie om Munchs rejse, som slet ikke har den betydning, rygterne har villet tillægge den, skulle berigtigelsen dog gerne indkøres i de bøger om besættelsen, der omhandler forhåndsftaler.

Sehested-sagen

Han var ækel i sin almagt
og billig i sin spot,
og retsgudinden hulkede
på magtens skafot.
(af digtsamlingen »Før Ragnarok)

Af egentlig politiske processer her i landet har der kun været forholdsvis få: Sagerne mod ULFELDT, GRIFFENFELD og STRUENSE, mod finansmanden de Coninck efter Københavns bombardement 1807 samt mod Anders Sandøe Ørsted, I. C. Christensen og Berg. De Coninck blev tiltalt for højforræderi med påstand om dødsstraf, men blev fuldstændig frifundet, men han døde af sorg over, hvordan hans landsmænd havde optrådt mod ham. Således gik det også generaldirektør Peter Knutzen, der græmmede sig ihjel over sine landsmænds uretfærdighed.

Det er ikke meningen med denne fremstilling at uddybe spørgsmålet om udrensningens forsvarlighed, set fra et juridisk synspunkt, men dette, at man særlig i denne sag søgte at kriminalisere politiske handlinger og fremkaldte myter, som i nogen grad vil binde historieskrivningen, hvis de ikke bliver imødegået. Man blev afskåret fra at føre historiske og politiske beviser. Hvad der vedrørte ministrene eller Højgaardgruppen blev henvist til den parlamentariske kommission. Historiebøgerne har hidtil tjenstvillig sluttet op om udrensningsdommene. Ved at *mørklægge de pågældende begivenheder* har vi fået huller i vor viden om besættelsestiden.

Når læseren muligvis kan finde interesse i det følgende, er det bl.a. fordi Sehestedsagen udviklede sig dramatisk, da to af de fhv. ministre SCAVENIUS og HARALD PETERSEN stod overfor hinanden som vidner i landsretten med uhjælpelig modstridende forklaringer, hvoraf den ene måtte være urigtig. Forsøget på at fastholde urigtige beskyldninger mandede tilsidst ud i en anklage for urigtig vidneforklaring. Side 177.

Forsøg på en Quisling-sag.

Det var besluttet af den kreds, der bestemte udrensningen, at vi skulle have en Quislingsag, og jeg fik æren af at agere hovedperson, og her behøvede man at opstille højforræderiske anklager – begåelse af handlinger, der med baggrund af personer som Ulfeldt og Giffenfeld måtte bedømmes som højforræderi. Dette lykkedes kun ved byretsdommen, medens alle de alvorlige ting faldt bort i landsretten og det, der blev tilbage at dømme for, var nærmest parodisk – et eksempel: Der dømtes for følgende forbrydelse: »Forsøg på forhandling med tyskerne om frugtpriser – lovens § 13« (2 års fængsel).

Da anklagen i sin tid blev rejst mod samtlige medlemmer af L.S.-gruppen, der imellem fire folketingsmænd, hævdede anklagemyndighedens repræsentant over for pressen, at »Sehested-sagen« var den største i Danmarks historie – mere omfattende end sagen mod Griffenfeld.«

Den tog i alt fald tid. Alene de offentlige retsmøder i byretten og i landsretten strakte sig over sammenlagt 13 måneder, fordelt over fire år, hvilket vel næppe er sket i nogen retssag før eller siden.

Man skulle, som nævnt, have en QUISLING-SAG SOM LYNAFLEDER MOD DET, DER BELASTEDE POLITIKERNE OG Højgaardgruppen; alt dette fik man efterhånden listet ind under den parlamentariske kommissions beskyttende vinger. Sagen trak så længe ud, fordi man stadig håbede fra

udlandet (Tyskland og Norge) at få beviser for højforræderi. Den fik man aldrig.

Justitsministeren ønsker dødsstraf.

Sehestedsagen blev indledt med, at den offentlige anklager N. A. Poulsen sammenkaldte pressen og forklarede som en kendsgerning, at L.S.-gruppens medlemmer i mange tilfælde havde gjort sig skyldig i højforræderi. Nogle af disse anklager var helt fantastiske.

»Forsøg på at styrte regeringen med Hitlers og Quislings hjælp«,

»25 dødsstrafsager i maj og juni«,

»Jørgen Sehested-gruppen kommer for den 7. maj. Hofjægermesteren kræves dømt til døden for landsforræderi«. (»Socialdemokraten«, den 17. april 1946).

Der var møde hos justitsminister Elmquist, hvor det skulle vedtages, hvilken påstand om straf anklagemyndigheden skulle nedlægge i sagen. Til stede var også rigsadvokat Pihl og N. A. Poulsen. Justitsministeren forlangte påstand om dødsstraf, hvilket rigsadvokaten tiltrådte, men denne gang kunne politiadvokaten ikke følge sine overordnede. Han sagde:

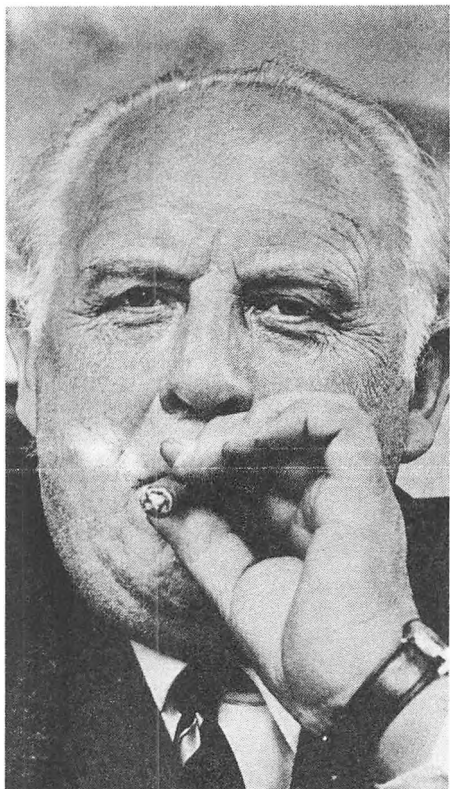
»Der er ingen hjemmel i loven – heller ikke i den tilbagevirkende lov – for en sådan påstand«. »Og desuden vil jeg ikke være til grin«.

Anklageren forsøgte i byretten at konstruere den beskyldning, at man havde forhandlet med tyskerne »om at vælte regeringen«, hvilket kunne henføres under den gamle straffelovs § 99, højforræderi. Dette gik byretsdommeren, Povl Hermann, med til i adskillige tilfælde, men dommer Lukas ville ikke gå så vidt – trods voldsom kritik i pressen.

Angående L.S.-erklæringen af 17. juni 1940 fastslog som nævnt såvel landsretten som højesteret, at der ikke havde været planer om statskup eller regeringsdannelse af nogen art i forbin-

delse med dette møde. Derimod fandt man, at det var en støtte til Tyskland at samle de tyskvenlige grupper og derved give dem større styrke (§ 16).

Retten har ikke villet erkende eller muligvis ikke forstået de gavnlige følger af L.S.-aktionen, bl.a. derved at regeringen blev drevet ind i samarbejdspolitikken efter at have optaget Scavenius som udenrigsminister. Side

N. A. Poulsen, politiadvokat, optrådte under retsoppgøret som anklager med næsten ubegrænset politisk baggrund.

Anklageren i sagen.

N. A. Poulsen er blevet en landskendt skikkelse og ikke uden grund. Fra at være skovhugger og tørvearbejder kæmpede han sig frem til en juridisk embedseksamen. Han betegnes nu

som »Danmarks skrappeste politiadvokat«. Foruden fra Sehested-sagen huskes han fra Badenhoff, Palsby- og Boss-sagerne. Under udrensningen blev han i de politiske sager en slags »generalprokurør« for regeringen. Han ser meget strengt på de store svindlere, der ruller med millionerne, men mildere på småforbrydere, hvis sager ofte henstilles til henlæggelse. Det fremgår af hans talrige interviews med dagspressen.

Det ville være ubetimeligt, om jeg nu dvælede ved de misbrug, der fandt sted under retssagen. Det er menneskeligt, at politikerne tog sig selv til rette, da det blev deres tur, fordi mine venner og jeg i nogle måneder under regeringens svaghedsperiode fik ordnet væsentlige opgaver i forhandling med tyskerne og i en vis kontakt med kongen, særlig da dette arbejde stort set var faldet heldigt ud. Stauning anerkendte allerede i juni 1940 i radioen sin påskønnelse af smørprisens forhøjelse, som man med sikkerhed tør tilskrive L.S. og mine forhandlinger med Renthe-Fink. I et brev til mig bedømte Erik Scavenius sagen således, at når jeg som udenforstående griber ind i landets udenrigspolitik, er det som at spille i lotteriet, og man må tage sin skæbne efter krigens udfald.

Der er heller ingen grund til at falde over anklageren, der ved sagens overtagelse udtalte til pressen, at der var lovet ham et stort embede, muligvis som landsdommer, når Sehested-sagen var bragt til afslutning. Det var, for at sige det med et mildt udtryk »bestilt arbejde«. Poulsen er ingen ringe mand, men han havde fået en urimelig stor fuldmagt. Han fortalte mig således, at han havde bemyndigelse til at arrestere, hvem han ville, også Scavenius og Thune Jacobsen.

Det var vel også den altfor store fuldmagt, der gav baggrund for, at han i sin procedure kunne tillade sig at overtræde de gældende retsplejeregler i vidt omfang, uden at nogen greb ind. Alle de påståede retsovertrædelser blev udførligt noteret op og indgivet som *kriminell-anmeldelse til justitsminister Elm-*

quist, brev af 23. oktober 1947: Poulsen sigtes her for overtrædelse af straffelovens §§ 154, 164, 147, 148 og 267 samt retsplejelovens § 1016, og det forlangtes, at anklageren udtrådte af sagen, indtil anmeldelsen var blevet undersøgt. Denne klage blev henlagt ubehandlet. For retshistorien vil denne redegørelse stå til rådighed som et tungtvejende dokument.

Hvis de retsforbrydelser, der blev begået under sagen – som er omfattet i min klage – var blevet taget til følge, måtte der idømmes mange flere års fængsel end de sølle 8 år, der blev tilmålt mig ved landsrettens dom. En afvejelse af, hvem der var mest skyldig i Sehested-sagen vil eftertidens jurister tage stilling til. Som allerede nævnt har pressen ønsket at udrensningsdommene kommer til behandling i de juridiske fakulteter.

I et fem-bindts værk »Norden under anden verdenskrig« skriver Niels Jørgensen og Ole Kiilerich om mine planer: At det var »mit brændende ønske ved hjælp af L.S. og de danske nazister og von Löw at blive dansk udenrigsminister«. De to nævnte forfattere var vistnok brave frihedskæmpere, der muligvis har virket med livet som indsats. De burde kunne forstå, at der også kan være andre, der gør et arbejde uden at vente fordel eller belønning. Jeg sad på min gamle slægts-ejendom og følte mig ikke bæret ved tanken om at blive minister. Den indflydelse, jeg i kortere perioder kunne udøve, beroede væsentligt på min uafhængighed af de politiske partier, sammenholdt med en hensynsløs udnyttelse af alle medbestemmende faktorer; både min fader og min farbroder havde været ministre i kortere tid, men de fik for lidt gennemført.

Allerede på et tidligt tidspunkt blev jeg klar over, at når det rigtig kneb, måtte det nødvendige arbejde foretages udenfor de politiske partier, der arbejdede for tungt og ubeslutsomt.

I 1930 ernes økonomiske krise og under besættelsens første måneder kom partierne til kort, og folk uden for partierne måtte gribe ind. Man ser, hvordan Stauning, da han klarede vor aller-

vanskeligste periode i forhandling med tyskerne, handlede uden tilslutning fra de politiske partier, ja, endog uden om sit eget parti.

Politiadvokaten i modvind.

I landsretten mødte N. A. Poulsen modgang, hvilket kulmine-rede, da retten pure frifandt de 3 folketingsmænd Jens Thom-sen, Valdemar Thomsen og Foged, men de blev rigtignok fulgt til døren med en kommentar til pressen, at »de frifundne dog allerede havde fået halvandet år i spjældet«.

N. A. Poulsen var ikke helt tilfreds med de tilbagevirkende love, og i et interview udtalte han sig uden begejstring om udrensningen. Det »kreperede« ham, at »man handlede efter en straffelov med tilbagevirkende kraft – vi skulle nok have gjort som nordmændene, fra hvis regering i London der blev sendt meddelelse om en kommende straffelov.«

Politiadvokatens rejse til Norge og Tyskland.

I Norge forsøgte man at finde det afgørende bevis for forræde-ri gennem min forhandling med Quisling, hvilket mislykkedes, men vi fik til gengæld en skildring af rejsen derop, som foregik i to politibiler, fyldt med mandskab:

»De var i Norge og traf Quisling – hvordan var han?«

»En stor personlighed, sammenlignet med vor egen Frits Clausen. Da jeg kom til Norge for at tale med Quisling, der sad i en celle på Akershus, sagde nordmændene:

»De får ikke et ord ud af ham og slet ikke i dag, hvor han venter at komme for retten og blive dødsdømt.«

Men jeg tog alligevel ud til Quisling. Jeg sad på hans senge-kant – den var hård – og jeg sagde:

»Hvad synes De om Frits Clausen?«

»Han var mig lidt buldret og lidt bråkig, men ellers var han flink nok.«

Mine rejser dengang førte mig også til Nürnberg, mens krigsforbryderprocessen stod på. Vi troede allesammen, at Göring var en stor tom tønde, men han kunne – overraskende for mig – svare for sig, ja, han var faktisk den mest intelligente af alle dem, der sad på anklagebænkene.«

Angående vagtmænd og frikorpsfolk siger N. A. Poulsen, at de var dårligt udrustede, og at de nok med en vis ret kunne henvise til, at »regeringen har sagt, at vi skal hjælpe tyskerne«. Jo, det troede de . . . , og det er jo heller ikke let at forklare, at »når regeringen siger ét, mener den lige det modsatte«.«

Anklagen i Sehested-sagen brudt sammen.

Anklagen i Sehested-sagen var stort set brudt sammen, og *Poulsen fik intet dommerembede*, men myterne lod sig ikke anfægte. De var gennem årene fastslået i talrige pressemeddelelser og gik derfra videre i leksika og bøger og blev et led i historieforvanskningen.

Redaktionen af »DEN NYE SALMONSEN« måtte den 8. april 1950 udsende en trykt meddelelse til dagblade og abonnenter, hvori det hed, »at det af artiklen i leksikonet, spalte 40–43, urigtigt fremgår, at godsejer Jørgen Sehested, Broholm blev dømt for under besættelsen at have arbejdet på at styrte den danske regering ved hjælp af tyske forbindelser.«

Vi ser senere, hvordan bagvaskelsen om Broholm-mødet, omtalt i P. Munchs »OPTEGNELSER«, gik upåttalt igennem, skønt »UDGIVERSELSKABET«s formand, *professor Povl Bagge*, havde ansvaret for kommentarerne til P. Munchs værk.

En T.V.-udsendelse måtte aflyses.

Henning Poulsen og Henrik S. Nissen havde planlagt en T.V. udsendelse om »Den danske nazismes sammenbrud«, der skulle have været udsendt den 17. november 1965. Planen var, at tre fremtrædende tyskere fra besættelsestiden, von

LÖW, KANNTSTEIN og GUSTAV MEISSNER skulle vises på skærmen og udtale sig om deres danske venner og forbindelser, særlig om bestikkelse med tyske penge.

Man røbede på forhånd til pressen, hvad de tre tyskere havde indtalt på bånd, og i udsendelsen figurerede stadig L.S.-erklæringen og Broholm-mødet som led i forbryderiske anslag, hvilket efter presseloven kunne dementeres. Berlingske Tidende af 6. november 1965 og i Aktuelt den 7. november 1965.

Der blev uro om sagen. Man fandt det taktløst at skulle møde tyske modstandere i det danske fjernsyn. De unge historikere havde vist mangel på situations-fornemmelse, og den tidligere presseinspektør her i landet, Gustav Meissner, meldte sig fra og røbede samtidig, at afhøringen til fjernsynet foregik på den måde, at han »ikke måtte udtale sig frit, men kun svare på, hvad der blev spurgt om, og *han måtte ikke sige, hvad han vidste om andre.*«

Det var med andre ord efter den samme recept, som benyttedes under afhøringerne i den parlamentariske kommission. Man måtte sikre sig, at ilden ikke bredte sig til personer, som man havde vedtaget at skåne.

Erik Scavenius om Sehested-sagen.

*SOLSIDEN 4. Gentofte,
1/12 1957.*

Hr. godsejer J. Sehested.

Tak for Deres venlige brev af 26. f.m. og for genparten af Deres henvendelse til finansministeren af 8. maj 1957.

Domme i SEHESTED-SAGEN:

BYRETEN 12. juli 1947 – 12 års fængsel

ØSTRE LANDSRET 8. april 1948 – 8 års fængsel.

STADFÆSTET VED HØJESTERET 28. juni 1949.

U.f.R. 1949, side 474 f.f.

Det samlede ophold i fængslet blev 4¼ år.

Ja, De er blevet urimelig hårdt behandlet, hvad der kun kan forklares ved den psykose, som det danske folk led af i 1945. Deres skæbne er et eksempel på risikoen ved privat udenrigspolitik i oprørte tider. Sådant burde betragtes ud fra synspunktet, om der er voldt skade for regeringens udenrigspolitik eller ikke. Hertil kræves imidlertid kølige hjerner, og de manglede i 1945 (og senere). Bedømmelsen bestemmes af udfaldet af krigen og at inddrage sig på privat udenrigspolitik bliver derfor som at spille i lotteriet. Sammenlign Deres tilfælde med f.eks. Modstandsbevægelsen eller minister Kauffmann i Washington. Begges bestræbelser rettede sig mod landets lovlige regering, men da Rusland og Vestmagterne sejrede i krigen, blev de fejret som store patrioter.

*Med hilsen
Deres
sign. Erik Scavenius.*

Kommissionen for menneskerettigheder.

Efter højesteretsdommen fortsattes Sehested-sagen til Ankenævnet og Klageretten. Her redigerede *højesteretsdommer Poulsen* sammen med *landsretssagfører Poul Christiansen* de væsentlige dele af indlægene. I Ankenævnets kendelse var der en betydningsfuld dissens, idet en af dommerne mente, at anklageren virkelig havde misbrugt sin stilling overfor pressen og overtrådt retsplejelovens § 1016.

Efter Klagerettens afvisning af sagen blev den indbragt for »Kommissionen for menneskerettigheder og særlige frihedsrettigheder« i Strassbourg. Sagen blev optaget til behandling, men kendelsen gik ud på, at de mange påståede krænkelse af den danske retsplejelov ikke kunne bedømmes efter reglerne for Strassbourgkommissionen, fordi retskrænkelserne havde fundet sted, før folketinget havde vedtaget Danmarks tilslutning til kommissionen.

Det omfattende aktmateriale står til rådighed for forskningen.

Til brug for proceduren i Strassbourg var der adgang til, at der i udlandet kunne drives eftersøgning af dokumenter vedrørende vort forhold til Tyskland under besættelsen, som de offentlige undersøgelser synes at være gået uden om. Det havde til følge, at denne fremstilling i betydeligt omfang har kunnet forsynes med nyt aktmateriale.

Under sagen blev der som modtræk mod anklagen for forræderi forlangt oplysning om, hvorledes det kunne gå til, at tyskerne så smertefrit kunne besætte København. Det havde interesse at erfare, om der var en sammenhæng dermed og regeringens holdning før besættelsen, nærmere betegnet, om det hele havde været besluttet i forvejen.

Rigsdagens ansvar.

Retsopgørets vildskud og uretfærdighed blev på et tidligt tidspunkt fordømt af en række fremtrædende personligheder. Professor HALL KOCH udsendte en bog »Jeg anklager rigsdagen«, og senere fulgte andre som KIRSTEN LAURITZEN, POUL HENNINGSEN, GAD og FORCHHAMMER, JOHANNE KRISTIANSEN og HØJESTERETSSAGFØRER C. B. HENRIQUES, hvis nekrolog findes bl. a. i Politiken for den 14. juli 1957.

Det var sidstnævnte, der var fader til vendingen »det juridiske galehus«. Han anvendte udtrykket, da han var forsvarer i en »værnemagersag« og ville dermed hævde, at retsopgøret i uhyggelig grad tilsidesatte de krav om ret til alle sider, der burde være kendetegnet for en kultur-nation.

Også i folketinget kom der nogen kritik frem gennem Lannings, Bertel Dahlgaards og Gloerfelt-Tarps indlæg, og det er allerede sagt, at *P. Munch ikke ville stemme for den tilbagevirkende lov, men holdt sig borte.*

Mest uforfærdet og konsekvent gik Christmas Møller imod

udrensningen. VI ER ALLE UNDER ANKLAGE, udtalte han ved et massemøde i Fælledparken.

Der er næppe tvivl om, at forfølgelsen af Christmas Møller og hans altfor tidlige død skyldtes, at han ikke ville følge sine politiske kolleger på en vej, der stred imod hans samvittighed.

I sine sidste år støttede han efter evne de politiske fanger, og jeg blev igen hans ven. Ved en mindehøjtidelighed efter hans død lod man oplæse efterfølgende hyldest-digt.

Christmas Møller in memoriam

Da stemmerne forstummed ved den sidste afsked, var det, som vi alle skyldte for en byrde, han bar –
Demokratiets ære og dog med mandig trods–
alt ville manden være – for Danmark og for os.

Hans politiske stræben, mon ej en utopi:
en samling ej fascistisk og ej demagogi?
At ville sammensanke en fremgangsrig elit –
hvad lå der bag den tanke – det spørger jeg mig tit?

Hvordan det skulle gøres, han vidste knap nok selv,
men stoled på sit kampmod og regned med sit held:
Dynamisk politik, som lod sig binde ej,
sådan som tiden kræver – med fare på sin vej.

Men fra den brudte bane en egen glans der slår,
hvor ryet står som fane, trods lykken gik i skår.
Ja, under folkets jubel kom han hjem til sit land,
men stærkest i sin skæbne var den nedbrudte mand.

Forladt af sine egne – ved ruinen af sit værk
han bygged på det nye hus, for ene mand gør stærk.

Som riddersmand han væged mod forfølgelse og had:
Den første, der kæmped, den første der tilgav,
straks da han kom tilbage, forsoning var et bud:
Vi er alle under klage, vi er alle ens for Gud.

Forskudt er vore grænser imod Europas rand,
Christmas Møller var for mange »den eneste mand«:
Minutters kræfter lede, når alting står på spil!
Hvem er vel dertil rede, om skæbnen så det vil?

For indsats og holdning, da Europa var i nød,
konger lod fanen sænke – i sorg ved din død.

Jørgen Sehested.

Et hemmeligt forlig om retsopgørets forløb

For at gennemføre en forskelsbehandling og skille dem, man ønskede at straffe, fra dem, der skulle gå fri, blev der allerede inden befrielsen afsluttet en aftale mellem modstandsbevægelsen og politikerne.

Dette »forlig« kender man kun i store træk. Man ved, at der ikke skulle udrenses til tops, ligesom politikerne skulle skånes.

Man har kaldt overenskomsten en »lovpagt«, fordi det blev vedtaget, at dens indhold skulle være bindende for senere lovgivning, således at forligets betingelser ikke kunne ændres uden samstemmende indforståelse, at de to parter, derunder modstandsbevægelsen, tiltrådte en sådan ændring.

En aftale af den art er selvfølgelig ulovlig. Der måtte ikke foretages benådnings uden efter samstemmende vedtagelser. Dette er grunden til, at f. eks. tjenestemændene og fru Schalburg ikke kunne få pension på et tidspunkt, hvor regeringen ønskede, at stille forslag derom. Det er en forudsætning i ethvert demokrati, at der ikke *dømmes efter hemmelige love*, men det her nævnte dokument, der binder retsudøvelsen og lovgivningsmagten i deres funktioner ud i fremtiden, har aldrig været offentliggjort.

Forligets eksistens er kendt bl. a. derved, at tre justitsministre, Steincke, Elmquist og Busch-Jensen, alle har påberåbt sig forliget som grundlag for ikke at oplyse om og forfølge de såkaldte »fejl-likvideringer«. Der blev her i landet dræbt flere end 400 »stikkere«. I Norge nåede tallet på tilsvarende

ukontrollerede drab ikke over 50, skønt Norge officielt var i krig med Tyskland.

Den tidligere justitsminister og mangeårige retspræsident Svenning Rytter får her ordet om disse forhold:

Forliget er ulovligt.

»Naturligvis indeholder justitsministeriets arkiv intet særligt om »denne aftale«. Det var jo en rent politisk aftale, hvorefter justitsministeriet intet kan vide uden gennem politikerne. *Steincke og jeg ved imidlertid, at der ingen sådan aftale var truffet med de politiske partier som sådanne eller med deres bestyrelser, hvoraf vi begge var medlemmer.*«

Frode Jacobsen (MF) kender alle enkeltheder om det hemmelige forlig.

Den kendte jurist Erik Reitzel Nielsen har skrevet en ikke udgivet afhandling, dateret den 16. september 1950, 13 sider, om »forliget mellem politikerne og modstandbevægelsen«.

I en juridisk og historisk vurdering af emnet omtales forligets forhistorie, indhold og tilblivelse samt dets senere indflydelse på retsudøvelsen.

Tidligere justitsminister K. K. Steincke's redegørelse af 4. juli 1950 må være af særlig betydning i denne forbindelse:

»Det har stedse været forudsat, at der var truffet en sådan aftale, og aftalen er nærmere omtalt af Frode Jacobsen i et møde i »stikkerlikviditetsudvalget« den 2. marts 1950. Frode Jacobsen gjorde her rede for, at der i sin tid *mellem de politiske partier og frihedsbevægelsen blev truffet en aftale*, dels om at likvideringssagerne ikke skulle undersøges af politiet . . .

Folketingsmand Alfred Jensen, der også havde deltaget i forhandlinger forud for regeringsdannelsen i 1945, bekræfter at aftalens indhold var som af Frode Jacobsen angivet . . .«

Udenrigsminister Scavenius har i maj 1953 udtalt sig til nordmanden docent *Johan Vogt* om forliget og sagt: »At det gik ud på, at ingen af de kontraherende parter skulle kunne gøres til genstand for retsforfølgning for lovovertrædelser begået under besættelsen.«

Scavenius udtaler under samme samtale:

»Alle var enige om, at det på forhånd var vedtaget, at der ikke skulle gøres modstand den 9. april, uanset rigsdagsbeslutningen af 19. januar s.å.«. Den kendte nordmand, der bl.a. har skrevet *DEN TYSKE INDFLYDELSE I DANMARK 1937*, tilbragte nogle dage i København i maj 1953. Mine samtaler med ham den 26. og 27. maj 1953 blev samtidig protokolleret.

Vogt havde tillige samtaler med Per Hækkerup og Alsing Andersen. Denne havde sagt, at han vidste, at der ikke måtte gøres modstand den 9. april 1940.

Forligsdokumentet eksisterer.

Hvad indholdet ellers måtte være af dette forlig, kan overenskomsten vel ikke indeholde bestemmelser, der binder hi-

storieskrivningen. Da det gik Tyskland godt, blev der af regeringen rejst sigtelse mod Henrik Kauffmann efter de dyre højforræderiparagraffer, og talrige frihedskæmpere blev udleveret til tyskerne. Vort retsvæsen har vist sig føjeligt nok til at tilpasse sig efter krigslykkens skiftende udsigter.

Under dr. Hæstrups og Henning Poulsens besøg på Broholm den 12. oktober 1966 rejste jeg spørgsmålet om »forliget« mellem politikerne og modstandsbevægelsen og henstillede, at en kopi blev stillet til min rådighed til brug for offentliggørelse. Dette blev ikke imødekommet, men dr. Hæstrup udtalte, at han var i besiddelse af to eksemplarer af det pågældende forlig. Denne udtalelse er samme dag skriftligt bekræftet af min sekretær, som deltog i mødet.

Professor Povl Bagge har i dagbladet »Information« forsvaret »Udgiverselskabet« mod beskyldningen for at underkaste medarbejderne forhåndscensur og for at udnytte selskabets monopol til historisk sandhedsfordrejelse.

Når jeg nu beder om »Udgiverselskabet«s medvirken til, at dette dokument bliver udleveret til historisk brug, gives der selskabet en lejlighed til at vise sin redelige indstilling. I modsat fald – altså hvis anmodningen ikke kan efterkommes – må man formodes at stå overfor systematisk hemmelighedskræmmeri.

At der i »aftalen« er truffet aftale om en »fredlysning af politikerne« bekræftes af flere modstandsfolk. Således skriver landsretssagfører R. Prytz (Information efteråret 1945), at »frihedsbevægelsen havde solgt sine idealer ved for et antal ministerposter at have forpligtet sig til ikke at angribe regeringen offentligt.«

På tilsvarende måde skriver dr. med. Stig Thomsen i Informations særnummer den 4. maj 1950, at »de ledende politikere – netop de folk, der bar hovedansvaret for, at vort retsgrundlag blev krænket under besættelsen, gled på forhånd ud af retsopgø-

ret – udrensningen blev fra starten en parodi. Dr. Thomsen fortsætter: som man ser: »Allerede fra befrielsens første dag var en virkelig udrensning umuliggjort. Efter fem forbandede år fulgte opgørets fem uredelige.«

Sammenslutningen af de tyskvenlige grupper

At udgive en håndbog eller om man vil »Besættelsen i lommeformat«, som Udgiverselskabet har forsøgt, har formentlig betydelige fordele på nuværende tidspunkt, hvor materialet endnu langtfra kan overses.

Det kunne være muligt efterhånden at føre værket a'jour ved tilføjelser og berigtigelser af de enkelte afsnit, episoder og personskildringer, så at man uden at bryde helheden kunne samle sammen til og finde frem til det endelige mønster, men et forsøg på at samarbejde på dette grundlag kunne som meddelt ikke gennemføres.

I det følgende skal opmærksomheden henledes på en bestemt episode, hvor handlingsforløbet er blevet fejlagtigt bedømt i »Udgiverselskabet«s skrifter, idet det aldrig har været hensigten, at fælleserklæringen af 17. juni 1940 fra de tyskvenlige grupper skulle føre til nogen »nazistisk« regering eller til nogen anden regering, endsige til »en magtovertagelse«.

Denne erklæring blev foranlediget og gennemført alene ved mit initiativ og på mit ansvar som et led i bestræbelserne for at undgå de i tidligere afsnit omtalte tyske kupplaner.

L.S.-bevægelsen og bondetoget til kongen.

Blandt de yngre læsere er der sikkert ikke mange, for hvem L.S. – LANDBRUGERNES SAMMENSLUTNING – er mere end et navn; hvis man slår op i leksikon, får man oplyst, at det drejer sig om en bondebevægelse, knyttet til navnet KNUD

BACH, og et forsøg fra landbrugets side på at få bønderne til at hævde sig overfor de andre samfundsklasser.

Under den økonomiske verdenskrise i 1930'erne gik landbrugets priser i bund, mens industrien nogenlunde dækkede sig gennem oprettelsen af Valutacentralen.

L.S.-bevægelsen havde en tid umådelig stor tilslutning fra landbostanden. Den havde ofte majoriteten i landets slagterier og mejerier. Den arbejdede forsåvidt upolitisk, idet man så bort fra, hvilket politisk parti den enkelte landmand sluttede sig til, men forsøgte gennem landbrugets produktionsapparat at øve indflydelse på lovgivningsmaskineriet.

Stillet overfor politisk flertalsmagt var landmændene blevet »sorteper«, og tusinder af landbohjem gik til tvangsauktion. Under en uforsvarlig leg med kronekursen var ca. 20.000 unge landmænd blevet ruineret (nationaløkonom Thomas Junckers bog er her citeret).

Bondetoget til kongen var en magtfuld demonstration, hvor mere end 40.000 bønder mødte op på Amalienborg slotsplads. I den resolution, der blev forelagt kongen, blev det gjort gældende, at man ikke ved flertalsmagt kunne berøve en betydende samfundsklasse frugten af dens arbejde. På det tidspunkt hjembragte landbruget over halvdelen af landets eksportvaluta.

Dette bondetog blev iværksat på min foranledning. *Der går en forlænget arm fra Bondetoget og ind i besættelsens første og farligste tid*, da Tyskland var på højden af sin magt.

Flertalssystemets utilstrækkelighed røber sig gerne i særlig farlige situationer. Således var det i 1930'ernes krise og det samme skete under besættelsen i det halve år, hvor regeringen var kørt fast, indtil man fandt en nogenlunde handlingsdygtig regeringskonstellation.

Myter, der må aflives.

Når man i »HVEM-HVAD-HVOR« slår op på henholdsvis

von Löw, L.S., Frits Clausen og Sehested, vil man finde, at der tillægges fælleserklæringen en hensigt, som den ved sin start aldrig har haft, og den sammenblandes med forskellige planer om regeringsdannelse, som bør behandles hver for sig.

Med nogen kendskab til datidens politiske forhold måtte man på forhånd være overbevist om, at planerne om en Clausen-regering ikke kunne være tilsigtet, alene på grund af deltagernes vidt forskellige indstilling.

Bondepartiet arbejdede på dette tidspunkt for samarbejde og regeringsdannelse med det konservative folkeparti og Venstre, med udtalt tilslutning fra Vanggaard og Vagn Bro (jvnf. skrivelse af 24. august 1940). Knud Bach og Frits Clausen kunne aldrig gå i spand sammen. At Clausen og Löw tilstræbte vidtgående politiske fordele af erklæringen, er en anden sag. Den 18. juni 1940 udsendte Frits Clausen en forhastet erklæring, hvori han anerkender L.S. som »vort lands eneste landbrugs-faglige organisation«.

Alle planer om regeringsdannelse faldt straks til jorden. Den 22. juni 1940 udsendte L.S.s forretningsudvalg en udtalelse, hvori det bl.a. hedder, at alle påstande om, at L.S. er gået ind under andre gruppers politiske førerskab, er opspind, og allerede den 19. juni 1940 havde bondepartiet meddelt, at man ikke var indgået i noget forbund, hverken under Frits Clausens eller andres førerskab.

Frits Clausens interesse i sagen var dermed i realiteten gået tabt.

Når der her skal forsøges en revision af en så udbredt misforståelse i bedømmelsen af en ganske bestemt sag, nemlig L.S.-erklæringen af 17. juni 1940, er det mig magtpåliggende at fremstille handlingsforløbet således, som jeg selv har oplevet det skridt for skridt, og som det er genfortalt til stenografisk referat under retssagen. Emnet er allerede behandlet under bogens

kap. IIX (Afværgelse af tysk magtovertagelse), men belyses her ud fra L.S.-gruppens indflydelse på begivenhederne.

Efter mine notater fra dengang var krisen på sit højeste den 20. maj 1940. Jeg vidste kun, at mit brev til kongen af 16. maj var videresendt til Stauning, og jeg så mig fortvivlet om efter udveje. Et brev til C. P. M. Hansen blev ikke besvaret. Man kunne ikke oplyse mig om, at kongens bestræbelser for en regeringsændring mødte stor modstand hos partierne, og at partiet Venstres formand endog ville tvinge kongen til at fastholde regeringens sammensætning. (Munch I side 69).

Åbent brev til Stauning.

Hertil kom, at Scavenius først nægtede at deltage i en regeringsdannelse efter i en samtale med Renthe-Fink at have erfaret, at hans indtræden ikke ville bidrage til en afspænding. På dette tidspunkt regnede Renthe-Fink muligvis stadig med en rigskommissær eller en anden autoritær ordening.

Jeg tænkte, at hvis den danske befolkning fik oplysning om vor stilling, var der mulighed for, at der ville blive almindelig forståelse af, at landet var i vanskeligheder, og at der måtte føres en anden politik.

Da Stauning stadig ikke syntes at ville reagere overfor de alvorlige oplysninger og de indtrængende henstillinger, som de forskellige grupper var fremkommet med om nødvendigheden af en kursændring, skrev jeg et åbent brev til Stauning, hvori anførtes de grunde, der talte for en regeringsændring. Dette brev på 6–8 foliosider giver i stærk agitatorisk form udtryk for mine synspunkter på daværende tidspunkt.

Det var oprindelig hensigten at udsende brevet i et meget stort antal eksemplarer, men da de samarbejdende grupper var uden disponible pengemidler, og jeg selv måtte betale omkostningerne ved arbejdet, kunne mangfoldiggørelsen af denne

udsendelse ikke gennemføres indenfor den tid, der var til rådighed.

For mit arbejde som formidler i anledning af væsentlige uoverensstemmelser i besættelsens første måneder modtog jeg selvsagt aldrig nogen anerkendelse, hverken fra den danske eller den tyske regering.

Nordmændene var mere høflige. De sendte mig en pragtudgave af Hamsuns samlede værker, efter at det i 1944 var lykkedes at skaffe Norge 10.000 tons sukker. I dette tilfælde havde jeg grebet ind som selvbestaltet ambassadør for Danmark, og det glemte nordmændene ikke.

*Den norske forsyningsminister
Alf Whist sammen med Sehested
på gaden i København 1944.
De skaffede i forening tilførsel til
Norge af 10.000 tons dansk sukker.*

Under et ophold i Norge foråret 1944 blev jeg opsøgt af ernæringsministeren, direktør ALF B. WHIST. Ministeren

henviste til den harme, der havde været mod Danmark under Napoleonskrigene.

Han bad mig være behjælpelig med at skaffe et kvantum sukker fra Danmark til Norge. Syltesæsonen stod for døren, og bærrerne var så at sige den eneste c-vitaminkilde. Man behøvede mindst 6.000 tons sukker. Jeg lovede at gøre, hvad jeg kunne, men sagen var allerede stærkt forkludret. Den normale sukkereksport til Norge var skåret ned til 1/3, og man havde sendt et parti på 10.000 tons til Sverige af »valutariske grunde«. Direktør Whist kom til København og blev indført i ministerierne. Det lykkedes at få 250 tons sukker fra landbrugsrådet.

Derefter henvendte jeg mig til ministerialdirektør WALTHER, der stort set dirigerede eksporten af fødevarer fra Tyskland til de besatte lande. Han rejste til Stockholm og udvirkede, at SVERIGE gratis overlod nordmændene de 10.000 tons sukker.

Forhandlinger med tysk repræsentant.

Under regeringskrisen kom Löw til Danmark. Jeg havde truffet ham en enkelt gang før besættelsen og vidste, at han havde en goodwill her i landet, fordi han var søn af den ansete og af danskerne afholdte landråd i Haderslev i Køllerperioden, von Löw, der som et udtryk for sin popularitet fik en ø dernede opkaldt efter sig – von Loews Ø.

Den 10. juni 1940 blev der på mit initiativ ordnet en samtale med Löw, og under denne samtale forelagde jeg ham Renth-Finks udtalelser til mig og viste ham den gennem K. A. Mortensen erhvervede »Geheimakt«.

På forespørgsel om hvordan alt dette forholdt sig, bekræftede han, at situationen var alvorlig, da man ikke havde tillid til regeringen. Jeg måtte svare, at det mig bekendt ikke så ud til, at der ville ske nogen regeringstilpasning, men at store

kredse i befolkningen var tilhængere af en forståelse med Tyskland, herunder størstedelen af bondestanden.

Hertil anførte Löw, at ingen af de befolkningsgrupper i Danmark, der var stemt for samarbejde, var så betydende eller politisk repræsenteret, at man i Tyskland kunne tillægge dem større betydning. L.S. var for udflydende, og DNSAP havde for ringe tilslutning.

Jeg bad ham dog søge udvirket, at der ikke skete nogen tysk indgriben indenfor en kortere tid, f.eks. et par uger, og i den tid ville jeg så søge at gennemføre, at de pågældende kredse i fællesskab gav deres standpunkt offentligt tilkende, så at man i Berlin kunne sige, at der var en nogenlunde betydende minoritet, der ønskede samarbejde.

På dette grundlag blev der mellem v. Löw og mig sluttet en slags gentleman-agreement. Jeg skulle søge at føre det igennem med fællestillkendegivelsen om samarbejdsvilje, og så forventede jeg, at han ville gøre, hvad der stod i hans magt for at hindre, at det kom til noget brud mellem os og Tyskland.

Jeg vidste, at v. Löw var en retlinet og intelligent ung mand, som havde en position og adgang til at fremføre sine synspunkter overfor de herskende kredse i Tyskland. Han havde siden april 1940 en nøglepost indenfor Sicherheitsdienst i Berlin.

Knud Kristensen truer med at sprænge regeringen.

Forsøget blev gjort, og den 17. juni 1940 vedtog L.S.-repræsentantskab på et møde i Århus tilslutning til samarbejde med DNSAP, Bondepartiet, Svend E. Johansens gruppe og i det hele taget kredse i Danmark, der havde en lignende indstilling. Den såkaldte »Nye Front« blev repræsenteret ved ialt 8 rigsdagsmænd.

Den gærende uro indenfor de store politiske partier var i de følgende dage stærkt fremtrædende. De konservative voldsomme angreb på dr. Munch var vel stilnet af, men partiet

Venstre førte navnlig gennem Sorø Amts Tidende i disse kritiske dage stærke angreb på regeringen, og højdepunktet i disse angreb var Knud Kristensens Slangertale den 16. juni 1940, hvor partiformanden formulerede Venstres krav om en revision af regeringens uforsvarlige eksportaftaler med Tyskland og pegede på den voksende arbejdsløshed som en af disse eksportaftalers følger, og han truede med at afbryde det politiske samarbejde.

Under disse spændte forhold, der truede med at sprænge regeringen, måtte samarbejdserklæringen af 17. juni 1940 få politiske følger, og de udeblev da heller ikke.

Den nye front blev *den eneste opposition overfor samlingsregeringen*, og der opstod i nogle måneder et virksomt rigsdagsarbejde med forespørgsler til regeringen. Det drejede sig bl.a. om landbrugseksportpriserne, et spørgsmål, der endnu ikke var afklaret, og på min foranledning blev der to gange stillet forslag om fjernelse af Hedtoft som medlem af folketinget og formand for socialdemokratiet. Under krisen i december 1940, hvor tyskerne forlangte Stauning fjernet som statsminister, og under forhandlingerne herom, viste det sig, at Hedtoft, der fra Sverige fortsatte sit undermineringsarbejde mod Tyskland, var den væsentlige anstødssted for opretholdelsen af parlamentariske forhold i Danmark.

L.S.-gruppens opmarch driver regeringen ind i samarbejdsperioden.

Besættelsens »HVEM-HVAD-HVOR« – side 39 – giver udtryk for, at L.S.-erklæringen og den dermed følgende uro bidrog til at sætte begivenhederne i skred. En mere udførlig fremstilling findes i Politikens »Danmarkshistorie« ved Frantz Wendt, hvorfra citeres:

»Da Stauning den 5. juli 1940 forelagde sin ministerliste på

Amalienborg, nægtede kongen at godkende den, således som det allerede er nævnt.

Det usædvanlige skridt: At forkaste en ministerliste med rigsdagens overvældende flertal bag sig, vakte harme i samlingsregeringen, men i et ministermøde samme aften skiftede harmen om til en ligefrem panikagtig stemning ved meddelelsen om, at L.S.-folkene med flere »urostiftere« samlede deres styrker, og det forlød, at L.S. med tilslutning af bondepartiet og de nationalsocialistiske folketingsmedlemmer i samlet opmarch krævede regeringen fjernet.

Det forlød også, at den »unationale front« arbejdede på at opstille en ministerliste, samt at kongen var villig til at udnævne en sådan ikke-parlamentarisk regering. Under indtryk af alt dette besluttede ministrene at give *Stauning frie hænder* til at forhandle med kongen.«

Det var fremstillingen af denne interessante episode i Politikens Danmarkshistorie, og som bekræftelse på den herskende panikagtige stemning i regeringen beretter P. Munch i bd. I, side 56, følgende:

»*Fibiger* havde en dag truffet en mand, hvem Sehested havde forklaret, at han om otte dage ville overtage magten. Der var tale om en afhøring af manden, men det løb ud i intet, da *Fibiger* og *Christmas Møller* åbenbart ikke havde videre lyst dertil.«

Hvordan kunne man også beskæftige sig med så løse rygter.

Et forsøg på »magtovertagelse« ville være at undervurdere min politiske bedømmelsesevne. På intet tidspunkt havde jeg haft planer af den art. Det må dog tilføjes, at *Renthe-Fink* konsekvent gav udtryk for den modsatte opfattelse.

I alle årene før besættelsen var jeg free-lancer, og når jeg gennemførte en hel del politisk i 1920'erne og i 1930'erne, f. eks. nedsættelsen af formueskatten under regeringen *Madsen Mygdal*, åbning af privatskovene (som desværre nu er forkludret)

og gennemførelse af bondetoget, beroede det på min uafhængighed af de politiske partier.

Regeringsændringen medfører en foreløbig afspænding.

Med erklæringen af 17. juni 1940 kulminerede mit politiske arbejde. Under regeringens svaghed havde jeg i de få måneder efter besættelsen taget ansvar for den samlede situation og vundet fremgang på afgørende punkter. For at undgå enhver mistanke om, at jeg havde tænkt at skulle være »fører«, meldte jeg mig ind i DNSAP som menigt medlem uden på nogen måde at deltage i partiets forhandlinger og beslutninger.

L.S. blev aldrig inficeret af tyskerne, og hverken partiet som helhed eller nogen af dets ledende personligheder modtog tyske subsidier. Derimod modtog den svage L.S.-presse støtte fra Tyskland, jfr. Henning Poulsens bog »Fædrelandet«.

For L.S.-bevægelsen som sådan blev hændelsen tragisk. Karakteren af faglig organisation, som det for de fleste var en ære at bevare, skulle ikke bruges til politisk formål, hvis baggrund som led i et større spil man ikke forstod.

Selvfølgelig måtte jeg dybt beklage mit ansvar for dette efter ti års utrætteligt arbejde for bondestanden. Jeg tilhørte bl. a. den snævre kreds, der havde taget initiativet til og gennemført bondetoget til kongen i 1935, ligesom selve den skriftlige henvendelse til kongen var udarbejdet af mig.

Men modydelsen var på vej. At landbruget ved forhandling med Tyskland fik sin produktionspris, som i mange år var gået tabt, var L.S.-bevægelsens formål og den egentlige mening med L.S.-folkenes vedtagelse i Aarhus. L.S. repræsenterede ikke en ideologisk eller en politisk livsanskuelse, men fagforeningstanken, at bondestanden skulle gennemføre deres retfærdige krav gennem fagforeningsmagt på samme måde, som Socialdemokratiet under Staunings ledelse gennem fagbevægelsen

havde tilkæmpet arbejderne rimelige kår og en enestående magtstilling i samfundet.

Heydrich støttede Danmark fra besættelsens første tid til sin død.

I sin afhandling om Danmarks besættelse skriver Nils Svenningsen, at det var v. Ribbentrop og ikke Himmler, der kom til at bestemme forholdene i Danmark under besættelsen. Således var opfattelsen vistnok i det danske udenrigsministerium, men som det vil ses bl.a. ved ændringen af den dansk-tyske landbrugseksportaftale, var der andre døre, der lukkede op til magten i Berlin, end den officielle vej gennem de respektive udenrigsministerier. Det ses bl.a. af den kendsgerning, at blot ved at trykke på de rigtige knapper lykkedes det to mænd – Hartel og Sehested – *at ændre den mellem de to regeringer tidligere afsluttede landbrugseksportaftale*, men herom senere.

Renthe-Fink giver under en vidneforklaring følgende analyse af det tyske udenrigsministeriums udviklede funktioner, og hvorledes SS formåede at gribe ind:

»Udenrigsministeriet i Berlin var svagt. Det var for det første delt i det gamle konservative ministerium og tillige af en særafdeling, bestående af unge revolutionære kræfter, der havde udført partiarbejde; denne blev kaldt afdeling Luther. Også denne afdeling havde en overvældende magtstilling« (B.B.F., side 89).

Scavenius havde fat i noget af det rigtige, da han i slutningen af 1940 udtalte: »Jeg forstår ikke længere tyskerne. Det er »politiet«, der har hele magten.«

Så fik man dannet en *dansk/tysk forening*, for at tyskerne også »kunne lære at kende »de ordentlige danskere«.

Partiorganisationen »Bureau von Ribbentrop« blev efter Hitlers magtovertagelse fortsat i en afdeling under Reichsicherheits Hauptamt i Berlin, der arbejdede i nær forbindelse med uden-

rigsministeriet, og hvis opgave tillige var at give føreren autentiske oplysninger om udenrigske spørgsmål og om udenrigsministerielle embedsmænds indstilling og optræden.

Denne underafdeling indenfor R.S.H. var overtaget og ledet af Heydrich såvidt angik Holland, Skandinavien og til dels også Finland. Sicherheitsdienst, S.D. var sammen med Gestapo og kriminalpolitiet underlagt *Heydrich*, der havde titlen Chef for det tyske sikkerhedspoliti og S.D. I 1939 blev disse organer samlet i Reichssicherheits Hauptamt – R.S.H.A. – i Berlin.

Den tyske udenrigstjeneste i Danmark virkede således gennem flere organer, og det tør vel siges, at Heydrich i realiteten repræsenterede den stærkeste indflydelse i Danmark, i hvert fald i besættelsens første tid: Allerede i februar 1941 blev han enig med Ribbentrop om kursen i Danmark med anerkendelse af Stauning som leder.

REINHARDT HEYDRICH OG DANMARK

Den omstændighed, at en ret betydende minoritet som de første havde udtalt sig for forståelsespolitik, afstivede vore forbindelser i Berlin og forbedrede klimaet overfor de kredse i Tyskland, der arbejdede for ophævelsen af vor selvstændighed. Den goodwill, vi havde opnået, blev bekræftet bl. a. under Knud Bachs besøg i Berlin ved modtagelsen i »Haus der Flieger« med Heydrich som vor vært i oktober 1940. Under frokosten sagde han til mig: »Må det være således, at vi som nordiske mennesker i fremtiden taler frit ud med hinanden.«

Det kunne være et kapitel for sig at belyse, hvorledes magthaverne i Berlin, der i indbyrdes konkurrence grupperede sig om Hitlers person, på forskellige tidspunkter stillede sig overfor Danmark.

Det er ikke bestridt, at Heydrich fra først til sidst holdt kursen og ønskede bevarelsen af et selvstyret Danmark i god forståelse med Tyskland. Så sent som den 3. juni 1942 underteg-

nede han kort før sin død et brev til von Ribbentrop om, at sabotagen i Danmark såvidt muligt skulle bekæmpes ved dansk jurisdiktion således som i tilfældet Wilhelm la Cour, og at tyskerne kun om fornødent skulle gribe ind.

Foruden brevet til Ribbentrop skrev Heydrich samtidig et brev til Kanntstein, der i forstærket grad afslører Heydrichs gode hensigter for Danmark. Citeret efter hukommelsen skrev han bl. a.: »Der må ikke her blive lignende tilstande (i Danmark) som i de små germanske lande. (Holland og Norge).«

Brevet var mellem sagens akter, men blev af anklageren forbigået og senere er det forsvundet på illegal måde hos min sagfører.

Det samme emne behandles i Henning Poulsens »Besættelsetidens historie«, side 311.

Begge breve blev af Heydrich underskrevet i koncept umiddelbart før hans død. Den slags venlige indgriben var ikke almindelig fra tysk side, men der var sket en hel del i mellemtiden, bl. a. også Heydrichs jagtbesøg på Lindencborg i december 1940. Alt dette må vente til omtale ved en anden lejlighed.

Mit brev til Heydrich af 18. februar 1941 (D.P.K. bilag ext. side 1321–24) virker i dag temmelig chokerende, fordi jeg uforbeholdent gav udtryk for, at både Renthe-Fink og Stauning stod i vejen, hvis man skulle undgå norske tilstande, og det blev ikke bedre derved, at brevet på grund af dets indre logik og stærke angreb på det tyske styre i Danmark blev forelagt for Hitler.

Skønt jeg ved landsretten og senere ved højesteret blev frifundet for mit samarbejde med Heydrich, fremdrager jeg selv dette brev, som bestemt ikke er flatterende og endda egnet til at virke misvisende overfor min politik under besættelsen i det hele taget. På dette tidspunkt vidste jeg ikke og kunne ikke vide, at Stauning i sine dybt fortrolige drøftelser var nået til forståelse med tyskerne og var accepteret som den ledende

mand i Danmark fremover. Det er tidligere nævnt, at ikke engang Munch kendte Staunings tyske orientering. Henning Poulsen skriver med rette, at jeg havde den opfattelse, at Renthe-Fink var »protektoratsmand«. Jeg troede også, at Stauning havde affundet sig med denne mulighed, fordi han vedblev at holde på Hedtoft, hvis agitation var uforenelig med fortsat samarbejde med Tyskland.

Under et forestående reelt historisk opgør må man imidlertid ikke pynte på begivenhederne eller fragå politiske realiteter. Jeg vedkender mig brevet med den tilføjelse, at det fik heldige virkninger udadtil, idet Heydrichs brev giver udtryk for den samme tankegang, som findes i mine breve til ham, nemlig at Danmark ikke måtte få samme skæbne som Holland og Norge (Heydrichs »de små germanske stater«).

Hvis man som udenforstående griber ind i et lands politik, må man også have mod til at begå fejl og vedstå dem. Om dette emne bedes man også se Scavenius' brev til mig af 1. december 1957.

Jeg træder ud af politik.

Da jeg ikke fik svar på mit brev til Heydrich af 8. februar 1941, skrev jeg et nyt den 4. april. Dette brev er utvivlsomt i myndighedernes besiddelse, men er blevet »bortskaffet«, fordi det må være i min favør: Jeg skriver, at det vil være nytteløst for mig at fortsætte samarbejdet med tyskerne, fordi jeg forudsiger, at det nu driver mod tilstande som i Norge og Holland. Jeg citerer: »Som De kender bedre end jeg«.

Efter mit sidste brev til Heydrich og opsigelsen af min forbindelse med tyskerne, måtte samtidig mine muligheder for at gribe ind i handlingsforløbet ikke længere være til stede. Jeg havde fejlvurderet situationen uden kendskab til Staunings »magtovertagelse«.

Under telegramkrisen i 1942 lod Scavenius gennem Hartel

mig forespørge, om jeg gennem mine forbindelser i Tyskland kunne gøre noget og bidrage til en afspænding. Mit svar var, at Heydrich var død, at jeg var uden kontakter af betydning og *var trådt ud af politik.*

*Reinhard Heydrich, General der Polizei,
støttede til sin død Danmarks
indre frihed.*

Det var ikke andre givet her i landet at have varig kontakt med en af Tysklands allermægtigste mænd, der til kort før sin død støttede Danmark. Min sidste kontakt med Heydrich var et brev fra Prag i september 1941, hvor han undskylder

sig for ikke at kunne modtage indbydelsen til en jagt på Broholm, som han under jagten på Lindenberg året før havde bedt mig sende. Han nævner at være optaget af sine forretninger i Prag.

Der er udkommet 2 bøger om Heydrich, og han optræder i flere film sammen med sin modspiller Canaris. Bøgerne omhandler andet og mere end hans virksomhed som øverste leder af gestapo.

Som 6 årig var det planen at uddanne ham til violinvirtuos, men han blev søofficer. Det hævdes, at han før sin død så, hvor det bar hen for Tyskland, og at han indså, at den største dumhed var jødeforfølgelsen. Han var selv kvart jøde. Det antydes, at han var inde på, at Hitler måtte fjernes. Hvis noget sådant var kommet til udførelse under Heydrichs ansvar, var attentatet i Ulveskansen næppe mislykkedes.

Heydrichs smukke hustru, Lina Heydrich, en bondedatter fra Femern, giver bidrag til den sidste bog, men ikke særlig venligt.

I tilfældet Reinhardt Heydrich har altså de myndigheder, der ønsker at dirigere historieskrivningen om besættelsestiden, bortskaffet 2 breve:

- 1) Mit brev til Heydrich af 4. april 1941.
- 2) Heydrichs brev til Kanntstein af juni 1942.

Broholm-mødet

I løbet af et par måneder efter sammenslutningen af de tysk-venlige grupper, manifesteret ved erklæringen af 17. juni 1940, viste det sig, at samarbejdet ikke længere havde større interesse for deltagerne. For at bøde på dette søgte jeg at genoprette den personlige kontakt og indbød til en slags politisk week-end på Broholm den 16. august 1940, hvor hele kredsen kunne samles. Ved mødet var von Löw og sturmbahnführer Hans Pahl tilstede som repræsentanter for tyskerne.

Der var intet program for sammenkomsten eller særlige sager, som skulle behandles. Efter at gæsterne var kommet, samledes man i biblioteksfløjen, hvor von Löw, der kom fra Berlin, holdt et kort foredrag over emnet »Det nye Europa og de små stater«. Senere drøftede nogle af de danske deltagere en fælles udsendelse gennem Ritzaus Bureau for at erindre om, at samarbejdet mellem grupperne omkring erklæringen af 17. juni 1940 stadig fortsattes. Dette fik ikke tilslutning og blev opgivet, særlig ved modstand fra Valdemar Thomsen. Der blev ikke i min nærværelse talt et ord om regeringsdannelse, og sammenkomsten var i enhver henseende harmløs*).

Regeringen vil rejse sag.

Allerede i september måned opstod der rygter om forræderiske planer ved denne sammenkomst, nærmere betegnet at der

*) Både Löws tale og udkastet til en udsendelse fra mødet gennem Ritzaus Bureau er bevaret.

Stedet hvor Broholm-mødet afholdtes.

havde været forhandlinger om at indsætte Frits Clausen som regeringschef under trussel om tysk militærhjælp og grænseflytning. Sagen havde været på dagsordenen i et ministermøde, hvor man havde drøftet muligheden af at rejse en retssag. Kongen lod mig underrette herom, og på denne måde fik jeg lejlighed til i et brev til kongen af 23. august 1940 at oplyse, at der måtte foreligge en misforståelse, der var intet sket på

Broholm, som de officielle myndigheder ikke kunne have overværet.

Det var oplyst, at rygterne kom fra politiet, hvorfor jeg den 1. november 1940 skrev til rigspolitichefen og anmodede om en politimæssig undersøgelse af sagen. Dette blev skriftlig afslået.

Hvis alting på det tidspunkt var kommet frem i lyset, kunne man ikke i de følgende seks år have fortsat med de ærerørige beskyldninger, som også vandt tiltro i rigsdagskredse og bl.a. en tid forgiftede mit forhold til Christmas Møller.

To ministre vidner imod hinanden.

Den endelige opklaring af Broholm-mødet blev dramatisk, efter seks års forløb kom sandheden frem. Under et møde i byretten den 21. maj 1947 blev det oplyst, at fhv. justitsminister Harald Petersen havde overgivet kongen og udenrigsminister Scavenius en beretning, dateret 18. august 1940 fra en betalt politimeddeler, der aldrig havde været på Broholm. Beretningen betegnede som en »notits« og var underskrevet »politikommissær«, men *uden navn*.

Harald Petersen kunne nu sigtes for at udbrede ærerørige beskyldninger på det løsest mulige grundlag, og da han blev indkaldt som vidne, greb han til den fortvivlede udvej at benægte, at han nogensinde havde haft den pågældende »politirapport«. Samme dag var også Erik Scavenius mødt som vidne, og da han fik forevist rapporten, erklærede han, at den var identisk med den rapport, som han i sin tid havde modtaget fra justitsministeriet.

Det blev oplyst i retten, at den såkaldte »notits« var blevet affattet af politikommissær Anst.

Nogen tid inden sagen påny skulle for i landsretten, skrev jeg til justitsministeren og henstillede, at det blev undgået, at HARALD PETERSEN ved sin forestående afhøring i lands-

retten blev afhørt »under ansvar«, idet hans forklaring i byretten ikke kunne være rigtig.

Ved mødet i landsretten den 20. januar 1948 aflagde Harald Petersen fuld tilståelse. Han mente at have vist rapporten til kongen og udenrigsministeren, hvilket blev tilført protokollen, efter at retten havde foreholdt vidnet uoverensstemmelsen med den af ham i byretten afgivne vidneforklaring.

Den 12. oktober s.å. anmeldte jeg i en skrivelse til justitsministeren, den fhv. justitsminister Harald Petersen for overtrædelse af straffelovens § 158, stk. 2, der omhandler urigtig vidneforklaring. Sagen blev først henlagt i 4 år og derefter afvist af en senere justitsminister.

Afhøring på Dagmarhus.

I september 1940 blev jeg afhentet i min lejlighed i København og kørt til afhøring på det tyske gesandtskab. Renthe-Fink spurgte, om der under et møde på Broholm var anstiftet planer om et statskup eller lignende? Sagen var blevet indberettet til Berlin.

Jeg henviste til sturmbahnfører Hans Pahl, der havde været til stede ved sammenkomsten, og da Pahl, der var til stede i gesandtskabet, kunne bevidne, at beskyldningerne savnede ethvert grundlag, forandrede gesandten sin tone og forklarede anledningen, til, at man havde »bedt mig komme«. Han fortalte, at udenrigsminister Scavenius var mødt op i gesandtskabet og havde påstået, at der på Broholm forelå planer om regeringsdannelse. *Han havde forevist en rapport derom.* Udenrigsministeren havde tillige hævdet, at der efter sammenkomsten var sendt Hans Majestæt forslag til en ny regering. Gesandten tilføjede derefter med et smil: »Scavenius troede øjensynligt, at vi (altså tyskerne) stod bag ved.«

Jeg kunne bekræfte, at der under besøget på Broholm i mit påhør ikke havde været nævnt et ord om regeringsdannelse,

og at der mig bekendt mellem mine venner heller ikke var planer af den art.

Jeg forklarede endvidere, at der i maj 1940 på Hartels initiativ var drøftet muligheden af dannelse af en forretningsregering Knud Bach, da det truede med brud med Tyskland, men at denne tanke forlængst var opgivet.

Efter afhøringen i det tyske gesandtskab skrev jeg et brev til udenrigsminister Scavenius og beklagede mig over hans henvendelse til den tyske gesandt uden først at underrette mig.

Scavenius har åbenbart troet på historien og vedstod som en mand senere sin fejltagelse, men det var først i byretten seks år efter. Man havde sværtet politiske modstandere, hele den samlede opposition i folketinget mod samlingsregeringen, og dermed forgiftet atmosfæren i mange år fremover.

Munch blev ført på vildspor.

Uroen om Broholm-mødet var ikke helt uden indflydelse på forhandlingerne om mønt- og toldunion med Tyskland. Jeg giver ordet til Munch (Optegnelser I, side 77):

»Mandag den 19. august var der udenrigspolitisk nævn kl. 11 formiddag. Her oplæste Scavenius sit forslag til modforslag (om en toldunion). Det rejste sig en hæftig modstand. bade Jepsen Christensen og Kragh gik stærkt imod – de klagede tillige over hensynsløs optræden overfor udvalget. Det hele blev skarpere og skarpere. Det endte med, at Jepsen Christensen direkte opfordrede Scavenius til at gå af. Mødet opløstes i hæftigt skænderi, da man gik. Alt efter A. M. Hansens og Lannungs referat. Scavenius har derom gjort en enkelt bemærkning til mig. Det var, at »Venstre jo overhovedet var umulig at have at gøre med«.

»Der var ministermøde kl. 2. Der kom modsætningerne skarpt frem . . . Scavenius havde i forvejen været hos Stauning sammen med Gunnar Larsen og Harald Petersen. Den sidste havde

givet meddelelse om *et møde på Broholm*. Sehested, Hartel, Juncker, Knud Bach, Frits Clausen, vist også Valdemar Thomsen, havde været sammen med en repræsentant for det tyske nationalsocialistiske parti. De skulle have fordelt ministerierne mellem sig, således at Frits Clausen skulle være statsminister. Det havde været tanken at tvinge kongen til at gå ind på dette ministerium ved at true med en grænserevision, hvis han ikke ville. *De tre anvendte disse meddelelser som bevis for, at det var nødvendigt at gå ind for det tyske told-unionsforslag*«.

Man vil med udbytte læse videre hos Munch og konstatere den fuldstændige forvirring, den indbyrdes strid, der herskede under disse forhandlinger, og højden måtte vel siges at være, at de tre nævnte ministre mente, *at man måtte indføre toldunion med Tyskland på grundlag af de helt usandsynlige rygter fra Broholm*.

En anden »udstråling« fra Broholm. »sammenslutningen af de tyskvenlige grupper«, fik politiske følger, idet man af den grund gav kongen frie hænder til regeringsdannelse med Scavenius som udenrigsminister, og at Kragh, partiet Venstres formand, opgav at ville udøve pression mod kongen. Side 98.

Det er ikke en etisk vurdering af mine handlinger under besættelsen, som der bejles til, men ønsket om en reel erkendelse af, at det lykkedes i givne situationer at dreje udviklingen i den tilstræbte retning, som stort set faldt sammen med kongens linie: at undgå brud med Tyskland.

Professor Bagge dementerer.

Da Munchs »Optegnelser« blev udgivet af Nyt nordisk forlag, blev bogen forsynet med en udførlig kommentar af professor Bagge, formand for »Udgiverselskabet«. Skønt påstanden om forræderiske anslag ved Broholm-mødet forlængst var underkendt ved dom, fremstilles alligevel Munchs gengivelse af episoden i ikke korrigeret form. Hvis forlaget, der var ført på

glatis, skulle undgå en mortificationsdom eller noget værre, måtte der gives en offentlig undskyldning, og den kom også gennem en Ritzau-meddelelse den 23. januar 1969 og lyder i den af professoren godkendte form således:

»I den af forlaget 1967 udsendte udgave af P. Munchs »Erindringer 1942–47, optegnelser fra og om besættelsestiden«, er der i bind I, side 78, omtalt et møde hos statsminister Stauning august 1940, hvor justitsministeren gav meddelelse om en sammenkomst på Broholm. I meddelelsen påstås, at Broholms ejer o. s. v.

Ifølge Østre landsrets dom af 8. april 1948 (Ugeskrift for retsvæsen 1949, side 912) er der ikke grundlag for den nævnte påstand. Forlaget beklager derfor, at der ikke er føjet en berigtigelse til justitsministerens meddelelse. En berigtigelse vil blive optaget i senere udgaver af værket.«

Med denne offentlige beklagelse er kun det retslige ansvar bragt ud af verden. I et værk som Munchs »Optegnelser«, der betragtes som et kildeskrift langt ud i fremtiden, og hvor »Udgiverselskabet« står for ansvaret, har bagvaskelsen om Broholm-mødet fået lov til at køre videre. Jeg er i besiddelse af kopi af professor Bagges brev til forlaget, dateret den 16. januar 1969, hvori undskyldningen godkendes.

Frikorps Danmark.

Motto:

Faldne for Danmark, ens vil man se
Ryvangens grønsvær og østfrontens sne.

Frikorpset var lovligt.

Den danske krigsminister SØREN BRORSEN gav sin tilladelse til, at danske officerer og menige meldte sig til FRI-

*Von Schalburg. Leder af Frikorpset,
få dage før han døde på Østfronten.*

KORPS DANMARK, som artilleri-oberstløjtnant C. P. KRYS-
SING fik tilladelse til at sætte sig i spidsen for. Korpset kunne
kun optage personer med militær uddannelse, og fra tysk side

lovede man, at det skulle blive sat ind på østfronten som en samlet dansk enhed under kommando af danske befalingsmænd og med *Danebrog som fane* (Politikens Danmarks Historie 14, side 119/120).

Det blev pålagt hærens afdelinger, at man ikke måtte vanskeliggøre det for nogen at indtræde i korpset, og udenrigsministeriet beordrede gennem sit presse-bureau bladene til at tage positiv stilling til hvervningen samt referere Kryssings udtalelser ved et pressemøde. Statsradiofonien måtte også stille sine mikrofoner til rådighed for hvervningen.

Al krigstjeneste for Tyskland var godkendt af regeringen.

Det var ikke alene frikorpsfolkene, der var sikret ved forsvarsministerens erklæring. Så sent som den 1. juni 1943 skrev krigsministeriet til hærens afdelinger:

»En befalingsmand, der således træder udenfor nummer for at gå i tysk krigstjeneste, beholder sin plads i aldersordenen. Der er tilvejebragt særlig hjemmel for, at genindtræden i nummer kan ske til ethvert tidspunkt, uanset om der er noget nummer ledigt.

Det tidsrum, i hvilket en befalingsmand har stået udenfor nummer for at deltage i tysk eller finsk krigstjeneste, bliver medregnet ved bedømmelsen af hans forfremmelsesmuligheder. Regeringen vil drage omsorg for, at dette tidsrum ligeledes medregnes ved beregning af alderstillæg og pension.«

På omtrent samme tidspunkt, sidst i juli 1943, aflagde den danske gesandt i Berlin, O. C. MOHR er besøg ved frikorpset. Der var på dette tidspunkt hos mange frikorpsfolk en stemning for at søge at blive hjemsendt, fordi udviklingen i Danmark havde sat både dem selv og deres familier i et skævt lys og i nogen grad havde ændret de forudsætninger, hvorunder de i sin tid havde meldt sig, og mange spurgte gesandten om muligheden for hjemsendelse.

Disse spørgsmål blev besvaret med følgende:

»Nu har I meldt jer til kampen mod vor fælles fjende kommunismen og allerede kæmpet tappert sammen med vor forbunds-fælle Tyskland, og I gavner vort fælles fædreland ved fortsat at kæmpe videre.«

Denne erklæring er under vidneansvar afgivet den 8. juli 1968 af KNUD THORKILDS, der ledsagede MOHR.

Hele regeringen anså det som en politisk nødvendighed at få oprettet et frikorps, idet man frygtede indlemmelse af Sønderjylland og udskrivning af tropper. Der meldte sig ialt 11.000 deltagere. De kom til at indskrive deres navne mellem de tapre i dansk krigshistorie.

Hvem brød løftet til de danske soldater?

Det vil være forgæves, som det er forsøgt af flere forfattere, at benægte eller mistænkeliggøre lovligheden af frikorpsets oprettelse. Hvordan kan det så forklares, at man kunne straffe frikorpsets folkene således, som det skete ved § 10 i den tilbagevirkende lov? *Det må vel tilskrives den foreliggende situation efter den tyske kapitulation, hvor man ikke havde anden undskyldning end »truslen om de lange knives nat.«*

Efter W. E. von EYBEN: *»Thi kendes for ret«* blev der straffet ialt 6.930 mand, der havde været i tysk krigstjeneste.

Det er blevet hævdet, at kommunisterne var de mest fremtrædende under frihedskampen. Aksel Larsen har i bogen *»Taler og artikler gennem 20 år«* kaldt afsnittet 1940/45: *»Partiet i spidsen for Danmarks frihedskamp«*. Det må i hvert fald slås fast, at kommunisterne med deres leder AKSEL LARSEN bestemte farten, da udrensningslovene blev vedtaget under truslen om magtanvendelse. Aksel Larsen var dengang Stalin-kommunist og måtte benytte sin indflydelse til for enhver pris at få straffet dem, som havde kæmpet mod hans venner i Rusland.

Billedet vendte sig. Aksel Larsen frasagde sig sin politiske fortid og har betegnet Sovjet-Rusland som imperialistisk. Den tidligere ven, Carl Madsen, kalder ham for en renegat. Men tør man stole på denne omvendelse? Det mener jeg: Da Kruschjev var i Danmark, havde han to samtaler med Aksel Larsen, på Langelinie og i folketinget, men samtalerne var ikke venlige, og rygten siger, at forslaget om at genindtræde i D.K.P. blev afslået.

Et klart grundlovsbrud.

Der er meget fra udrensningstiden, der burde gøres om, og det er vel de fleste enige om, men at man straffede de danske soldater fra østfronten er en handling, der ikke vil blive tabt af syne.

Foruden en politisk og en moralsk har sagen også en juridisk baggrund, som her skal søges belyst på en noget anden måde end den forsvarerne brugte i de pågældende retssager.

En lov er ikke altid gyldig, fordi den er vedtaget af folketinget. Vi har nemlig ikke flertalsdiktatur. I alle civiliserede lande er der gennem en grundlov sikret borgerne fundamentale rettigheder som beskyttelse for liv, frihed og ejendom, og lovgivningsmagten bindes tillige af reglerne i den såkaldte Romtraktat om beskyttelse af menneskerettigheder og særlige frihedsrettigheder, som det danske folketing i 1952 har vedtaget at underkaste sig.

Overrettsagfører F. DRAGSTED har behandlet sagen i Ugeskrift for retsvæsen den 4. august 1945, nærmere uddybet i to artikler i Berlingske Tidende: »Selv ved lov kan man ikke borttage nogen deres retmæssige krav, der er beskyttet af grundloven« (Aftenavisen den 18. september 1945).

Det er almindelig anerkendt i den historiske litteratur, at den tilbagevirkende lov blev vedtaget i en tvangssituation. SVENNING RYTTER var formand i landstingsudvalget og

fortæller, at statsminister VILH. BUH. den 31. maj 1945 henvendte sig til ham og udtalte som en kendsgerning, der bekymrede ham meget, at »man indenfor regeringen var klar over, at man ikke mere havde situationen i sin magt på grund af den ophidselseskampagne, der var ført indenfor modstandsbevægelsen. Man var indenfor regeringens forskellige grupper klar over, at hvis loven ikke blev vedtaget, ville de uansvarlige kræfter tage magten, og vi ville få gadens justits, d. v. s. pøbelregimente. På min udtalelse om, at det var justitsministerens pligt at opretholde ro og orden, svarede Buhl, at det var umuligt, da der hverken var politi eller militær« (Svenning Rytter).

Vilh. Buhls udtalelse til Svenning Rytter understregedes af »Morgenbladet«, ARNE SØRENSENs blad, der truende skrev følgende:

»Ingen frihedskæmper går med til aflevering af våbnene, før vore synspunkter er blevet gennemført af lovgivningsmagten.«

Ved frihedsbevægelsens store møde i Fælledparken den 20. maj 1945, besøgt af ca. 200.000 mennesker, udtaltes det samme i truende form. Det sprog, som flere af lederne førte på dette møde, mindede stærkt om en direkte opfordring til ulovlig magtanvendelse, hvis modstandsbevægelsen ikke fik alle sine krav opfyldt.

Vilje-erklæring indgået under tvang ugyldig.

Efter dansk ret er en vilje-erklæring ugyldig, hvis den er indgået under tvang, ifølge aftale-lov af 8. maj 1917 §§ 28 og 29, og det samme må gælde for en lov, når lovgivningsmagten som i dette tilfælde ikke har handlet frivilligt. Når de revolutionære tilstande ophører at true, må loven selvfølgelig revideres, og særlig, når det drejer sig om krænkelser af et klart formuleret statsligt løfte til en gruppe medborgere.

Det hemmelige forlig.

Dette krav understreges til overmål, hvis det er rigtigt, at loven og retsopgøret i det hele taget – derunder også benådningensreglerne – er blevet til gennem en hemmelig aftale mellem visse politikere og modstandsbevægelsens ledere. Side 154–58.

I så fald må man også have at vide, mellem hvilke personer der er handlet og hvornår? samt også hvilken fuldmagt de pågældende kan have haft til at binde retsudøvelsen fremover. De dømte frikorpsfolk og deres familier må i dag kunne sagsøge staten for løftebrud med krav om oprejsning og erstatning.

Herom skriver SVENNING RYTTER:

»En særlig gruppe udgør dommene over oberstløjtnant KRYSSING og de andre, som meldte sig til kamp på østfronten. Her er uretfærdigheden så grel og åbenbar, at alle disse domme bør tages op til revision«. (»Retsopgøret efter besættelsen«, side 87).

Som en sidste nødudvej påberåber man sig som forklaring på regeringens løftebrud, at forsvarsministeren ikke mente, hvad han offentlig havde tilsagt de frivillige ved korpsets oprettelse. Ja, man går endog så vidt at påstå, at de frivillige dengang burde have kunnet indse dette. Man må beklage de historieskivere, der stadig støtter denne opfattelse. PER FEDERSPIEL og HENRIK S. NISSEN har allerede sagt fra.

Hvad skete der efter hjemkomsten?

Dette beskrives bedst af HARALD BERGSTEDT i hans digt: ÅNDEBESØG I CELLEN. »Sange fra Gitret«, side 165.

No'n misted en arm og no'n et ben
men havned snart her hver evige een.
Lemfædigst slap vel de brave,
som sover i Ruslands grave.

De andre kom spredt og hinkende hjem
til »Befrielsens dag« – de blev hentede frem
fra rullestol – krykker og kælder –
blev pryglet og puttet i celler.

Det kendte digt, som blev smuglet ud af fængslet og offentliggjort i »Information«, fremstiller, hvorledes Bergstedts gamle ven og meningsfælle Th. Stauning viser sig en nat i cellen og bliver oplyst om Tysklands sammenbrud, og hvad der skete efter befrielsen.

Jeg sad i min celle med kind imod hånd.
Da svæved fra gitret en natlig ånd
i morgensens første dagning
med langt hvidt skæg, det var STAUNING.

Han standsed forbavset og trak sit vejr –
Hvad Bergstedt, hvordan er dog du kommet her?
– Jo, sagde jeg – uden at blegne
Jeg sidder på dine vegne.

— — —

Det var godt, du lå lunt i din urne, jo, jo,
du var ellers blen hentet med bøsser min tro –
Med revolveren: Op med grabberne
og sparket: Hold kæft. Ned ad trapperne.

Og Stauning han så til de unge, der sov:
– Og hvad har så de der begået, med forlov?
De fulgte din linie til fronten,
til Balkan og til Hellesponten.

Russiske tropper ved Helsingør og i Østjylland.

Under en valgkamp i Sverige spillede Chekoslovakiets skæbne en rolle for det kommunistiske parti, der blev næsten halveret. Man var omsider blevet klar over, at der også kunne opstå et problem af lignende art for de nordiske folk: At man en dag kunne blive tvunget til at opgive sin livsform, og at den trussel, som man i sin tid frygtede fra det nazistiske Tyskland, nu kunne opstå som en ikke fjern mulighed, idet krigens udfald og den nye magtbalance ikke blev i Europas favør.

Også her i landet står man overfor SANDHEDENS TIME. Man må vel erkende, at der var en kreds herhjemme, der var forud for sin tid og indså, at Danmark havde en østgrænse at forsvare, og at det var ulogisk at straffe de korps, der af europæiske grunde fulgte de tyske hære mod øst.

Man ser »skriften på væggen«, udtrykt i OSVALD SPENGLERs bog »Untergang des Abendlandes«, hvori der skrives, at Europa er et forbjerg på Asien, hvis befolkning en dag med ryggen mod Atlanterhavet skulle møde sin skæbne.

Det er ikke tidligere oplyst, at v. Ribbentrop fortalte Quisling, at en af grundene, til at Hitler måtte bryde med Rusland, var den, at Molotov havde forlangt russiske tropper opstillet ved Helsingør og i Østjylland.

En ændret opfattelse vil også åbne forståelse for ønskeligheden af, at frikorpsets historie bliver skrevet, som det nu sker for det norske frikorps*). Til brug for denne fremstilling har jeg bedt senere afdøde folketingsmand EINER JØRGENSEN om en kort orientering:

*) Senere er udkommet TIEKE: IM LUFTTRANSPORT AN BREENPUNKTE DER OSTFRONT. I bogens II del, side 149–308 findes Frikorps Danmarks historie, ledsaget af et rigt billedmateriale. Her vil læseren kunne følge de danske soldaters indsats på Østfronten.

Billedet side 256 viser GENERAL GØRTZ, der skridter fronten af under Frikorpsets besøg i København.

Taastrup, den 13/12 1968.

»Kære Sehested.

Tak for brevet. Det var ved Ilmensø – den ligger i nærheden af Novgerod, ca. 200 km. syd for Leningrad. Det var her de svære kampe fandt sted i sumpene. Det var her indkredsningen skete, og ved et gennembrud skabte man her flaskehalsen igennem de russiske frontlinier. Da det var sumpe, anlagde man den såkaldte rolbane – en forbindelsesvej bestående af træstammer lagt gennem sumpene og gennem de russiske linier.

Her var det Frikorpset kæmpede side om side med det berømte korps »Division Totenkopf« og fik af dette korps en meget fin anerkendelse for mod og tapperhed.

Under disse kampe faldt den 2. juni 1942 SCHALBURG. Han var dengang chef for Frikorpset, og sammen med ham faldt mange af vore kammerater. Jeg husker bl.a. OLE JØRGENSEN, søn af godsejer Jørgensen fra Taarnborg ved Korsør, leder af S.A. i København, og mange flere prægtige kammerater.

Derefter havde Frikorpset samlet orlov til Danmark. Efter orloven gik turen til Boburisk – og derefter over Nevel til fronten ved Welikije-Luki, hvor korpset var med til forsvaret af et brohoved langt ind i de russiske linier – ca. 16 km. langt og kun 4 km. bredt.

Efter tilbagetrækningen herfra kom Frikorpset juleaften 1942 igen ind i hårde kampe. Russerne havde i aftenens mulm og mørke omgæet, stormet og tildels erobret en af vore stillinger. K. B. MARTINSEN, som nu var chef for korpset, sendte 2. kompagni til angreb – modangrebet lykkedes – chefen for 2. kompagni var WORSØ LARSEN. Han blev såret, kom sig, men faldt nogle måneder senere – også en prægtig kammerat.

Jeg var selv med denne julenat – og glemmer den aldrig

– en del faldt og endnu flere blev såret, hvor mange husker jeg ikke, skønt jeg selv var med til at bringe døde og sårede tilbage. Jeg husker, der blev optalt 93 døde russere. Også for denne indsats høstede Frikorpset stor anerkendelse, skønt russerne gang på gang havde påstået, at Frikorpset var udraderet. De fik bevis for det modsatte denne julenat 1942. Jeg husker endnu disse stolte sejrbevidste drenge – og bagefter var de, som om de kom fra deres daglige dont på bondegården, fabrikken eller kontoret.

Vi skylder dem meget.

*Med venlig hilsen
Einer Jørgensen.«*

Ildkamp i købmandsbutikken.

Vi skylder vel læseren oplysning om, hvem Einer Jørgensen var. – Hans politiske virksomhed begyndte i K.U. i Slagelse. Året 1916/17 var han delegeret for Slagelse/Korsør K.U. Han aftjente sin værnepligt 1917–18. 1919–20 deltog han som soldat i et hjælpekorps ved den hvide hær ved Archangelsk. Med denne baggrund gik han – hjemkommen til Danmark – ind for nationalsocialismen og ledede den frivillige hvervning til Frikorps Danmark. Han gjorde en indsats for at råde bod på løftebrudet overfor de frivillige, og at skabe værdige forhold for de hjemvendte soldater, de sårede og efterladte. Han blev valgt for D.N.S.A.P. til folketinget, hvor han var kendt som en dygtig og behersket taler.

Hvordan man end skulle bedømme Einer Jørgensens politiske indstilling, var der almindelig enighed om hans noble personlighed. Da han blev dømt efter den traditionelle recept under udrensningen, udtalte dommeren: Jeg beklager at måtte dømme Dem.

En episode, der har været omtalt i bladene og udlagt på forskellig måde gengives her efter Einer Jørgensens egen frem-

stilling til mig. I et af besættelsens sidste år blev han i sin forretning overfaldet af 3 frihedskæmpere. Den ene stod på vagt udenfor, medens de to under påskud af at bede om ild rettede flere skud mod købmanden. Et skud gik gennem hans klæder, et andet blev siddende i en melsæk. Jørgensen trak sin pistol og skød den ene modstander ned. Den anden blev ramt i hånden og lod sit våben falde, hvorefter de to overlevende flygtede på deres cykler.

Efter nogen diskussion under retssagen blev Einer Jørgensens optræden anerkendt som »berettiget forsvar«. Pistolen hidrørte ikke fra tyskerne, den havde han fået bevilget som dansk folketingsmand.

Unge kohorter, sluttet til fremmed hær,
forrest i striden værnede Danmarks dør.
Porten i øster, VOLMER nok lukke gad,
VELIKIJE-LUKI, NARVA og PETROGRAD.
Faldne for Danmark, ens vil man se,
Ryvangens grønsvær og østfrontens sne.

Landbrugets eksportpriser under besættelsen

Hvem satte maden på bordet for den danske husmoder?

Fremstillingerne af denne sag er præget af forvirring og modsigelse. Man dømte L.S.-gruppen for landsförræderi, fordi de ved påvirkning af tyskerne havde gennemført et normalt prisniveau for landbrugsvarer. Man lagde her vægt på, at det var

*Aksel Hartel,
folketingets bedste taler,
sendte i 1940 til Berlin
en udførlig plan over prisen
på de danske landbrugsprodukter,
– som blev opnået.*

Nationalbanken, der måtte betale gildet. Dommer LUKAS kaldte det under retssagen »det største bedrageri i Danmarks historie«, altså bedrageri overfor Nationalbanken. Efter besættelsen var man klar over, at prisforhøjelsen var en fortjenstfuld og i højeste grad nyttig foranstaltning, og nu fastslog man i

historiebøgerne, at det var politikerne selv, der ved deres forhandlinger havde fået priserne op.

Herom henvises til pagn. 260–282 i »Besættelsens HVEM-HVAD-HVOR«, ikke at forglemme de hundreder af sider, der findes om sagen i den parlamentariske kommissions beretninger om landbrugseksporten under krigen.

Min følgende korte fremstilling vil i sig selv være en kommentar, der kan stå på egne ben, uden at anfægte den formelle rigtighed af tidligere fremstillinger. Adskillige forhold vil dog fremtræde i en anden belysning end omtalt i »Danmark under verdenskrig og besættelse«. Man har hidtil fortiet de årsager, der i væsentlig grad kom til at bestemme handlingsforløbet, *og hvorledes det lykkedes totalt at ændre den straks efter besættelsen afsluttede handelsaftale med tyskerne vedrørende landbrugspriserne.*

Prins Axel i London.

I tiden fra krigsudbruddet til besættelsen havde landets økonomi udviklet sig højst ugunstigt. Følgerne af den langvarige indtægtskrise i landbruget meldte sig nu på nærgående måde.

Den sandsynlige udvikling af betalingsbalancen betegnedes som alarmerende, men midlet derimod mislykkedes fuldstændigt, nemlig at få England til at betale højere priser, og i november 1939 truede landbrugsrådet (Hauch) med produktionsstrejke. Samtidig rejste delegation nr. 2 med prins AXEL som formand til London og medbragte nedenstående memorandum fra Nationalbanken:

»For Danmark er højere priser på vore landbrugsprodukter ikke et spørgsmål om større eller mindre fortjeneste, men om *hele landets økonomiske eksistens.*«

Tyskerne var villige til prisforhøjelse.

Efter besættelsen var alt forandret. Dansk udenrigshandel

måtte lægges om, idet vi var afskåret fra samhandel udenfor det europæiske kontinent. Den 18. april meddelte tyskerne, at de var rede til at modtage hele den del af landbrugets produktion, som der ikke var afsætning for på hjemmemarkedet, og til fordelagtige priser. Det erkendes fra alle sider, at Tysklands holdning her var præget af moderation og forståelse. Trods egne store vanskeligheder krævede man aldrig en større del af Danmarks landbrugsproduktion, end at befolkningen kunne opretholde en forsvarlig ernæringsstandard. Danskerne kom på denne måde til at indtage den »særstilling« at være det eneste besatte folk, der havde en højere levestandard end herrefolket selv. (Jens Otto Krag i »DANMARK BESAT OG BEFRIET«, bd. II).

Vor første handelsaftale efter besættelsen må tilskrives fastholdelse af den traditionelle politik overfor landbruget med ønsket om billigst mulige priser i byerne, og denne aftale ville have svækket et af samfundets største aktiver, hvis den var blevet opretholdt.

Ingen større fejl blev begået, end da man den 20. april 1940 solgte vor landbrugseksport til priser, hvortil varen ikke kunne produceres. Smørprisen til Tyskland blev sat til 2.75 kr. pr. kg., hvilken pris ganske vist var en mindre stigning i forhold til Englandsaftalen, men da foderstofimporten udeblev, og samtlige varer på hjemmemarkedet var genstand for en voldsom forhøjelse, blev smørproduktionen urentabel, og da kødpriserne stadig steg, ville resultatet blive en omfattende reduktion af landets besætninger.

L.S.-resolutioner.

Landbrugsaftalen med Tyskland blev straks mødt med uforbeholden kritik. I to resolutioner af 23. april og 21. maj 1940, der udsendtes gennem Ritzaus Bureau, hævdede L.S.-ledelsen, at fødevarerproduktionen ikke kunne opretholdes til de afslutte-

de priser, så besætningerne måtte reduceres radikalt, og såvel eksporten som landets forsyning ville komme i fare. Jeg redigerede disse udsendelser og fik dem vedtaget nogenlunde uforandret. Denne kritik blev hørt også i Berlin. Fra nu af skal jeg forsøge i tidsfølge at berette, hvad jeg ved om sagen ud fra personlig oplevelse.

Renthe-Fink ønsker en forhandling.

Den 7. maj 1940 ringede K. A. MORTENSEN til mig og meddelte, at jeg den næste dag ville få en opfordring til et møde hos Renthe-Fink for at give en udtalelse om landbrugspriserne. S.S.-kredse i Berlin, der for en stor del kontrollerede udenrigstjenesten, var betænkelig ved den trufne aftale, og gesandten var blevet opfordret til en samtale med mig den 8. maj, idet han den 9. maj skulle flyve tilbage til Berlin og afgive beretning.

Således meddeltes det mig.

Jeg havde siden januar måned været uden forbindelse med gesandten, så dette lød på forhånd ikke særlig sandsynligt, men den næste dag kl. 3³⁰ mødte Renthe-Finks chauffør og spurgte, om jeg ville komme til the samme dag på Kastelsvej. Da jeg kom derud, var der foruden fruén tillige ministerialråd dr. EBENER, der i længere tid havde ledet en afdeling for Skandinavien under ministerialdirektør dr. WALTHER i rigs-ernæringsministeriets handelspolitiske afdeling. Dr. Ebener gik i flere år for at være tyskernes økonomiske ekspert her i landet.

Under samtalen blev jeg anmodet om en udtalelse om priserne, og jeg svarede, at de efter min mening var uantagelige, og at en praktisk landmand, forpagteren af Broholm avlsgaard, netop havde udtalt til mig, at han med den nu fastsatte smørpris måtte sælge halvdelen af besætningen.

Det var tydeligt, at man på Kastelsvej var ilde berørt over,

at den lige sluttede aftale var genstand for så stærk kritik. Man stod foran et prestigetab. Fru Renthe-Fink foreholdt mig, ironisk, at den danske regering var tilfreds med de opnåede priser, ligeledes landbrugsrådet og den danske presse, og hun fortsatte: »Hvorledes kan De så tro, at Tyskland vil betale det dobbelte, hr. von SEHESTED?«

Hertil svarede jeg: »Efter de her faldne udtalelser forstår jeg, at Tyskland under denne krig ikke har brug for fødevarer.«

Så lo man ikke mere, og dr. Ebener spurgte tørt: »Hvor meget skal smørprisen hæves, for at De ikke sælger køerne?« Hertil svarede jeg, at 4.50 kr. ville være nødvendigt, og derefter taltes om andre ting.

Produktionspriserne udregnes:

Denne samtale i forbindelse med den forudgående underhåndsoplysning fra K. A. Mortensen tydede på, at der var en ny udvikling på vej. Det næste skridt var at få fastlagt og underbygget en fornuftig pris aftale, og efter en samtale med HARTEL bestemte vi os for en henvendelse til nationaløkonomen THOMAS JUNCKER, Avnsøgaard, der før bondetoget på fremragende måde havde udarbejdet en beregning over produktionsprisen for samtlige danske landbrugsvarer.

Juncker fandt imidlertid situationen for »varm«, og Hartel påtog sig så opgaven, som han ved hjælp af materiale fra L.S.s erhvervsudvalg tilendebrogte, den 29. maj, og planen blev straks mangfoldiggjort og benyttet i L.S.-agitationen landet over.

Den indeholdt prisberegning for hver enkelt af *landbrugets eksportvarer*, herunder den senere så omtalte og efterhånden almindelig anerkendte smørpris på kr. 4.50 pr. kg.

I lighed med tidligere publikationer fra L.S. blev planen også tilstillet REICHSNÄHRSTAND I BERLIN og formelt som »L.S.-landbrugsplan af 29. maj 1940« godkendt på det histori-

ske møde i Århus den 17. juni 1940. *De beregnede priser blev alle opnået inden udgangen af november 1940.*

Den tidligere indgåede pris aftale var i sig selv så ufornuftig og imod begge landes interesser, at der kun behøvedes et energisk og vedholdende oplysningsarbejde for at få alle til at indse, at det danske landbrug ikke kunne underbetales under de daværende forhold, og ambassadør RITTER spurgte i juni måned minister MOHR, om vi nu også var sikre på, at vi kunne klare os med de aftalte priser.

Prisforhøjelsen skete for så vidt frivilligt fra officiel dansk side. Under vedholdende henstillinger fra Tyskland blev både smørprisen og de andre landbrugspriser rettet op i små ryk, indtil der helt igennem var opnået den i L. S.s landbrugsplan indeholdte prisberegning.

Egen tilståelse: Det bedste bevis.

I byretssagen mod mig lod jeg til skade for mig selv tilføre retsprotokollen, at det var ved min og mine nærmeste medarbejders indgriben, at landbrugspriserne i tiden fra april til november 1940 blev hævet til et niveau, der muliggjorde et rentabelt landbrug for første gang siden 1930ernes underskudsår.

Min anmodning om tilførsel til retsprotokollen gik igen *som en tilståelse i landsretsdommen*. Forhøjelsen af priserne androg 365 mill. kr., opgjort til retssagen af departementschef COHN fra det statistiske departement. Dette tal synes ikke stort i vore penge, men prishævningen var for vort landbrug på dette tidspunkt netop forskellen mellem overskud og underskud. Vi må huske på, at kronens købekraft dengang var himmelhøjt over, hvad den er i dag.

Regeringen modarbejder prisforhøjelsen.

Hvad der videre skete, er i det væsentligste kendt fra vidneforklaringer under Sehested-sagen. Den 17. marts 1947 fremsat-

te ministerialdirektør dr. WALTHER udtalelser, der i det hele bekræfter min givne fremstilling, idet han sagde, at *den danske regering, specielt landbrugsminister BORDING, længst muligt modarbejdede prisforhøjelsen for vor landbrugseksport af hensyn til hjemmemarkedets priser.*

Landbrugsrådet var i sin helhed »disciplineret« og fulgte regeringens standpunkt, mens SØREN OVERGAARD fra smøreksportudvalget konsekvent holdt på en højere smørpris. De danske priser var efter direktør Walthers mening alt for lave, de laveste i Europa og årsag til vor mægtige landbrugsgæld.

Ved de mange fremstillinger af denne sag kunne man have undgået billige konstruktioner ved at granske akterne i sagen mod L.S.-gruppens medlemmer og de tiltaltes forklaringer.

I en vidneafhøring udtalte således næstformanden for L.S. den dygtige statshusmand SØREN LUND, at det var ejendommeligt, at man helt igennem havde opnået netop de priser, som var angivet i L.S.s landbrugsforslag.

L.S. på besøg i Berlin.

I efteråret 1940 havde betydende danske foreninger og organisationer modtaget og fulgt indbydelser til at komme til Tyskland og træffe sammen med repræsentanter for tilsvarende tyske organisationer. Herunder nævnes en rejse til Berlin i november 1940 med dr. GUSTAV MEISSNER som leder, og hvori deltog repræsentanter for »De samvirkende fagforbund« og »Arbejdsgiverforeningen«, bl. andre AKSEL OLESEN, LAURITS HANSEN, EILER JENSEN, JOSEF ANDERSEN og dr. LEY, understatssekretær LUTHER og gesandt von GRUNDHERR.

Under bondestævnerne før krigen havde L.S.-gruppen modtaget tyske gæster, og det var også derfor rimeligt, at L.S. nu fik en lignende indbydelse, og den indløb da også i midten

af september, dateret den 10. september 1940 på bondefører BEHRENS kontor i Berlin. Vor ankomst var berammet til 1. oktober. I rejsen deltog KNUD BACH, HARTEL, SØREN LUND og SEHESTED.

De danske gæster blev modtaget af repræsentanter for Reich-nährstand og tilbragte tre dage i Berlin. Der blev ingen forhandlinger ført, men ved en sammenkomst, som dr. WALTHER foranledigede, oplyste han overfor HARTEL og SEHESTED, at smørprisen, der allerede dengang var steget en del efter stedfundne aftaler med de officielle danske forhandlere, på et noget senere tidspunkt ville komme op på ca. 4.50 kr. L.S.-repræsentanterne måtte gerne bringe dette som en nyhed, når de kom hjem.

Denne meddelelse blev offentliggjort kort før vor hjemkomst, idet L.S.s pressekontor ved redaktør AAGE SCHMIDT var blevet informeret gennem landbrugsafdelingen i det herværende tyske gesandtskab.

Venstres presse hævdede, at forhøjelsen skyldtes landbrugsrådets forhandlinger, hvilket også formelt var rigtigt, men at prisstigningen kom hurtigt, skyldtes L.S.s arbejde, og man vandt den tid, hvorunder det kunne hindres, at vore kostbare malkekøer blev solgt som slagtekvæg.

Når L.S.-Berlinrejsen kom til at syne så stærkt i den offentlige debat dengang, skyldtes det utvivlsomt, at landbrugsminister W. DARRÉ tilsagde delegationen til foretræde hos sig den 3. oktober. Han ønskede, at drøfte dansk landbrugs stilling under den synsvinkel, at krigen trak i langdrag. »Det plejer krige med England at gøre«, sagde han, og så var der brug for malkekvæget.

Landbruget får sine priser efter 10 års kamp.

Hele denne sag var ikke krigskonjunkturpræget. Der er en nøje sammenhæng mellem mit arbejde ved gennemførelsen af

bondetoget til kongen og aktionen angående landbrugspriserne under besættelsen. I begge tilfælde stod bønderne i deres krav om økonomisk ligestilling overfor en kompakt majoritet på Rigsdagen.

Efter bondetoget havde landbruget ikke andre våben mod den politiske magt end produktionsstrejken. Den blev forsøgt, men lykkedes ikke (valutaaktionen). Efter besættelsen måtte det være indlysende for tyskerne, at det var ufornuftigt at underbetale den danske landbrugsproduktion under henvisning til den forsyningssituation, der bestod i Europa. Under et mildt tryk på regeringen blev sagen gennemført.

Politiske følger.

De hundreder af millioner, prisforhøjelsen af vor landbrugs-eksport kom til at andrage, betød ikke alene relativ velstand for den danske landmand, men tillige at landbrugets produktionsapparat kunne opretholdes gennem hele krigen, hvortil kom, at vi fik kul og andre råstoffer i bytte. Jeg ser derfor bort fra det argument, man har mødt, at det var Danmark, der betalte prisforhøjelsen på vor eksport på grund af det udækkede underskud på vor betalingsbalance med Tyskland. Det kunne ikke have betalt sig at spare 360 millioner og sætte vor milliardeksport på spil.

Også politisk blev landbrugseksporten under besættelsen mere end nogensinde før vor bedste trumf. I en længere periode forsynede vi 8 millioner tyskere med det nødvendigeste. Specielt for de tyske lazaretter havde vore leverancer den største betydning. I begyndelsen af 1944 fik Hitler oplysning herom og udnævnte PANCKE og derefter BEST til »Obersgruppeführer«. I 1944 under folkestrejken var det frygten for produktionsstandsning, der bragte tyskerne til fornuft. WALTHER skred ind overfor dr. BEST og gennemførte forliget. *Med denne bag-*

grund kan det hævdes, at mødet hos Renthe-Fink den 8. maj 1940 var en historisk begivenhed.

I gennem årtier havde der været en nøje sammenhæng mellem landbrugets vanskeligheder og arbejdsløsheden. I »Danmark besat og befriet«, skriver fhv. landbrugsminister KR. BORDING, pag. 91: »Arbejdsløsheden steg, da landbrugskrisen var på sit højeste, til ca. 100.000 om sommeren og ca. 200.000 om vinteren, den største arbejdsløshed, vi nogensinde har haft.«

Samtidig med landbrugets forbedrede økonomi halveredes arbejdsløshedstallene, hvortil landbrugets forbedrede købeevne sikkert har ydet sit store bidrag.

Landbrugskrisen og den kroniske arbejdsløshed betegnedes med rette som de to samfundsonder, der truede vor folkelige velstand og belastede tilliden til vort politiske styre. Der findes citater nok i tyske dokumenter fra 1940, der viser, at man regnede med at ville lade vanskelighederne optårne sig for den danske regering, indtil tyskerne måtte overtage administrationen. Arbejdsløsheden blev lettet gennem fagforbundenes forståelse med Tyskland. Det har Stauning æren for, mens den bedre landbrugsordning må tilskrives Landbrugets Sammenlutning. Fremstillingen af denne sag har hidtil været belastet af de gængse fortielser.

Sammendrag

Læseren må vel forvente et forsøg på at samle alt foranstående i en slags konklusion. Som bemærket i indledningen er der ikke tale om at give en samlet fremstilling af besættelsens første måneder. Det drejer sig om en række politiske begivenheder, hvor forfatteren har medvirket. Disse begivenheder dækker til en vis grad det politiske handlingsforløb i det pågældende tidsafsnit, såsom eventuel tysk magtovertagelse, Sønderjylland, Staunings tyske forståelsespolitik og landbrugseksportpriserne, og det har været denne bogs opgave at vurdere min indflydelse på disse begivenheder.

Man kunne med eksempel fra DELEURANs bog betegne de enkelte kapitler som en række »kronikker« – afhandlinger, som kunne stå på egne ben. Det har også været under overvejelse at søge enkelte af kapitlerne optaget i et historisk tidsskrift, for eksempel »Stauning og det nye Europa« og »Da tyskerne gik over grænsen«, men på grund af det spændte forhold til UDGIVERSELSKABET må det betvivles, at jeg – en ikke-faghistoriker og absolut ubekymret med hensyn til den for Udgiverselskabet gældende censur – havde fået en afhandling optaget med et så afslørende stof.

Af flere forlængst nævnte grunde var den danske regering svag under de voldsomme begivenheders pres, og regeringen kan med rette betegnes som handlings-uduelig.

Det bar hen mod norske tilstande.

Som ofte før finder man den rette situationsfornemmelse

i P. MUNCHS OPTEGNELSER (Munch I, side 55 – den 8. august 1940):

»Der indkom et konservativt forslag om regeringens indskrækning til kun at omfatte ti ministerier, hvilket statsminister STAUNING skrappt afviste, ligesom også P. MUNCH, der skriver: *». . . blev parterne ved at tilbringe tiden med den art diskussioner, ville vi snart være ovre i en regering af art som den norske.«*

Regeringen formåede ikke at foretage den rigtige handling i de afgørende øjeblikke. Frihedskæmperne måtte overtage situationen, da politikernes samarbejdspolitik var blevet uholdbar efter Tysklands forestående nederlag.

MOGENS FOG skriver i sit illegale brev af januar 1943 som en slags undskyldning for sin selvstændige optræden: *»Gør de ansvarlige ledere det ikke, må de finde sig i, at andre handler udenom.«*

Berettigelsen af en selvstændig indsats udenom regeringen er blevet forsvaret, når det gælder KAUFFMANN og MODSTANDSBEVÆGELSEN, men det gælder også mændene fra samarbejdsperiodens første tid, som formentlig må respekteres i lige grad, for såvidt som de gennemførte handlinger til gavn for landet – også når det skete i samarbejde med tyskerne. Uden tyskerne kunne der nemlig ingenting gennemføres af større betydning.

Hannibal Sehested.

Det kan ikke undgåes her at nævne Hannibal Sehesteds navn, både fordi slægtsarven har været medbestemmende for mine handlinger, og fordi situationen dengang og nu havde fælles træk: En udenlandsk besættelse gjorde det muligt for en enkelt mand at vinde tillid hos besættelsesmagten og opnå væsentlige fordele for landet, hvortil kom, at han en tid – ligesom jeg – blev kaldt landsforræder.

Støttet af sin stilling som Christian den Fjerdes svigersøn blev han statsholder i Norge og udrettede vel for dette land nok så meget som nogen konger før eller siden. Således udrustede han efter århundreders fremmedstyre en national norsk hær, der effektivt faldt svenskerne i flanken under Kalmarkrigen og aldrig led noget nederlag. Hannibal Sehested ville skabe et selvstændigt Norge under fælles konge og bryde rigsrådets magt.

Dette faldt han på og blev anklaget for påstået underslæb. I Danmark lykkedes det, som var slået fejl i Norge, at erstatte rigsrådet med kongemagt ved statsomvæltningen, hvori Sehested var »det store hjul« (Slange: »Christian den Fjerdes historie« og C. O. Bøggild Andersen: »Statsomvæltningen i 1660«).

Ved Sehesteds selvbestaltede forhandlinger med svenskerne, der først senere blev godkendt af Frederik den Tredie, opnåede vi at undgå en ny krig med Sverige efter Karl Gustavs død, og Bornholm blev reddet for Danmark.

Efter i et par hundrede år at have været anset for en mand at format, men af tvivlsom national holdning, blev det C. O. Bøggild Andersen, der introducerede Hannibal Sehested som »den iderigeste og videst skuende statsmand, som Danmark i nyere tid har fostret« (Bøggild Andersens hovedværk II er nu udgivet af arkivar OLE DEGN og anmeldt af PALLE LAURING under overskriften »En statsmand, dertænkte nordisk« *).

Hvis man vil lege med ilden under en udenlandsk besættelse og arbejde med begge parter samtidig, er man nødt til at kunne bevise gennemførelsen af positive resultater for landet for at være dækket ind for eftertiden, og her kommer vor nyeste historie ind i billedet, nemlig hvad jeg og mine hjælpere fik ud af samarbejdet med tyskerne?

*) VIGGO STARCKE har udgivet en fortrinlig brochure om Hannibal Sehested, der her betegnes som den første retsstatsmand.

Det hele kort fortalt.

For de fleste læsere vil besættelsen allerede være en fjern tid, hvis begivenheder kun i ringe grad har sat spor i vort samfundsliv. Historieskrivningen om den tid har vanskeligere ved at falde til ro, fordi de første bøger var i udrensningens tegn, og fordi der blev dannet politisk farvede myter, som påtrænger sig revision.

Min opfattelse må til en vis grad blive en subjektiv bedømmelse, om hvis rigtighed jeg har forsøgt at opstille mest muligt materiale, for en stor del ud fra selvoplevede tildragelser.

De følgende områder vil man dog være nødt til at tage stilling til i senere bearbejdelser af besættelsens første måneder, nemlig om:

- 1) den rettidige underretning til kongen om fare for endeligt brud med tyskerne ved brevet til kongen af 16. maj 1940, efter at Renthe-Fink havde sagt til mig, at »der vil komme en dag, der er værre end den 9. april«, en udtalelse, der senere er bekræftet af Renthe-Fink som vidne i byretten, men som konsekvent er forbigået i alle udkomne bøger om besættelsestiden.
- 2) Etableringen af en fælles front af tyskvenlige grupper, L.S.-Erklæringen af 17. juni 1940 var en bevidst afspændingsforanstaltning fra min side overfor tyskernes overtagelsesplaner, som anført under punkt 1.
Disse politiske gruppers opmarch blev en advarsel for regeringen og førte til, at man måtte bøje sig for kongens krav om nye mænd i regeringen, ensbetydende med SCAVENIUS-perioden.
Denne følgevirkning af L.S.-erklæringen synes nogenlunde énstemmigt at være erkendt i de hidtil udkomne historiske værker.
- 3) Min indsats, der resulterede i tyskernes forhøjede eksportpri-

ser for danske landbrugsvarer med ca. 360 mill. kr. er indgået i Sehested-sagens domspræmisser som en »tilståelse«.

- 4) At Frits Clausen klarede det første og måske alvorligste angreb på Sønderjylland, hvilket må anses for at være hans fortjeneste.

Henvisende til denne bogs indledning var UDGIVERSELSKABET ved dr. Jørgen Hæstrup allerede i 1963 skriftligt gjort opmærksom på nødvendigheden af en revision af selskabets fremstilling af besættelsens første tid. At der nu kommer en bog herom, er efter opfordring af rigsarkivaren.

Når vi undgik norske tilstande som i de andre af Tyskland besatte lande, skyldes det i første række kong CHRISTIAN den TIENDE, STAUNING, SCAVENIUS og – i beskeden grad – medvirken af forfatteren af dette skrift.

Man kunne måske slutte med den gamle konges forsonende ord til Scavenius efter befrielsen: »Det var da godt, at vi ikke fik Danmark ødelagt.«

Historien i nyt lys

Man kunne kalde det ubetimeligt, i denne sammenhæng at citere titlen på ARNOLD TOYBEE's kæmpeværk, der på hans tid var banebrydende for vor historieopfattelse. Man havde tillid til, at fremstillingen var uden påvirkning af politiske eller ideologiske tendenser. Efter sidste krig skete der et tilbageslag. Sejrherren bestemte, hvorledes historien skulle skrives. Det er muligvis forståeligt, at den, der vinder en krig, ønsker yderligere at understrege sin styrke ved at skildre begivenhederne i det slettest mulige lys for de besejrede og derved tillige hæve sin egen moralske holdning. Det var på en måde ånden i Nürnberg-processerne, der gik igen i de første bøger om besættelsen.

Eftersom årene gik, bredte der sig et mildere klima, og det ser nu ud til, at det, man kunne kalde »sejrherrens historieskrivning«, er ved at slå revner på adskillige steder. Det begyndte i England, hvor lord HANKEY – i sin bog POLITICAL TRIALS AND ERRORS fremstiller Hitlers angreb på Norge som berettiget retorsion. Den officielle engelske beretning om Norges besættelse CAMPAIGN IN NORWAY ved dr. DERRY lægger odiet for overfaldet på Norge over på England og Frankrig, der forlængst havde vedtaget og var begyndt at iværksætte angreb på Norge, der tillige skulle omfatte besættelsen af dele i Sverige. BJØRN SVENSSON skriver i D.F.A., side 238: »Det kan overhovedet ikke diskuteres, at det var de allierede, der ødelagde freden i norden.« Samstemmende hermed H.H.H.

side 12: »Danmark gik med i løbet.« Herom også rigsarkivar JOHAN HVIDTFELDT. Beder se INDLEDNINGEN.

For ikke længe siden prispav den svenske gesandt i London PRYTZ i radioen en indberetning fra London til sit hjemland. Det var straks efter Englands nederlag ved Dunkerque. Sagen var »hjemmelig-stemplet for 50 år«, men det så man bort fra. Lord HALIFAX, den engelske udenrigsminister, havde sagt til gesandten, at man nu måtte forsøge at få en våbenstilstand og muligvis en fred med Tyskland på antagelige betingelser, men så måtte man først skille sig af med Churchill, og det var ikke muligt. »Politiken« mistede i sin tid 40.000 abonnenter ved at skrive, at »Churchill var en farlig mand«. Det havde vel været overvejelse værd dengang, da Hitler tilbød ambassadør HENDERSON: *At garantere imperiets integritet mod at få fri indmarch i Polen.*

Særlig i England er mange kommet til det resultat, at sejren var for dyr. England ville beskytte Polen, men måtte afgive hele østeuropa. Man mistede imperiet, Rusland blev en superstat og Rødkina marcherer op. Man mindes uvilkårligt OSWALD SPENGLER: UNTERGANG DES ABENDLANDES, hvor Europa betegnes som »et forbjerg på Asien.«

England og Europa.

Det engelske statsamfund var gennem tiderne blevet opbygget som et folkestyre, der dog havde bevaret et aristokrati – vel at mærke ved stadigt tilskud af fortjente mænd og med en kongemagt, hvis beføjelser var havnet i faste rammer, efter at en konge havde mistet hovedet. Det blev under denne faste og dog levende institution, at England erobrede verdensmagt og satte de andre europæiske riger i skygge. England blev et verdensrige, men man undervurderede, at dets spinkle bag-

grund i folketal og materiel ikke kunne bæres af det lille land alene. – *Det var som med Danmark i Vikingetiden.*

England havde trods alt sin materielle og kulturelle baggrund i sin historiske samhørighed med det øvrige Europa, som det ikke kunne leve foruden. Medens verdensriget blev dannet, blev Europa politisk forsømt. Ved to krige mod Tyskland satte England sit verdensrige overstyr.

Trods alt var det vel Hitler, der sendte RUDOLF HESS til England, før Ruslands grænser blev overskredet? Han ville appellere til et logisk instinkt hos Englænderne: At hvis krigen mod Rusland blev tabt, var Europas østgrænse åbnet. To supermagter var allerede på vej op og voksede det engelske verdensrige over hovedet – Ruslands revolution havde bevæget uanede kræfter, medens vi blev splittet i en ny europæisk borgerkrig. Europas fattigdom blottede rødderne for Englands magt.

Til fødselsdag hos Churchill.

Hvem vil bestride, at Churchill var »sejrens bygmester«, og en statsmand, der fik indflydelse på verdensudviklingen, men England blev den største taber ved fredsslutningen.

Ved en fødselsdagsfest i familien Churchills hjem mindede datteren SARAH sin fader om alt det, han havde udrettet. Churchill svarede: »JEG HAR OPNÅET EN HEL DEL UDEN AT HAVE OPNÅET NOGET TIL SLUT«. Tanken gik vel tilbage til konferencen i TEHERAN og POTSDAM, hvor Churchill sammen med den syge ROOSEVELT måtte opleve, at STALIN tegnede Europakortet og opfyldte Peter den Store's drøm.

Churchill var formodentlig også bekendt med Hitlers testamentariske notater fra bunkeren i Berlin: »Det var Churchill, der slog mig, men England kommer til at betale.« Dette urimelige misforhold mellem den store sejr og det, man kalder den tabte fred, kræver en forklaring, belyst i et historisk perspektiv,

hvor man må søge århundreder tilbage. Hvorfor ikke forsøge at tilpasse dette mærkelige hændelsesforløb i belysning af Machiavelli's skabelon! Hvis man fra Machiavelli vil anføre et grundlag, på hvilket man kan sætte sit rige til, så er det ved *at vælge de forkerte allierede*.

Churchill var humanist og tro demokrat, så længe det gjaldt hans eget folk – eller om man vil – indenrigspolitikken. I udenrigspolitik disponerede han kynisk – bombardementet af Dresden bliver ikke glemt. Churchill ville have Hitler og hans medskyldige skudt uden ret og dom. Der henvises til FRANK ESMANN JENSEN, der refererer krigskabinetets papirer, som nu er tilgængelige – Berlingske Tidende den 1. januar 1972.

Ethvert middel ansås tilladeligt, hvis det tjente hans mål: At slå Tyskland ud. Vi har Churchills egen attest for denne indstilling til hans alliance med Stalin. Han ville – om fornødent – alliere sig med »den onde« i sine bestræbelser for at slå Hitler ud. Det var imidlertid Rusland og ikke Tyskland, der var Englands konkurrent nr. eet. Hitler var engelskvenlig – mere eller mindre forlovet med datteren af en engelsk lord.

Palle Lauring citeres.

Et gammelt ord, såvidt vides uden hjemmelsmand, siger: *Gennem historien kan vi lære alt*. Hvor mange har mon læst Palle Laurings behandling af emnet: »HVAD SKAL VI MED HISTORIEN?« Fordi det næppe kan gøres bedre, tillader jeg mig at citere, hvorledes forfatteren sammenfatter de to forhenværende stormagters historie, indbefattet deres fælles nederlag, side 13 og 16.

Forfatteren har intet godt at sige om rædslerne fra Hitlers tid, men giver historien, hvad den har krav på ved at erindre om, at den nye generation ikke kan have et medansvar, og at uden Tyskland »var Europa ikke blevet Europa.«

TYSKLAND. Gennem henved 1200 år har den store midt-europæiske gruppe af tysktalende stater næret en evig og aldrig slukket drøm om at samles i et stor-tysk rige . . . , og det er bittert, at kun een gang i de 1200 år blev tanken helt ud realiseret – under Adolf Hitler.

ENGLAND. Gennem 300 år byggede England et imperium op – et moderne Romerrige, der blev holdt sammen af engelsk søfart på de 7 have Engelsk politik havde det ene mål at holde det vældige rige sammen men så sejrede England sig ihjel i to verdenskrige, og det vældige rige brød sammen. »Vi bliver aldrig færdige med at revidere historien.«

Man mente vel at kunne undgå konkurrencen om »kolonierne« ved heldige krige – med Spanien, Portugal, Frankrig og Holland. Sidstnævnte fik lov at beholde en god bid. Der fulgtes et princip, som en tid fungerede: At bekæmpe en usurpator – en konkurrent af format ved en koalition af de svagere stater – på den måde fik man Napoleon og Ludvig den Fjortende ned. Problemet opstod, da Tyskland forlangte livsrum. Her stod man overfor en stat med stærkere reserver end den engelske – med en mere nøjsom og flittig befolkning. For at kunne opføre sit europæiske mellemværende skulle Tyskland knuses endnu engang, men den sidste krig blev én gang for meget. Det blev ikke alene Tyskland, men Europa-vældet som blev så svækket, at stærkere kræfter indtog dets plads i verden.

Er politik en kunst.

Man kunne påkalde erfaringen og se tilbage gennem århundrederne og prøve at konstatere, hvilke af statskunstens ukrænkelige love Englands ledere har overtrådt.

I Machiavellis bog »Fyrsten« og i hans øvrige værker er der opbygget en politisk teori, en slags leveregel for al magtudøvelse (political science), en analyse af magtens funktioner,

ikke på spekulativ basis, men grundet på et rigtigt anskuet erfaringsmateriale. Dette skrift har været fyrsternes bibel gennem 400 år *).

I Sverige blev den studeret af Erik den Fjortende og af dronning Christina, hvis eksemplar vi har bevaret med understregninger og randbemærkninger.

Carl den Femte kunne store stykker af bogen udenad. Katharina af Medici læste »Fyrsten« lige så ivrigt som sin bønnebog. I det tyvende århundrede er »Fyrsten« blevet læst af Mussolini og Lenin. Sidstnævnte formulerede sin opfattelse af bogen således: »Moralsk er alt, hvad der fremmer verdensrevolutionens sejr.«

Som noget grundlæggende i Machiavellis vurdering af statsmændenes handlinger er vel dette: At en fyrste ikke må gøre den fejl, som mange har gjort: At alliere sig med sin stærkeste konkurrent, og at de forsøger sammen at dele de svagere stater, så ender det gerne med, at man mister de naturlige venner og tilsidst bliver slået af sin virkelige konkurrent.

Således rykkede Kong Ludvig XII ind i Lombardiet med en mægtig hær, og alle sluttede sig til ham, undtagen Venedig. Så længe var alting godt, men så ville han forstærke sin magt og slog sig først sammen med Paven og derefter med Spanien.

Han tabte selvforskyldt sine venner, da han også ville eje Napoli og dele det med kongen af Spanien. Mens han hidtil havde haft den største magt i Italien bag sig, havde han nu en rival, som alle ærgerrige og misfornøjede kunne ty til.

Der henvises til grev Carlo Sforza (Machiavelli, side 14–16) og tillige citeres nogle linier i FYRSTEN, oversat af Fr. Weise, side 9:

*) Med betydeligt udbytte læses JØRGEN HATTING: »Bogen om fyrsten og dens skæbne – Berlingske Tidende 3. maj 1969. Det var i anledning af 500 års dagen for Machiavellis fødsel.

»Den, der erobrer fremmed land, bør også stille sig i spidsen for og forsvare de mindre mægtige naboer og bestræbe sig for at svække de mægtige og passe på, at der ikke bliver indblanding fra en fremmed, der er mægtigere end ham selv.«

Det ville være kandestøberi at spørge, hvordan det ville være gået, hvis man havde fulgt lord HALIFAX, og hvis England havde ordnet sig med Tyskland. Det var muligvis gået dårligt, men næppe således, som det skete. Som allerede nævnt, er Europa et »forbjerg på Asien«. Churchills alliance med Stalin var fatal.

Her kommer Danmark ind i billedet.

Fra før VALDEMARERNES tid har nordnorden kæmpet mod folkene fra øst, men ved ENGLANDS fred blev vi trængt tilbage fra de gennem mere end tusinde år tilkæmpede positioner. På Gottorp museum findes en let overskuelig grafisk fremstilling af, hvorledes kampen i de mange år har bølget frem og tilbage. Efter den nye europæiske krig skyder østrummets grænser i et hidtil ukendt fremspring sig ind på vestens bekostning. Vi var bedre beskyttet af ENGLANDS flåde end ved AMERIKAS atom-paraply.

Hvad hjælper det, at den norske konge MAGNUS DEN GODE på LYRSKOV HEDE besejrede en mange gange overlegen Vender-hær, eller at VALDEMARERNE ved deres erobringer en tid blev ØSTERSØENS HERRE.

Efter kapløbet mellem ENGLAND og RUSLAND i krigens sidste dage, reddedes med nød og næppe vor selvstændighed, men efter det nye europakort er vi med vore øer og bæltet placeret på en yderpost i Europas forsvarszone.

Er vort folk indstillet på at vedstå sin fortid?

Tyskland nys segned i malstrømmen ør –
kæmped til døden – det forsoner!

Nord! Du blev kasted for folkenes dør:
Bælterne, Kattegat – Udfaldsportens rør,
Nord, vil du møde i brændingen som før.
Fråden fra Østens regioner?

Bavnerne brænder og Budstikken går.
Hørte du?

LURERNE TONER!

Nu gælder det værnet for fædrenes gaard,
for frihed og fremtid, som høster, hvad vi sår –
WESTERLANDS SIDSTE BASTIONER.

Erklæring fra Baron Martin K. de Trairup

Undertegnede MARTIN K. DE TRAIRUP, født 8. juni 1876 i Tandrup, for tiden boende Calle Principe 9, Madrid, afgiver herved følgende erklæring:

I sidste uge af marts 1940 blev jeg fra tysk side opfordret til at komme til Berlin. På stationen blev jeg modtaget og kørt til luftfartsministeriet, hvor jeg blev ført ind til HERMANN GÖRING, som jeg igennem en årrække havde kendt.

GÖRING meddelte mig i fortrolighed, at der mellem Danmark og Tyskland var truffet aftale om en fredelig besættelse af Danmark.

GÖRING meddelte mig, at det var nødvendigt, at jeg i København uofficielt opsøgte STAUNING og sige ham følgende: »GÖRING har beordret mig til at sige, at han stoler på, at overenskomsten vil blive holdt.«

Herefter rejste jeg tilbage til København – ligesom på udrejsen over Bølå udenom paskontrollen – og undersøgte, hvorledes jeg bedst uofficielt kunne få STAUNING i tale.

Jeg fandt ud af, at STAUNING hyppigt spiste til frokost på en lille restaurant nær Højbroplads, og en dag, jeg spiste frokost der, var jeg så heldig at se skuespillerinden, fru ELSE SKOUBOE, som jeg kendte godt. Fru SKOUBOE var sammen med STAUNING og en herre, som jeg ikke kendte. Jeg gik hen til bordet, hilste på fru SKOUBOE og blev præsenteret. Herren, jeg ikke kendte, rejste sig op og forlod bordet efter at have sagt: »Så ringer jeg kl. 7.«

Derefter bøjede jeg mig ind over bordet henimod STAU-

NING og sagde, at jeg var glad for at være blevet præsenteret for ham, for jeg havde en personlig meddelelse til ham. Han spurgte fra hvem, og jeg fortalte det. Forandringen i hans ansigt var forbavsende og så stor, at fru SKOUBOE rejste sig og bad sig undskyldt, da hun ventede sin mand, med hvem hun skulle spise frokost. Hun talte et par ord med den gamle overtjener og forlod derpå restauranten.

Efter at STAUNING havde fået beskeden, blev han helt hvid i ansigtet. Han spurgte mig, hvordan jeg havde fået den besked, og jeg fortalte ham det hele og tilføjede, at jeg var kommet til landet udenom paskontrollen, hvilket sidste han øjensynlig var tilfreds med.

Han udtalte derefter, at jeg ikke vidste, hvad jeg havde indladt mig på, men han kunne forsikre mig om, at hvis der nogensinde kom noget ud om min rejse, skulle han sørge for, at jeg blev dømt for højforræderi. Jeg svarede, at ingen skulle få noget at vide gennem mig, og at jeg gerne ønskede at trække mig ud af det hele.

STAUNING glemte ikke, at jeg havde vovet at bringe ham denne besked. Fra den dag, jeg havde samtalen med ham, blev jeg skygget dag og nat, indtil jeg en skønne dag blev arresteret sigtet for at være engelsk spion. 24 timer senere fik politiet imidlertid andre instruktioner, og jeg beskyldtes nu for at være tysk spion. Dette blev omgående rapporteret til Berlin, og det blev meddelt politiet, at den, der stod bag min anholdelse, ville blive draget personligt til ansvar for enhver overlast, der måtte blive tilføjet mig. Tre dage senere kom en indflydelsesrig tysker til København i sin private flyvemaskine og kort efter blev jeg løsladt og ført til mit hotel, hvor det blev meddelt alle, at der var sket en beklagelig fejltagelse.

Som ovenfor nævnt har jeg gennem en årrække kendt rigsmarskal Hermann GÖRING. Jeg skal herom oplyse følgende:

GÖRING var sammen med mig gennem fem år fra slutningen

af den første verdenskrig leder af en gruppe på 26 forhenværende officerer fra luftvåbnet, der alle stod under min ledelse i kampen mod bolschevismen og kæmpede mod tilintetgørelsen af vigtigt krigsmateriel og bragte dette ud af Tyskland til lande, der sympatiserede med Tyskland. Alt dette krigsmateriel, som marskal MANNERHEIM trængte så hårdt til, blev bragt ud gennem Greifswald/Wiek til min yacht, der tilhørte den kejserlige yachtklubs eskadre. Det tunge materiel blev viderebefordret fra Stettin, hvor motorskonnerter indladede det og sejlede det til bestemmelsesstedet. Andet materiel blev sendt i hele godstog fra Eydtkunen/Wirballen til Litauen. I hele denne tid, hvor GÖRING og jeg i fællesskab flere gange risikerede livet, var der aldrig en uoverensstemmelse mellem os, og vi vedblev at være venner og tiltalte hinanden med »du«, når vi var alene.

Utvivlsomt på grund af min viden om de hemmelige dansk-tyske forhandlinger har jeg siden 1940 været genstand for forfølgelse fra dansk side og har set mig nødsaget til at tage ophold i et fremmed land. Det ville imidlertid være urigtigt af mig, om jeg fortav min viden om denne betydningsfulde sag.

Staunings bekymringer

Der henvises til side 61 øverst om de partier og grupper, som Stauning mente kunne blive konkurrenter til hans magt.

1) *En unglkonservativ gruppe*, som i april-juni 1940 havde haft under overvejelse at sprænge det konservative folkeparti og danne regering af »nazi-orienteret« art med tysk støtte. Der nævntes følgende navne: *Carsten Raft, Pastor Amby, Leo Dane* m.fl. Rigsdagsmænd sammen med radikale elementer i den konservative ungdomsbevægelse bl.a. næstformanden for K.U., *Christensen*. Sagen var sivet ud i konservative kredse. v. *Löw* siger i en vidneforklaring, at denne gruppe var velkendt af Tyskland.

2) *»Styre af gode, danske mænd«*, hvorved sigtes bl.a. til ingeniørgruppen, som »havde søgt at snigløbe rigsdagen og Stauning ved uden om regeringen at rette en henvendelse til kongen.« Stauning vidste ikke, om de havde kontakt med tyskerne.

3) *Arne Sørensen vil selv være fører*. Stauning var dernæst bange for, at Arne Sørensens synspunkter faldt for meget sammen med tyskernes, og at hans forbindelse med Nordische Gesellschaft var blevet yderligere udviklet. Først på et noget senere tidspunkt fik Stauning oplyst, at der havde været en forhandling mellem *Meissner* og Arne Sørensen, men at den

ifølge Meissner var strandet på, at *Arne Sørensen ikke ville gå i samarbejde med Frits Clausen*, men selv være fører.

4) *Frits Clausens parti*. Dette partis stilling var utvivlsomt, men da Staunings meddelelse var kendt som socialdemokrat, fik han naturligvis ikke oplysninger om de danske »nazisters« position, men det er hans indtryk, at *kontakten mellem fagforeningerne og tyskerne i efteråret 1940 mere end noget andet var årsag til, at nazisternes stormløb måtte afblæses*, så udviklingen blev anderledes end i Norge på samme tidspunkt, hvor arbejderbevægelsens afvisende stilling havde haft skæbnesvangre følger.

5) *Kommunisterne*. Stauning var urolig for, at der bestod en hemmelig forbindelse mellem det tyske gesandtskab og DKP, hvilket kunne blive skæbnesvangert, hvis forholdet blev varigt efter en tysk sejr.

6) *Hartels henvendelse* til de konservative og Venstre om samarbejde for at danne en mindretalsregering. Dette havde efter Staunings mening ligesom de andre gruppers holdning været medvirkende til, at arbejderbevægelsen stod noget svagt og bl.a. var nødt til at gå med til tvungen voldgift – til at acceptere prisstigninger. Resultatet kunne blive arbejderurolighed, som evt. kunne foranledige tysk indgriben. *Det gjaldt derfor efter Staunings mening om at »indynde sig hos tyskerne så meget som muligt«, for at socialdemokratiet kunne holde stillingen*. Stauning frygtede, at der skulle opstå den situation, at der uden om socialdemokratiet dannedes en borgerlig regering med tysk sanktion. Da v. *Renthe-Fink* lige før jul havde været i Berlin og derefter havde henstillet til Stauning at trække sig tilbage som statsminister, var Stauning bange for, at v. *Renthe-Fink* forinden havde haft kontakt med andre politiske

grupper. Stauning havde sendt en mand fra udenrigsministeriet til Berlin for at orientere sig; han mente, det var udelukket, at socialdemokratiet ville få lejlighed til igen at danne regering under tyskerne – eller få indflydelse derpå –, hvis Staunings stærke magtposition først blev rokket. Det ville være skæbnesvangert i tilfælde af en tysk sejr, som Stauning bestemt regnede med.

I et andet kapitel ser vi, hvorledes Stauning og fagforbundenes ledelse afgiver tilsagn om »100 procents tilslutning til det nye Europa« og dermed slår alle konkurrenter ud.

Fortegnelse over uønskede historiske bøger

I en bogfortegnelse »Danmark under besættelsen«, udsendt 1968 af BIBLIOTEKSCENTRALEN ved Jørgen Hæstrup m.fl., synes der at være forbigået en række værker, som er egnet til at belyse perioden før og efter besættelsen.

ARNE STEVNS »9. APRIL«, skildrer breve fra danske soldater 1940.

Kapt. A. L. LAURSEN: »Som vi såede«, dansk dom over 9. april 1940 af en kreds af officerer af hær og flåde.

Oberst A. HARTZ: »Og således måtte det gå« (1945)

NIELS PETERSEN: »Danmarks militære besættelse« (1942)

Kapt. ERIK LÆRUM: »Dansk soldat i krig og fred« (1955)

Kapt. F. N. CHRISTENSEN: »Dansk officer under besættelsen« (1956)

DR. ERNST KAPER: »De fremmede i landet« – 5. oplag 1940.

HAL KOCH: »Jeg anklager rigsdagen« (1947)

OLAF FORCHHAMMER OG CARL GAD: »Fakta og myter omkring retsopgøret« (1948)

Justitsm. Retspræsident SVENNING RYTTER: »Retsopgøret under og efter Besættelsen« (1953)

BENT HOLSTEIN: »Demokratiets vildfarelse«

VIKTOR PÜRSCHEL: »Ord til rolig eftertanke« (1942)

HAKON HOLM: »Ene mod tinden« (1961)

Prof. CARL ROSS: »Livserindringer bd. II«

KNUD NORDENTOFT: »Den hemmelige Danmarkshistorie«

- SV. KOFOED JENSEN:** »Retfærdighed. Skildringer fra demokratiske fængsler og koncentrationslejre« (1949)
- JENS STRØM:** »Oprejsning. Fremstående danske personligheds kamp mod de tilbagevirkende love« (1950)
- HARALD BERGSTEDT:** »Sange fra Gitret« (I-II) 1948–54 samt »12 breve om besættelsestiden« (1952)
- VALDEMAR PEDERSEN:** »Hovedværk om Bergstedt« (1967)
- JØRGEN SEHESTED:** »Danmark öppnar portarne« (1947)
- GESANDT P. SKOV**s og redaktør **JOHAN HOHLENBERG**s »Ansigtet bag masken«. Hvad den parlamentariske kommission ikke ville vide (1955)
- REDAKTØR FREDE JORDAN:** »Historiens dom« (1956)
- VIGGO VON HOLSTEIN RATLOU:** »Thi kendes for uret« (1949)
- P. T. JUSTESEN:** »Vort danske galehus« (1948)
- OLE BJØRN KRAFT:** »Fascismen« (1932)
- HARALD NIELSEN:** »Europas fremtid«(1942) og en række andre værker.

Appendix

- 1) Breve fra GUSTAV MEISSNER til SEHESTED af 7. september 1971 og 18. oktober 1971.
- 2) Erklæring af dr. BEST af 10. oktober 1950 i Horsens statsfængsel om personer, der ikke måtte likvideres.
- 3) Civildommer AAGE G. HOLM, formand for den parlamentariske kommission, udtaler sin kritik af kommissionen – Jyllandsposten den 22. august 1960.
- 4) Himmlers adjutant på tiden for Rostockmødet er kendt og kan endnu kontaktes.
- 5) Tyske forberedelser til mødet i Rostock – 2 erklæringer.

Herrn

Hofjägermeister Jörgen Sehested
Broholm
Gudme/Dänemark

Sehr geehrter Herr Sehested!

Ich freue mich immer über ein Lebenszeichen aus Dänemark, und ganz besonders über das Ihre, zumal es mir zeigt, daß Sie immer noch bei voller Schaffenskraft und hoffentlich auch bei guter Gesundheit sind.

Was die Rostockreise von Aussenminister Munch betrifft, erinnere ich mich deutlich in der von Ihnen angeführten Weise, zumal mir der Gesandte von Renthe-Fink während unserer Internierungszeit, als das Herrn Munch abträgliche Rostock-Gerücht aufkam, bestätigt hat, daß diese Reise wirklich nichts mit Politik zu tun gehabt habe, sondern rein privater Natur gewesen sei.

Insofern habe ich nichts dagegen einzuwenden, wenn Sie diesen Hinweis von mir in Ihrem Buch erwähnen.

Daß ich mich für das Verbleiben von Staatsminister Stauning im Amt mit Erfolg eingesetzt habe, erklärt sich tatsächlich aus dem Zusammenhang, daß ich schon 1937 für ihn in London hatte aktiv werden können, als er den Wunsch hatte, bei einem dortigen Besuch, der damals der Einweihung eines dänischen Kolonieheimes galt, Kontakt mit Botschafter von Ribbentrop zu bekommen, um die Möglichkeiten eines beiderseitigen Nichtangriffspaktes Dänemarks mit England und Deutschland zu sondieren. Das war nach seiner alarmierenden Lund-Rede, in der er gesagt hatte, Dänemark wolle nicht der Kettenhund des Nordens gegen Deutschland sein. Aus diesem Kontaktversuch Staunings wurden dann auf Weisung Berlins an den Gesandten von Renthe-Fink Laufende Kontaktgespräche, die in Kopenhagen im privat gehaltenen Rahmen beim estnischen Vize-Wahlkonsul Orla Thornam (mit dem ich ebenfalls befreundet war) stattfanden.

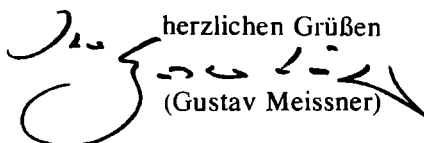
Ich konnte also den inzwischen zum Reichsaussenminister avancierten Herrn von Ribbentrop zum Zeitpunkt der Stauningkrise unschwer bei meinem Fuschl-Besuch überzeugen, daß Stauning keine negative Haltung Deutschland gegenüber vertrete.

Herr von Renthe-Fink hatte mich nach vorheriger Rücksprache mit Unterstaatssekretär Luther nach Fuschl geschickt, um dort durch mich die Wogen glätten zu lassen, weil ihm vorher der Gewerkschaftschef Laurits Hansen bei einem von mir vermittelten Besuch am Kastelsvejen rundum erklärt hatte, daß es zum Generalstreik kommen werde, falls Stauning von deutscher Seite zum Rücktritt genötigt würde.

Die Quelle der Rücktrittskrise lag damals in Berlin. Daher erklärt sich, warum ich direkt nach Fuschl flog und den normalen Dienstweg mied.

Vielleicht sind Ihnen diese Erinnerungen, wie sie mir beim Schreiben dieser Zeilen deutlich wieder wach wurden, von Nutzen.

Mit allen guten Wünschen und

herzlichen Grüßen

(Gustav Meissner)

Herrn
Hofjägermeister
Jörgen Sehested
Broholm Godskontor
DK 5884 Gudme

Sehr geehrter Herr Sehested!

Vielen Dank für Ihren freundlichen Brief vom 13. d.M. und für den Auszug aus einer früheren Niederschrift von mir, an der ich (außer zwei Wortkorrekturen, die ich eingefügt habe) inhaltlich nichts zu ändern habe.

Zu den einzelnen Punkten, die Sie in Ihrem Brief aufgeführt haben, möchte ich ebenso kurz Stellung nehmen.

Zu Punkt 1) Beim Kontakt mit Stauning in London 1937 kam es nicht zu einem unmittelbaren Zusammentreffen mit dem damaligen Botschafter Ribbentrop, da Stauning, wie er mir im Hyde Park-Hotel in London sagte, vorher von »Berlingske Tidende« angerufen worden war, deren Berlin-Korrespondent im Auswärtigen Amt eine Information über das beabsichtigte Treffen erhalten hatte.

Stauning hatte dementiert, um die Engländer nicht irre zu machen, zumal Außenminister Eden wegen der damals versierenden Gerüchte, wonach die dänische Regierung Grönland an die Amerikaner verkaufen wollte, ohnehin schon kritisch war. Eden hatte damals zu Stauning gesagt, er sollte lieber die »Grönlandmütze« im Koffer behalten.

Zu Punkt 2) So erklärt es sich, daß Ribbentrop in einem Bericht nach Berlin den Vorschlag machte, die Anregung Staunings aufzugreifen und die Verhandlungen diskret durch den deutschen Gesandten in Kopenhagen wahrnehmen zu lassen. Das geschah dann eben im Hause Thorman, mit dem und dessen Familie ich freundschaftlich bekannt war.

Zu Punkt 3) Laurits Hansen lernte ich nicht durch Stauning, sondern durch Henning Dalsgaard kennen, der mich auf Veranlassung von Außenminister Scavenius aufgesucht hatte.

Scavenius war vom Dalsgaard-Buch »Die deutsche Plan-Ökonomie«, das in Dänemark herausgekommen war, sehr angetan. Es war Scavenius' Wunsch, daß Dalsgaard Leiter eines »deutsch-dänischen Presse-Kontors« werden sollte, das sozusagen als Polster zwischen der Presseabteilung, der deutschen Gesandtschaft und den dänischen Redaktionen fungieren sollte. Dieses Presse-Kontor hatte auch den Beifall von Staatsminister Stauning gefunden, der ebenso davon wußte, daß Dalsgaard den Kontakt zwischen mir und den Gewerkschaften herstellen sollte. Stauning hatte ja auch das Vorwort zu einer sozialpolitischen Zeitung »Globus« geschrieben, die mehr Verständigung mit den Gewerkschaften schaffen sollte. Einer der Mitarbeiter von »Globus« war der jetzige dänische Ministerpräsident Krag.

Zu Punkt 4) muß gesagt werden, daß mein erstes Zusammentreffen mit Laurits Hansen im »Sandkroen« stattfand, wo dann (siehe Punkt 6) nicht nur die Reisen der Gewerkschaftsdelegationen nach Deutschland, sondern auch gewisse Pressekontakte mit den Gewerkschaftszeitungen und andere persönliche Kontakte mit den Gewerkschaften verabredet wurden. Auf Wunsch von Laurits Hansen wurden aber an den Deutschland-Reisen nicht nur die Gewerkschaften, sondern auch die Arbeitgeber und zwei Repräsentanten der Landwirtschaft beteiligt.

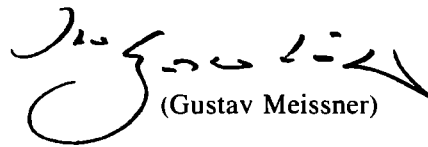
Zu Punkt 5) Zur Stauning-Krise ist nichts Zusätzliches zu sagen.

Zu Punkt 6) ist bereits unter Punkt 4 Stellung genommen worden.

Zu Punkt 7) kann ich bestätigen, daß ich Dr. Best vorgeschlagen hatte, sich als erstes mit der Gewerkschaftsführung auszusprechen. Hierzu lud ich die gesamte Gewerkschaftsspitze in mein Haus in Hellerup ein. (Nach dem Kriege fragte mich Hedtoft, warum ich damals Eiler Jensen nicht miteingeladen hätte. Ich antwortete Hedtoft, daß es ein Versehen meiner Sekretärin war, die gedacht hatte, Eiler Jensen sei identisch mit Ejner-Jensen und deshalb die Einladung an Eiler Jensen nicht herausgeschickt hatte. Hedtoft schmunzelte dazu und sagte: »Det reddede ham«.)

Übrigens hatte ich Dr. Best auch zum etwa gleichen Zeitpunkt mit den dänischen Chefredakteuren gesellschaftlich zusammengeführt und zwar im »Skovriderkroen«.

Ich hoffe, daß ich Ihnen mit diesen weiteren Mitteilungen etwas geholfen habe. Herrn Hartel bitte ich von mir vielmals zu grüßen und bin mit freundlichen Grüßen stets Ihr

(Gustav Meissner)

Abschrift eines handschriftlichen Dokumentes des ehem. Reichsbevollmächtigten in Dänemark

Dr. Werner Best

über die Beziehungen der Führer der dän. Sozialdemokratie zu der deutschen Besatzungsmacht in den Jahren 1943–45.

Erst auf das Stichwort: »Grüsse an Hansen« veröffentlichen!

Die feige Undankbarkeit, welche die Führer der dänischen Sozialdemokratie als derzeitige Regierung durch die Behandlung der deutschen Gefangenen in Dänemark bewiesen haben, veranlasst mich, das Schweigen aufzugeben, das ich bis jetzt über die Beziehungen jener sozialdemokratischen Führer zu der deutschen Besatzungsmacht in den Jahren 1943 bis 1945 gewahrt habe.

Ich schicke voraus, dass ich die darzustellenden Beziehungen als solche keineswegs als verwerflich und unmoralisch betrachte, denn sie dienten tatsächlich dazu, die Lage Dänemarks in der kritischen Schlussphase der Besatzungszeit in mancher Hinsicht zu erleichtern. Verwerflich und unmoralisch aber ist es, dass die in Frage stehenden sozialdemokratischen Führer ihre oft betonte Dankbarkeit sowohl für meine Hilfe bis 1945 wie für mein Schweigen seit 1945 heute feige verleugnen.

Bis zu meinem Amtsantritt als deutscher Reichsbevollmächtigter in Dänemark am 5.11.1942 waren die Führer der dän. Sozialdemokratie von deutscher Seite schlecht behandelt worden. Mein Vorgänger, Gesandter von *Renthe-Fink*, hatte die führenden Reichstagsabgeordneten *Hans Hedtoft* – jetzt Staatsminister (Ministerpräsident) – und *H. C. Hansen* – jetzt Handelsminister – auf den von den dänischen Nationalsozialisten erhobenen Vorwurf »kommunistischer« Tendenzen hin zum Rücktritt von ihren Parteiämtern zwingen lassen. Am 2.11.1942 hatte die Reichsregierung den Rücktritt des sozialdemokratischen Staatsministers *Vilhelm Buht* und seines Kabinetts gefordert. Ich selbst habe bei der Bildung des Kabinetts *Scavenius* auf den Rat meiner Mitarbeiter in der Gesandtschaft die Wiederaufnahme des sozialdemokratischen Ministers *Alsing-Andersen* in die Regierung als unerwünscht bezeichnet.

Nachdem ich bald nach meinem Dienstantritt der bisher von deutscher Seite betätigten »Nazifizierungstendenz« ein Ende gesetzt hat, hielt ich

es für erwünscht, zu der grössten Partei Dänemarks – der Sozialdemokratie – persönliche Fühlung zu gewinnen. Eine gelegentliche gesellschaftliche Begegnung mit einigen Gewerkschaftsführern – darunter dem würdigen *Axel Olsen* – verlief sehr erfreulich und ermutigte mich dazu, die Bekanntschaft gerade mit den von deutscher Seite schwer gekränkten sozialdemokratischen Führern zu suchen. Und es gelang tatsächlich durch die persönlichen Beziehungen meines Mitarbeiters *Georg Ferdinand Duckwitz*, des Schifffahrtssachverständigen meiner Gesandtschaft, die richtigen Leute für ein Zusammentreffen zu gewinnen.

Anfang August 1943 verbrachte ich in der Wohnung des Hr. Duckwitz, Kongens Lyngby, Hovedgade 2, einen von 18–24 Uhr ausgedehnten Abend mit den Herren *Buhl*, *Hedtoft*, *H. C. Hansen* und *Alsing Andersen*. Ich gabe meinen Gesprächspartnern zunächst die offene Erklärung ab, ich hätte mich durch sorgfältige Prüfung aller Unterlagen davon überzeugt, dass ihnen von deutscher Seite Unrecht geschehen sei. Dann setzte ich ihnen die Ziele und die Schwierigkeiten meiner Politik auseinander und bat sie um ihre Unterstützung, insbesondere durch beruhigende Einwirkung auf die Arbeiterschaft. Die lange und in freundschaftlichster Form geführte Unterhaltung führte zu dem gegenseitigen Versprechen der ständigen Konsultation und der Unterstützung im Rahmen des Möglichen. Dieses Versprechen ist von beiden Seiten bis zum Ende des Krieges aufrichtig eingehalten worden.

Die gegenseitige Konsultation – Fragen und Antworten sowie Benachrichtigungen – erfolgten durch Vermittlung des Herrn Duckwitz.

Schon knapp 8 Wochen nach dem dargestellten Zusammensein erhielt diese vertrauliche Verbindung eine grosse praktische Bedeutung, indem ich durch Herrn *Duckwitz* am 28.9.1943 dem Herrn *Hedtoft* den genauen Termin der von Hitler befohlenen Judendeportation mitteilen liess. So verdankt also Hr. *Hedtoft* mir und unserem Augustabkommen seinen Ruhm als Retter der Juden Dänemarks.

Ein Vierteljahr später ging es bereits um da Leben der sozialdemokratischen Führer selbst. Nachdem Hitler am 30.12.1943 den Gegenterror befohlen hatte, vereinbarte ich mit dem Befehlshaber der Sicherheitspolizei *Bovensiepen*, dass als Sozialdemokraten bekannte Personen auf keinen Fall dem Gegenterror zum Opfer fallen dürften, auch wenn sie an sich die Voraussetzung deutschfeindlicher Aktivität erfüllten. Diese »Gegenterrrorsperre« die auch bis zum Schluss eingehalten wurde, liess ich den sozialdemokratischen Führern zu ihrer Beruhigung mitteilen. Wie

ernst diese das Schutzversprechen nahmen, wurde dadurch bewiesen, dass ich nach den Morden an Redakteur *Thomsen* und Lektor *Ibsen* (die aber nicht auf den deutschen Gegenterror zurückgingen) aufgeregte Beschwerden erhielt, dass hier bekannte Sozialdemokraten betroffen seien.

Einen weiteren Schutz schuf ich für den inneren Parteibetrieb der Sozialdemokratie. Da ab und zu vertrauliche Rundschreiben der Parteileitung in deutsche Hände (Abwehr, Sicherheitspolizei) fielen und beanstandet wurden, vereinbarte ich, dass diese Rundschreiben mir laufend zugestellt wurden. Ich konnte nun den anderen deutschen Stellen mitteilen, dass die sozialdemokratischen Rundschreiben mir bekannt seien und dass aus politischen Gründen ihretwegen nichts veranlasst – auch keine Nachforschungen angestellt werden solle.

Ich selbst machte von der Verbindung zu den Sozialdemokraten Gebrauch, wenn ich Schwierigkeiten mit der Arbeiterschaft befürchtete. Vor allem bei Streiks, die entweder durch Ausbreitung oder durch die Rückwirkung auf Berlin meine Politik gefährden konnten, bat ich stets sofort um Intervention der sozialdemokratischen Führung. Meist gelang schnelle Befriedung. Oft wurde ich auch durch die Klarstellung beruhigt, dass unpolitische Streikmotive vorlägen oder dass der Streik schnell zu Ende gehe.

Als ich mich – wohl im Frühjahr 1944 – zusammen mit dem Höheren SS- und Polizeiführer *Pancke* bemühte, doch noch die dänische Polizei zum Schutz gegen Sabotage der Fabriken zu veranlassen, versuchte Herr *Buhl* auf meine Bitte, den Polizeibeamtenverband diesem Plan geneigt zu machen. Er hatte allerdings keinen Erfolg.

Besseren Erfolg hatte Herr *Buhl*, als er – nach einer offiziellen Besprechung in meinem Büro – am 3.7.1944 zusammen mit anderen Politikern in unzensurierter Radioansprache die Einwohner Kopenhagens zum Abbruch des Generalstreiks aufforderte.

Von Seiten der sozialdemokratischen Führer wurden laufend vielerlei Anliegen an mich herangetragen. Vor allem wünschte man Aufklärung über angeblich beabsichtigte deutsche Massnahmen, über die ständig die tollsten Gerüchte liefen. Ich konnte fast immer beruhigende Auskunft geben. Man nahm auch schliesslich Stellung zu deutschen Massnahmen (ich erinnere mich z.B. an die Frage, ob die Arbeiter die Bewachung gefährdeter Betriebe durch deutsche Kräfte hinnehmen würden). Schliesslich wurde ich öfter gebeten, bei der deutschen Sicherheitspolizei für verhaftete Dänen zu intervenieren, worauf mir der Befehlshaber der

Sicherheitspolizei *Bovensiepen* meist mit verstehendem Lächeln »meine Sozialdemokraten« freigab.

Auch der heutige Regierungschef *Hedtoft* hatte dieser »Rückversicherung« bei mir seine Freiheit zu verdanken. Seine sich mit der fortschreitenden Kriegsentwicklung mehrenden Verbindungen mit der »Widerstandsbewegung« machten ihn der deutschen Sicherheitspolizei verdächtig, die nur auf mein Ersuchen hin von einer Festnahme absah. Schliesslich teilte mir Anfang 1945 der Befehlshaber der Sicherheitspolizei *Bovensiepen* mit, es sei nunmehr bekannt, dass *Hedtoft* dem Freiheitsrat angehöre, unter diesen Umständen könne auf seine Festnahme nicht verzichtet werden, – wenn man ihn finde. Dieser Wink genügte. Ich liess Hr. *Hedtoft* warnen, und er ging bis zum 5.5.45 »unter die Erde«.

Mit meinem Wissen und meiner Förderung konnte die dänische Sozialdemokratie enge Verbindung mit der schwedischen Sozialdemokratie unterhalten. Hierbei wurde unser Verhältnis geradezu als »offiziös« behandelt. Als. z.B. der Vorsitzende der sozialdemokratischen Fraktion des schwedischen Reichstags, Herr *Allan Vogt* aus Malmö, als er mit meiner Einreiseseerlaubnis seine dänischen Parteifreunde besuchte, auch mir einen längeren Besuch bestattete. Auch der Besuch des Legationsrates *Ekblad* aus dem schwedischen Aussenministerium galt wohl ebenso den dänischen Sozialdemokraten wie der schwedischen Gesandtschaft in Kopenhagen, auch mit ihm traf ich zusammen. Andererseits wurde mein Mitarbeiter *Duckwitz*, von den dänischen Sozialdemokraten bei ihren schwedischen Parteifreunden eingeführt und konnte öfter mit dem schwedischen Staatsminister (Ministerpräsidenten) *Per Albin Hansson* über meine Dänemarkpolitik und ihre Schwierigkeiten sprechen. Selbstverständlich habe ich auch alle Ausreisevisa nach Schweden, die über Herrn *Duckwitz* von mir erbeten wurden, bewilligt.

Diese Beziehungen der dänischen Sozialdemokraten und mir waren nach meiner Auffassung politisch vernünftig und moralisch gerechtfertigt. Dennoch verstand ich es, dass mir seit meiner Festnahme 1945 meine ehemaligen Partner wiederholt zu verstehen gaben, dass sie auf mein Schweigen rechneten, denn ich wusste, dass der durch Minderwertigkeitskomplexe hochgepeitschte dänische Chauvinismus ihnen gefährlich werden konnte. Ich habe deshalb auch in unserem Prozess den ehemaligen Befehlshaber der Sicherheitspolizei *Bovensiepen* veranlasst, seine bereits gemachte Aussage, dass die dänische Sozialdemokratie vom Gegenterror ausgenommen worden sei, dahin abzuändern, dass nur allgemein von »Arbeiter-

führern« gesprochen worden sei. Auch andere Deutsche – z.B. Dr. *Karl Heinz Hoffmann* – habe ich dahin beeinflusst, dass sie über die besondere Schonung der dänischen Sozialdemokraten schweigen sollten.

Ich schwieg bis heute – und rechnete derauf, einmal ein Zeichen der Dankbarkeit jener Herren, sowohl für meine Hilfen bis 1945 wie für mein Schweigen seit 1945 zu erleben. Hatte doch Herr *Hedtoft* mir durch Herrn *Duckwitz* ausdrücklich sagen lassen, er werde nicht vergessen, was ich für ihn und seine Freunde – und für ganz Dänemark – getan hätte.

Was ich wünschte und erwartete, war der dänischen Regierung wohl bekannt: Die Gleichbehandlung der in Dänemark verurteilten Deutschen mit den verurteilten dänischen »Landesverrättern«. Diese sind bereits bis zur Strafhöhe von 12 Jahren entlassen und die höheren Strafen werden laufend nach Überprüfung durch eine Justizinstanz (»ankenævnet«) herabgesetzt. Es ist wohl wirklich nicht zuviel verlangt, wenn gewünscht wird, dass den Deutschen die für ihr Land gekämpft und nur den Befehlen ihrer Regierung gehorcht haben, wenigstens die gleichen Vergünstigungen zugebilligt werden wie den Dänen, die man als »Landesverräter« verurteilt hat. Statt dessen hat sich die dänische Regierung aus Feigheit gegenüber der chauvinistischen Opposition und der Hetzpresse vor der von uns erhofften Entscheidung gedrückt und – ein erstmaliger Fall in der Geschichte – und einem anderen Statt zur Strafvollstreckung ausgeliefert.

Deshalb will ich nicht länger schweigen und wünsche, dass die feige Undankbarkeit meiner Schützlinge von 1943–1945 aller Welt bekannt wird.

Gez. Dr. Werner Best

Zufügung:

Das Dokument wurde mir persönlich von Dr. *Best* übergeben und soll auf das anfänglich angeführte Stichwort hin von mir veröffentlicht werden.
Zeitpunkt der Übergabe: Freitag, 6.10.1950.

Horsens, 10.10.1950.
gez. Werner Johannsen
geb. 17.12.1924, wohnhaft München, Clemenstr. 40.
Zeitpunkt der Abschrift: Dienstag, 10.X.1950.

Für die Richtigkeit der Abschrift zeichnen:

Werner Johannsen

Dr. Hoffmann

Hans Wäsche

Otto Schwerdt.

Horsens, den 10.10.1950.

Den parlamentariske kommission angribes skarpt af formanden.

Undersøgelserne burde aldrig være henlagt til sådan en kommission, siger DOMMER HOLM, Viborg.

Viborg, søndag (privat)

Civildommer Aage G. Holm, Viborg, der fredag den 26. august fylder 70 år og forlader sin dommergerning, siger i en samtale med Viborg Stifts Folkeblad, at tiden i Den parlamentariske Kommission, for hvilken Holm var formand, var det besværligste afsnit af hans tilværelse.

Jeg ville, siger dommeren, gerne arbejde efter de grundsætninger, som underbygger en dommers daglige virksomhed, men måtte gang på gang besinde mig på, at jeg kun sad som formand for en *politisk* kommission, hvis sammensætning i høj grad kom til at præge arbejdet.

UNDERSØGELSERNE OMKRING 9. APRIL OG FORHOLDENE UNDER BESÆTTELSEN BURDE ALDRIG VÆRE HENLAGT TIL EN SÅDAN KOMMISSION. DET KAN JEG TILLADE MIG AT SIGE ÅBENT NU OG HAR MÅSKE SÆRLIGE FORUDSÆTNINGER FOR AT KUNNE GØRE DET.

Så længe jeg var knyttet til kommissionsarbejdet, og dette ikke var afsluttet, følte jeg mig forpligtet til at være tavs og måtte gemme min kritik. Det er der ikke længere nogen grund til.

Kritik mod rigsdagen

Jeg er, fortsætter dommeren, ikke uenig med dem, som fordømmer såvel Den parlamentariske Kommission som den på det specielle grundlag iværksatte straffølgning mod tyskernes håndlangere.

MAN HAR KRITISERET DOMSTOLENE, MEN MED URETTE, THI DE SKULLE DØMME EFTER LOVEN. KRITIKKEN MÅ RETTES MOD RIGSDAGEN, SOM HAR ANSVARET FOR DET URIMELIGE TILLÆG TIL STRAFFELOVEN.

Den parlamentariske undersøgelse burde have været henlagt til en særlig kommission, hvor den politiske indflydelse ikke var en så dominerende faktor, at man gav næring til den i forvejen udbredte anskuelse, at politikerne hytter deres eget skind.

Et hovedvidne i Rostocksagen

Himmlers adjutant på tiden for Rostockmødet er kendt af den parlamentariske kommission og kan endnu kontaktes.

Under afhøring af Karl Wolff den 23. marts 1951 til den parl. komm. ved kriminalass. Hornslet siger Wolff pag. 572, bind III parl. komm.:
. . . Himmlers adjutant omkring tidspunktet for det påståede møde var: Oberst Joachim Peiper, der efter at være dømt til døden nu hensidder i fængslet i Landsberg, og han vil formentlig enten ved notater eller efter hukommelse kunne give oplysninger om Himmlers færden på det tidspunkt.

Nævnte Peiper blev afløst som adjutant i 1941 af Werner Grothmann.

Pag. 579 parl. komm. III.

. . . Efter at vi den 22. maj havde indfundet os i det amerikanske hovedkvarter i Frankfurt og anmodet om tilladelse til afhøring af Joachim Peiper og Joost i fængslet i Landsberg og vi derfra var henvist til det amerikanske hovedkvarter i Heidelberg med anbefalingsskrivelse, har vi den 23. f.m. indfundet os i Heidelberg, hvor vi i løbet af dagen nåede til at få den ønskede tilladelse, der kunne hentes den næste morgen, den 24. d.m. kl. 9-9,30, til hvilken tid vi så indfandt os der og fik den ønskede tilladelse udleveret, hvorefter vi straks kørte til Augsburg, hvor tilladelsen skulle afleveres, og vi ankom hertil ved ca. 15-tiden.

Vi fik straks ved vor ankomst at vide, at der, medens vi havde været undervejs, var telefoneret fra Heidelberg, og den amerikanske general kunne kun meddele os, at afhøringerne alligevel ikke kunne finde sted, men tilføjede, at vi kunne prøve at ringe i løbet af nogle dage, og dette er sket ved to opringninger her fra München til Heidelberg, hvor det sidste gang kl. 17,15 blev meddelt os, at afhøringerne ikke kunne finde sted.

Der kunne søges påny ad sædvanlig vej, men det var ikke noget, vi een gang til kunne få gennemført på få dage.

Hornslet
kriminalassistent

Pag. 609 parl. komm. III, st. ref.

Justitsminister Hækkerup siger: »Så vil vi naturligvis gerne snakke med Danfeldt og Joost. Det kan vi ikke. Joost sidder, så vidt det er opklaret for os i fængsel på 30 år. Vi har forsøgt at få lov til at komme til at tale med ham (A. 579 f.), men er blevet afvist, ligesom det heller ikke er muligt for os at komme til at tale med oberst Peiper, der som livsfange efter at være dødsdømt, sidder i – er det ikke Landsberg.« . . .

Kommentar til ovenstående

Peiper var fængslet og dødsdømt på undersøgelsens tidspunkt, og man kom ham ikke på talefod, men sagen blev ikke fulgt op. Det er senere for mig oplyst, at Peiper er i live, men han påstår, at han var ved fronten på daværende tidspunkt, hvilket bevisligt er urigtigt.

Sehested

Forberedelser til mødet i Rostock den 17. marts 1940. Herom 2 skriftlige vidnesbyrd af hhv. ERNST MOMME og HEINZ ALTDORF.

Erklrning:

Der Unterzeichnete, *Ernst Momme*, geb. 17. Mrzt 1914 zu Insterburg, Ostpreussen, gibt folgende Erklärung ab:

Zu Beginn des Krieges wurde ich als Oberscharfhrer der SS und als Kraftfahrer zum persönlichen Stab des Reichsfhrers SS Heinrich Himmler abkommandiert.

Am 16. Mrzt 1940 erhielt ich von Staf. Ullmann den Auftrag, mich mit meinem Wagen sofort nach Rostock zu begeben und damit am nächsten Morgen um 9 Uhr vor dem Flugplatz zu warten. Es würden dann zwei oder drei Herren auf mich zukommen, meinen Wagen besteigen und hierauf sollte ich zu der Strassenkreuzung Massmann-Ulmenstrasse fahren, wo ein ebenfalls in Zivil gekleideter Herr auf mich warten würde. Nach dessen Anweisungen sollte ich dann die Herren in die Stadt bringen.

Da ich am 16. Mrzt abends einige Freunde zu einer Geburtstagsfeier eingeladen hatte, fuhr ich erst spät in der Nacht von Berlin ab und wartete punktlieh um 9 Uhr vor dem Eingang zum Flugplatz in Rostock. Etwa eine Viertelstunde später kamen zwei Herren in Zivil, ein jüngerer, der eine gewisse Ähnlichkeit mit einem Sturmbannführer aus Berlin hatte, und ein älterer, mir völlig fremder, aber vornehm aussehender Herr. Der Jüngere ging sogleich auf meinen Wagen zu und fragte mich, ob ich von Berlin hierhergeschickt worden sei. Als ich das bejahte, bat er den älteren Herrn einzusteigen und gab mir einen Wink, zu fahren. Ich lenkte dann den Wagen nicht direkt in die Stadt, sondern fuhr nach der mir bezeichneten Strassenkreuzung Massmann-Ulmenstrasse. Dort winkte mir sogleich ein Herr in schwarzem Mantel, der sich dann neben mich setzte und die Fahrtrichtung angab. Sie führte quer durch einige Strassen und endete dann bei der mir bekannten Jakobikirche. Dort stiegen die drei Herren aus und setzten ihren Weg zu Fuss fort. Ich wartete im Wagen, musste aber dabei plötzlich eingeschlafen sein, denn als ich wachgerüttelt wurde, zeigte die Uhr halb eins. Vor mir stand ein fremder Herr, der mir einen vom Staf. Ullmann unterzeichneten Fahrbefehl übergab,

nach dem ich sofort nach Berlin zurückkehren hatte. Er fragte mich dann noch, ob ich einen der Herren, die ich gefahren hatte, erkannt hätte. Ich sagte hierauf, dass ich den jüngeren für einen Sturmbannführer aus Berlin halte, es aber nicht gewiss behaupten könne – sonst sei mir niemand bekannt. Daraufhin nickte er nur und ging. Ich fuhr sogleich nach Berlin zurück.

Erst ein halbes Jahr später erfuhr ich durch einen Bekannten, dass der UStuf. Wagener vom persönlichen Stabe Himmlers gesagt habe, Himmler sei Mitte März in Rostock gewesen und hätte dort dänischen Besuch empfangen. Da fiel mir sofort meine Fahrt nach Rostock an meinem Geburtstage ein. Erst nach dem Kriege habe ich ein Bild des dänischen Ministers Munch gesehen und eine auffallende Ähnlichkeit mit dem älteren Herrn in meinem Wagen in Rostock festgestellt.

. . . den 10. Sept. 1953.

Ernst Momme

Erklärung:

Der Endesunterzeichnete ist als Hauptsturmführer im Jahre 1940 im SS-Personal-Amt tätig gewesen und hat persönliche Bindungen zu seinem Chef, dem SS-Obergruppenführer Schmitt gehabt. Deshalb wurde ich hin und wieder von ihm zu delikatsten oder politisch bedeutsamen Aufträgen herangezogen.

Im März 1940 gab mir Schmitt an einem Sonnabend den Befehl, mich am nächsten Morgen in Rostock bei einer mir übergebenen Adresse zu melden – in Zivil! – wo ich weitere Befehle empfangen sollte. Am nächsten Morgen um 8 Uhr meldete ich mich an dem bezeichneten Ort, der sich als eine vornehme Fremdenpension erwies und traf dort mit dem bekannten Staf. Ullmann zusammen, der mich sichtlich nervös sogleich fragte, ob ich mich in Rostock zurechtfinden könne. Da ich mich schon einige Male in dieser Stadt aufgehalten hatte, glaubte ich die Frage bejahen zu können. So gab er mir den Befehl, mich sofort an die Strassenkreuzung Massmann-Ulmenstrasse zu begeben und dort auf einen grauen PKW zu warten. Hierauf sollte ich den Wagen anhalten, mich neben dem Fahrer setzen und den Wagen in die Nähe der Pension, am besten bis zur Jakobikirche dirigieren, von wo aus die Insassen mit mir den Weg zur Pension zu Fuss zurücklegen sollten. Auftragsgemäss postierte ich mich an der Strassenkreuzung Massmann-Ulmenstrasse und warte dort etwa eine Viertelstunde. Es war ziemlich kalt und diesiges Frostwetter. Als dann ein grauer, geschlossener Wagen sich näherte, hielt ich ihn durch Zeichen an. Im Wageninnern sassen zwei Herren. Ich grüßte kurz und setzte mich neben dem Fahrer, der meinen Weisungen gemäss den Wagen zur Jakobikirche lenken musste. Dort stiegen wir aus und auf einem kleinen Umweg führte ich die beiden Herren zur Pension in das mir von Ullmann vorher bezeichnete Zimmer. Dort fand ich überraschenderweise den Reichsführer vor und während sich die Herren höflich begrüßten, zog ich mich wieder zurück. In der Vorhalle sassen einige Herren, die sich anscheinend lebhaft für den Besuch beim RF interessierten.

Da ich niemand persönlich kannte, begab ich mich in einem Nebenraum und vertiefte mich in dort aufliegende Zeitungen. Nach etwa einer Stunde kam plötzlich Staf. Ullmann zu mir herein und sagte kurz: »Ich brauche Sie nicht mehr! Sie können nach Berlin zurückkehren!« In der Halle fand ich niemand mehr vor und die Zimmertüre, wo ich den RF gesehen hatte, stand offen. So kehrte ich mit dem Mittagszuge nach Berlin zurück.

. . . den 26. Okt. 1953.

Heinz Altdorf

Kortfattet resumé

I **Indledning –**

- a. De »gode danskere« og landsforræderne.
- b. Fremstillingen er énsidig.
- c. Modstandskampen må ikke nedvurderes.
- d. Scavenius under verdenskrigen – Et tilbageblik.
- e. Det var England, der forstyrrede freden i Norden.
- f. Polemik på Rådhuspladsen.

II **Besættelsens »Hvem-Hvad-Hvor«**

- a. Selvoplevede erfaringer.
- b. Hvor ved vi det fra?
- c. En klage forsvinder i Den parlamentariske kommission.
- d. Arkiver kan give hæren oprejsning.
- e. Privatarkivet på Broholm.
- f. Vor nyeste historie.
- g. Ministeriel censur af manuskripter.
- h. »Danmarkshistorien censureres«.
- i. Carl Madsen vil have arkivindsigt.
- j. Justitsministeren har ordet og indrømmer censur.
- k. Udgiverselskabets privilegium.
- l. De hemmelige kartoteker – Har vi en politisk underverden?

III **Frits Clausen afværger det sønderjyske kupforsøg –**

- a. Sønderjylland var alvorligt truet

- b. Frits Clausen og Bent Holstein hos Munch.
- c. Hvad foretog man sig på Rigsdagen.
- d. Et hoveddokument i sagen. Löws redegørelse af 8/5 1949.
- e. Outze i »Danmarks frihedskamp«, pag. 110.
- f. Sagen forelægges for Hitler.

IV **Nazismens endeligt i Danmark.**

- a. En pensioneret revolutionær.
- b. Clausens chancer forspildes.
- c. Retssagen mod Frits Clausen og hans mystiske død.
- d. Rigsadvokaten ville påstå dødsstraf.
- e. Psykopat i middelsvær grad.
- f. Jacob Kronika om »Tykke Frits«.
- g. Henning Poulsens doktordisputats.

V **Stauning og det nye Europa.**

- a. Dunkle kontakter med Tyskland.
- b. Forståelsespolitikken indledes.
- c. »En søn af huset«.
- d. Møde på Sandkroen mellem L.O. og tyskerne.
- e. Duckwitz kommer ind i billedet.
- f. 100% tilslutning til neuropa.
- g. Staunings politiske mesterstykke.
- h. Her går det godt.
- i. Stauning på Broholm.
- j. En fører.

VI **Januar krisen og Hedtoft.**

- a. Hedtoft og Hipa.
- b. Det gemmes til regnskabets dag.
- c. Hedtoft direktør i bryggeriet »Stjernen«.

- d. En god dreng, men umoden.
- e. Gustav Meissner.
- f. Hvem hjalp os gennem januar krisen.
- g. Jeg opsigter min forbindelse med Heydrich.

VII Regeringen general With.

- a. Tyskland forlanger 6 kampklare divisioner som betingelse.
- b. Lütken-samtalerne.
- c. Samtalerne i 1937/38 mellem Tyskland og Danmark.
- d. Den parlamentariske kommission fik sagen til behandling.
- e. Et nærbillede af generalen.

II X Planer om tysk rigskommissær i Danmark.

- a. Regeringen magter ikke den erhvervspolitiske omlægning.
- b. Til the på Kastelsvej.
- c. Dokumentation.
- d. Påskekrisen 1920.
- e. Kongens indgriben blev undervurderet.
- f. Kongen, vort samlingsmærke.
- g. Det bødes der for.

IX Da tyskerne gik over grænsen.

- a. Tanken om forsvar var opgivet.
- b. Christmas Møller kræver en forklaring.
- c. Udenrigsminister P. Munchs redegørelse.
- d. »Højeste alarmberedskab«.
- e. Kendte Howard Smith Rostockmødet.
- f. Middelgrundsførtet.
- g. Forterne blev afvæbnet den 8. april.

- h. »Vor mand viceadmiral Hjalmar Rechnitzer«.
- i. Dekorationsaffæren.
- j. Modstandsviljen under besættelsens første timer.
- k. Kampen på slotspladsen.
- l. Generalmajor v. Steemann og den tyske besættelse.
- m. Har besættelsen været aftalt på forhånd?
- n. Galstersagen.
- o. Gøring advarer Stauning.
- p. Weserübung Süd.
- q. Danmarks gesandt i Berlin.
- r. Hellere forhandling end overrumpling.
- s. Var det en drøm?

X **Rostockmødet i ny belysning.**

- a. Munchs egen fremstilling. Han har intet alibi.
- b. Erik Scavenius som vidne.
- c. Vi lyver jo allesammen.
- d. Gustav Meissner tillader mig at offentliggøre hans viden herom.
- e. Inkognitopas under navnet Petersen.
- f. Kan vi komme til enighed.
- g. Jeg går til modangreb.
- h. Jeg udsender en bog fra fængslet.
- i. »Fra utrykte kilder«.
- j. Samtale med Aksel Møller, der ikke mener, at folket vil tro sandheden.
- k. Højesteretskendelse tilsidesættes.
- l. Munch rejste uden politisk formål.

XI **Sehested-sagen.**

- a. Forsøg på en quislingsag.
- b. Justitsministeren ønsker dødsstraf.
- c. Anklageren i sagen.

- d. Politiadvokaten i modvind.
- e. Politiadvokatens rejse til Norge og Tyskland.
- f. Anklagen i Sehestedsagen brudt sammen.
- g. En TV-udsendelse måtte aflyses.
- h. Kommissionen for menneskerettigheder.
- i. Rigsdagens ansvar.
- j. Christmas Møller in memoriam.

XII Et hemmeligt forlig om retsopgørets forløb.

- a. Forligsdokumentet eksisterer.

XIII Sammenslutningen af de tyskvenlige grupper.

- a. L.S.-bevægelsen og bondetoget til kongen.
- b. Myter, der må aflives.
- c. Åbent brev til Stauning.
- d. Forhandlinger med tysk repræsentant.
- e. Knud Kristensen truer med at sprænge regeringen.
- f. L.S.-gruppens opmarch driver regeringen ind i samarbejdsperioden.
- g. Regeringsændringen medfører en foreløbig afspænding.
- h. Heydrich støttede Danmark fra besættelsens første dag til sin død.

XIV Broholmmødet.

- a. Regeringen vil rejse sag.
- b. To ministre vidner imod hinanden.
- c. Afhøring på Dagmarhus.
- d. Munch blev ført på vildspor.
- e. Professor Bagge dementerer.

XV Frikorps Danmark.

- a. Frikorpset var lovligt.

- b. Hvem brød løftet til de danske soldater.
- c. Et klart grundlovsbrud.
- d. Det hemmelige forlig.
- e. Hvad skete der efter hjemkomsten.
- f. Retssagernes forløb kort gengivet.
- g. En højesteretsdommer siger fra.
- h. Russiske tropper ved Helsingør og i Østjylland.
- i. Ildkamp i købmandsbutikken.

XVI Landbrugets exportpriser under besættelsen.

- a. Hvem satte maden på bordet for den danske husmoder.
- b. Prins Axel i London.
- c. Tyskerne var villige til prisforhøjelse.
- d. L.S.-resolutioner.
- e. Renthe-Fink ønsker en forhandling.
- f. Produktionsprisen udregnes.
- g. Egen tilståelse: Det bedste bevis.
- h. Regeringen modarbejder prisforhøjelsen.
- i. L.S. på besøg i Berlin.
- j. Landbruget får sine priser efter 10 års kamp.
- k. Politiske følger.

XVII Sammendrag.

- a. Det bar hen mod norske tilstande.
- b. Hannibal Sehested.
- c. Det hele kort fortalt.

XVIII Historien i nyt lys.

- a. England og Europa.
- b. Til fødselsdag hos Churchill.
- c. Palle Larring citeres.
- d. Er politik en kunst.
- e. Her kommer Danmark ind i billedet.

Navneliste

- Albrechtsen, Erling, 28
Andersen, Alsing, 84, 105
Andersen, Bøggild, 205
Andersen, Sune Fredslund, 28
Axel, prins, 88, 89, 194
- Bach, Knud, 68, 81, 160
Bagge, Povl, 13, 148, 157, 180
Bardenfleth, 40, 91
Berg, Ernst, 63
Berg, Pål, 89
Berggrav, Ejv., 89
Bergstedt, Harald, 35, 36, 77, 115, 127, 134, 139, 187
Best, 63, 76
Bording, Kr., 199, 202
Bormann, 24, 93
Brorson, Søren, 182
Buch, Niels, 88
Buhl, Vilh., 20, 61, 186
- Chr. IX., 28
Chr. X., 17, 89, 96 ff.
Christensen, I. C., 28, 82
Christensen, Jepsen, 120
Churchill, 58, 121, 210
Churchill, Sarah, 210
Clausen, Frits, 37 ff, 47 ff, 80 f
Cohn, Poul, 133
Creveceaur, Brian de, 110
- Dahlerup, Aksel, 120
Dahlgaard, Bertel, 116,
Dahlsgaard, Henning, 61, 63
Darré, W., 200
Deleuran, Aage, 102, 103, 111, 118
Derry, dr., 208
Dragsted, 185
Duckwitz, 62
- Ebener, dr., 196
Elmquist, 26, 143
Eriksen, Erik, 77
Eyben, W. E. von, 15, 184
- Federspiel, Per, 18, 187
Fog, Mogens, 134, 204
Frederik IX, 98
Frisch, Hartvig, 20, 70, 72
Friis, Aage, 12
- Galster, Jon. B., 115 ff.
Gamborg, 87
Garde, Axel & Niels, 83
Guldberg, løjt., 57
Gundelach, Kristen, 135
Grundherr, gesandt, 42, 80
Göring, Hermann, 116 ff, 216
Gørtz, 103
- Håkon af Norge, 89

- Halifax, lord, 209
 Hankey, lord, 15, 208
 Hansen, C. P. M., 49, 91
 Hansen, Ib Birkedahl, 134
 Hansen, Laurits, 51, 61, 63 f, 75,
 78 f
 Hansson, Per Albin, 21
 Hartel, Axel, 49, 57, 58, 81, 126,
 193, 197
 Harsem, P., 136
 Harild, oberst, 113
 Hartmann, Sverre, 58
 Hatt, Gudmund, 127
 Hatt, Harald, 28
 Hatting, Jørgen, 213
 Haupt, A. D., 59
 Hedtoft, Hans, 23, 62, 69 f, 75 f
 Henderson, amb., 209
 Henningsen, Sven, 15, 95
 Henningsen, kapt., 112
 Henriksen, Halfdan, 114
 Henriques, C. B., 133, 151
 Hermann, Povl, 143
 Hess, Rudolf, 210
 Hewin, Ralph, 117
 Heydrich. Reinhardt, 55, 81, 169 ff
 Himmler, 126
 Hitler, 18, 45 m.m.
 Holm, civld., 26, 116
 Holstein, Bent, 39, 132
 Hvass, 19
 Hvidtfeldt, Johan, 12 f, 16 f, 30,
 102
 Hækkerup, Hans, 137
 Hæstrup, Jørgen, 11 f, 22 f, 26,
 30, 157
 Ibsen, lektor, 63
 Jacobsen, Frode, 16, 20, 155 f
 Jensen, Alfred, 156
 Jensen, Eiler, 62
 Jensen, Einer, 62
 Jensen, Topsøe, 107
 Jordan, Frede, 127
 Juncher, Thomas, 160, 197
 Jørgensen, Einer, 189 ff
 Jørgensen, Jørgen, 109
 Kaarsted, Tage, 81, 95 ff
 Kampmann, Viggo, 27
 Kantstein, 73, 78, 149
 Kaupisch, Leonhard, 49, 118
 Kiilerich, Ole, 34, 146
 Kirchhoff, Hans, 23, 49
 Kjølser, 103
 Knud, arveprins, 108
 Knudsen, H. Franklin, 117
 Knutzen, P., 93
 Koch, Hal, 58
 Kohl, Louis v., 59, 60
 Kragh, O., dr., 19, 114
 Krag, Jens Otto, 23, 66, 195
 Kraft, Ole Bjørn, 98, 114
 Kraft, Rudolf, 60, 61
 Kristensen, Knud, 165
 Kronika, Jacob, 52 ff
 Kryssing, C. P. 182, 187
 Langhorn, 107
 Larsen, Aksel, 77, 184
 Lauring, Palle, 211
 Lucas, dommer, 143, 193
 Lund, Søren, 199
 Luther, dr., 42, 75, 80
 Lütken, L. C. F., 82
 Löw, E. v., 23, 41 f, 45, 78, 93,
 149, 164 f, 175

- Løkkegaard, Finn, 26
- Machiavelli, 212 ff
- Madsen, Carl, 30, 31 f, 36, 44, 185
- Martinsen, K. B., 190
- Meissner, Gustav, 11, 22, 57, 61, 74 f, 77 f, 128 f, 149 m.m.
- Mohr, O. C., 57, 183
- Mortensen, K. A., 90, 92, 94, 196
- Munch, Ebbe, 17
- Munch, Ebbe (P. M.s søn), 116
- Munch, P., 17, 18 f, 39, 40, 102 ff, 125
- Munk, Kaj, 88, 99 ff
- Møller, Aksel, 136
- Møller, Christmas, 12, 23, 49, 104 f, 121, 152
- Møller, dyrlæge, 39
- Møller, Erik C. V., 27
- Nielsen, Erik Reitzel, 155
- Nissen, Henrik S., 11, 16, 23, 148
- Nordentoft, Knud, 42, 45, 92
- Nordstrøm, Lennart, 30
- Ohlendorff, Otto, 94
- Olesen, Aksel, 135
- Olrik, Elias, 136
- Overgaard, Søren, 199
- Outze, 43
- Pahl, Hans, 94
- Petersen, Harald, 177 f
- Petersen, E. E., 112
- Petersen, Helga, 137
- Poulsen, Henning, 11, 23, 31, 43 f, 47, 54, 148
- Poulsen, N. A., 51, 143 ff
- Poulsen, højestr., 150
- Pihl, rigsadv., 51
- Prior, V., 27, 103, 111
- Prytz, R., 157, 209
- Quisling, 147
- Raeder, 110
- Rechnitzer, Hjalmar, 106, 110 ff
- Renthe-Fink. 37, 39, 48, 57, 72 f, 81, 88, 90, 92, 103 f, 106, 196
- Renthe-Fink, fru, 48, 90, 197
- Ribbentrop, 16, 48
- Richter, dommer, 116
- Ritter, 198
- Rytter, Svenning, 155, 185 ff
- Scavenius, E., 16, 35, 47, 70, 93, 127, 149 ff
- Schalburg, 190
- Schat-Holm, Helge, 107
- Sehested, Hannibal, conseil., 28
- Sehested, Hannibal, statsh., 204 f
- Sehested, Knud, 29
- Sehested, Niels Frederik, 28
- Simonsen, Jesper, 116
- Sjøquist, Viggo, 98, 102
- Skovmand, Roar, 14
- Smith, Howard, 105
- Smith, Max, 52
- Smidt, pastor, 116
- Spengler, Oswald, 189
- Stang, Ulrich, 119
- Starcke, Viggo, 113
- Stauning, Th., 56 ff, 79, 125, 216 f, 219 f m.m.
- Steincke, K. K., 42, 63, 87, 156
- Stemann, von, 111 f

Struckmann, Eric, 67
Strøbech, 117
Svenningsen, Nils, 12, 16, 18
Svensson, Bjørn, 27, 208
Sørensen, Arne, 88, 186, 210

Tabor, 58
Tang, Jens, 19, 57
Thornam, Orla, 57
Thomsen, Ingeb. Refslund, 53
Thomsen, Stig, 157
Thomsen, Valdemar, 26, 114
Thorkilds, Knud, 184
Thestrup, Knud, 130 f
Tiehe, 189

Toynbee, Arnold, 208
Trairup, Martin K., 117 f, 216 f

Vedel, 110
Vigen, Anders, 35
Vinding-Christensen, H., 83 f
Vogt, Johan, 156
Walther, dr., 164, 196, 199
Weale, F. J. P., 15
Wendt, Frantz, 166
Whist, Alf, 163
With, Erik, 80 f m.m.
Wäsche, 88

Zahle, Herluf, 102 f, 119 f

Stamhusbesidder JØRGEN SEHESTED udgiver hermed sine erindringer fra besættelsens første tid, hvor han spillede en ledende rolle i forsøget på at undgå »Norske Tilstande« og bevare Danmark fra at blive ødelagt som krigsskueplads.

Når private blander sig i storpolitik, bliver de lagt for had. Jørgen Sehested blev udråbt som landsforræder og skulle have været henrettet. Så gik det ikke. Sagen sluttede med 8 års fængsel, hovedsagelig for at have forhandlet om bedre landbrugspriser, efter at eksporten til England var faldet bort.

I BROHOLM-MØDET fortæller Jørgen Sehested om alt det, der ikke må komme frem, om de der skulle skånes – og dem der skulle ofres.

Besættelsestidens historie bliver »redigeret« af UDGI-

VERSELSKABET FOR DANMARKS NYESTE HISTORIE, der enerådigt bestemmer, hvad vore unge i dag må vide om Danmarks besættelse. Derfor er Jørgen Sehesteds bog en bombe under den officielle historieskrivning og dens sminkning af sandheden. Her står alt det, der skal glemmes, alt det vi ikke må tale om. Navnlige udenrigsminister Munchs rejse – som er blevet totalt benægtet – træder her frem i sandhedens kolde lys.

STIG VENDELKÆRS FORLAG

Kommission